DEVRİMCİ SAVAŞIMDA

sanat emeği

AYLIK SANAT KÜLTÜR DERGİSİ

İŞÇİ SINIFI VE EDEBİYAT

ALİ TAYGUN'LA BİR SÖYLEŞİ
BİZDE ÇOCUK YAZINI (Nasan Hüseyin)
GEORGİ KARASLAVOV ÜSTÜNE (M. Bodeli)
KIRKINCI 17 NİSAN (M. Makal)
Ü. KAFTANCIOĞLU'NUN ANISINA (N. Erkal)

A. Behramoğlu, A. Bulut, O. Telli, T. Fişekçi'den şiirler
G. Karaslavov'un bir öyküsü: ÖĞRETMEN
C. Aral'ın desenleri

27 Mayıs 1980

DEVRİMCİ SAVAŞIMDA
sanat emeği
AYLIK SANAT KÜLTÜR DERGİSİ

CİLT: 5 / SAYI: 27 / MAYIS 1980
Sahibi: H. Barış Pirhasan
Sorumlu Yönetmen: A. Turgay Fişekçi

3 İŞÇİ SINIFI VE EDEBİYAT
5 **Ataol Behramoğlu** AYVAZHACI AĞIDI (Şiir)
8 **Demirtaş Ceyhun** «İŞÇİ SINIFI İÇİN EDEBİYAT» VE «İŞÇİ SINIFI EDEBİYATI» ÜSTÜNE
17 **Abdülkadir Bulut** YÜZÜNDE DOLAŞAN KARARLILIK (Şiir)
18 **Hüseyin Yurttaş** SANAYİ ÇARŞISI'NDAN (Şiir)
20 **Kemal Akar** İŞÇİ SINIFI VE EDEBİYAT
25 **Ozan Telli** ŞİİRLER
29 DEVLET, MOZART VE OPERA ÜSTÜNE ALİ TAYGUN'LA BİR SÖYLEŞİ
37 **Turgay Fişekçi** BİR SOLUKLUK ŞİİR (Şiir)
38 **Suat Vardal** DENİZDEN GELEN YEL (Şiir)
39 **Mustafa Balel** GEORGİ KARASLAVOV ÜSTÜNE
46 **Georgi Karaslavov** ÖĞRETMEN (Öykü)
Cihat Aral DESENLER
53 **Hasan Hüseyin** BİZDE ÇOCUK YAZINI VE ULUSLARARASI ÇOCUK YILI
62 **Mahmut Makal** KIRKINCI 17 NİSAN
66 **Nuri Erkal** GARİPLER DÖNEMEÇTE KALDI (Anı)
70 OLAYLAR-YORUMLAR
Halil Say BİR MEVSİM DAHA
Ataol Behramoğlu FERHAT İLE ŞİRİN
Ali Taygun DON GIOVANNI ALTIN ÇAĞIN BENCİL KAHRAMANI
İRANLI HEYKELTRAŞ RIZA OLYA İLE BİR SÖYLEŞİ
HABERLER
86 KİTAPLAR
Turgay Fişekçi HALKALI KÖLE
Adnan Özer BOYUN EĞMEYEN ÜLKE
Vedat Yazıcı EN SON ÇIKAN ŞARKILAR

Yazı Kurulu
A. Kadir — Asım Bezirci
Orhan Taylan - Ataol Behramoğlu
Barış Pirhasan

Bu dergide yayınlanan yazı
ya da resimler kaynak gösterilerek
yeniden yayınlanabilir.
Yazılar SANAT EMEĞİ'nden yazılı
izin alınarak
başka dile çevrilebilir.
Gönderilen yazı ya da resimler
geri verilmez.

SANAT EMEĞİ / Yazışma ve Havale Adresi: P.K. 1339 Sirkeci - İstanbul / Telefon: 22 92 57 Yönetim Yeri: Divanyolu, Klodfarer Cad. 38/2 Cağaloğlu - İstanbul / Abone koşulları: 6 aylık 350 TL. / 12 aylık 700 TL. Yurtdışı (uçakla): F. Almanya: 40 DM, Hollanda: 43 Fl, Belçika: 700 Fr. İngiltere: 10 £ Fransa: 85 Fr, İsviçre: 50 Fr, İsveç: 85 Kron, ABD: 25 $. Tek isteklerde 30 liralık pul gönderilmelidir. Posta Çeki: Hasan Barış Pirhasan 109126 İlan: Tam sayfa 3000 TL. 1/2 sayfa 1500 TL. 1/4 sayfa 750 TL. — Dizgi, Baskı, Cilt: Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri Tel: 27 73 37 Dağıtım: Temel Dağıtım Yerebatan Cad. Taşsavaklar Sok. Beyoğlu Han No: 5/2 Cağaloğlu-İstanbul
Son baskı tarihi: 30.4.1980

İŞÇİ SINIFI VE EDEBİYAT

1 Mart 1978 tarihli ilk sayımızın giriş yazısında, çıkış nedenlerimizden biri olarak «sanatın özel bir yaratı ve uzmanlık alanı olduğunu unutmadan, bireysel arayışların ve özgünlüklerin önemini yadsımadan, işçi sınıfı hareketinin sorunlarıyla kaynaşık ve bu sorunların gündeme getirdiği gereksinimlere sanat-kültür alanında yanıt verebilecek bir dergi zorunluluğuna» değiniyorduk. İki yılı aşkın yayın yaşamımızda bu zorunluluğun gereklerini yerine getirmeye özen gösterdik. Bu alanda yaptığımız en önemli çalışmalardan biri, geçen yıl düzenlediğimiz «işçiler arasında anlatı yarışması» olmuştur.

«İşçi sınıfı ve edebiyat», ve daha geniş bir açıdan bakarak «işçi sınıfı ve sanat», «işçi sınıfı ve kültür» sorunlarının derinliğine irdelenmesi, içinde bulunduğumuz koşullarda özel bir önem taşıyor. Bir yandan, sanatçının bireyselliğini, sanatın bireysel yaratı özelliğini tümden yadsıyan, yasakçı, sekter anlayışların, gizli ya da açık popülist ve uvriyerist tutumların; öte yandan, ilkesiz, bireyci, biçimci, yoz sanat anlayışlarının tozu dumana kattığı bir ortamda, işçi sınıfı yandaşı sanatçılar olarak sorunlarımızı serinkanlılıkla tartışmak, birbirimizi dostça uyararak, eleştirerek, tamamlayarak ortak ilkelere varmak herzamankinden daha güncel önemde bir görev olarak karşımızda duruyor.

Romancı arkadaşımız Demirtaş Ceyhun ve Oleyis Sendikası Marmara Bölge Başkanı Kemal Akar'ın bir süre önce Türkiye Yazarlar Sendikasınca düzenlenen bir açık oturumda yaptıkları konuşmaları, dergimiz için genişletilmiş ve yazılaştırılmış biçimleriyle yayınlayarak, «işçi sınıfı ve edebiyat» (ve giderek, işçi sınıfı ve sanat, işçi sınıfı ve kültür) konularında bir tartışmayı başlatmak istiyoruz. Demirtaş Ceyhun yazısında, özetle, bir yapıtın devrimciliğini belirleyen ölçütün, onun işçi sınıfından söz edip etmemesi, ya da okurunun işçi sınıfı olup olmamasıyla belirlenemeyeceği görüşünü savunuyor; yalınlaştırmacılığa karşı çıkıyor ve «işçi sınıfı edebiyatı», «işçi sınıfı», «işçi sınıfının bilinçlenmesi», «politika» ve «işçi sınıfı partisi» kavramları arasındaki bağıntıları tartışma alanına getiriyor. Kemal Akar'ın yazısında ise, sanatçıların genellikle sınıf svaşımının gerisinde bulundukları görüşü belirtilerek, sendika bütçelerinde sanat ve edebiyata büyük ölçüde yer ayrılması, işçi sınıfı savaşımı içinde yer alan sanatçıların yalnız bırakılmamaları gerektiği vurgulanıyor. Kemal Akar yazısında ayrıca, emperyalist kültürün egemen olduğu toplumumuzda işçi sınıfı ve kültür sorunlarına da değiniyor.

Her iki arkadaşımızın yazılarında ileri sürülen görüşlerin, giderek boyutlanacak bir tartışmanın verilerini taşıdığını düşünüyoruz. Tartışma, (kişisel sataşma düzeyine düşmemek koşulu ile) konuyla ilgili herkese, ve ilerici, demokrat yazın ortamının çerçevesi içinde tüm savlara açık olacaktır. Sanat Emeği yazarları ve yazı kurulu üyeleri de zaman zaman, görüşlerini belirten yazıları ile tartışmaya katılacaklardır. Tüm yazar, işçi ve düşünür arkadaşlarımızın, bu sayımızla başlattığımız tartışmaya görüşleriyle katkıda bulunmalarını bekleyeceğiz.

★

Bu sayımızda Mahmut Makal'ın Köy Enstitüleri, Hasan Hüseyin'in çocuk yazını konularında birer yazısını ve Ankara'da Mozart'ın Don Giovanni operasını sahneleyen Ali Taygun'la yapılmış bir konuşmayı yayınlıyoruz. Konuşma, ülkemizde opera sanatı ve bu alandaki eleştirmenlik düzeyi konusunda ilginç açıklamalar içermesinin yanısıra, klasikleri yorumlama ve günümüze aktarma sorunları bakımından da önem taşımaktadır. (Yeri gelmişken, TİSAN bülteninde yansıyan, ve Ali Taygun'la yapılan konuşmada değinilen tutumu Sanat Emeği yazı kurulu olarak da benimsemediğimizi, böylesi tutumların ilerici sanatçılar arasındaki zorunlu dayanışmayı zedelemekten başka bir şeye yaramayacağını düşündüğümüzü de belirtelim.)

Faşistlerin alçakça saldırısında katledilen Ümit Kaftancıoğlunu, yakın arkadaşı yazar Nuri Erkal'ın bir yazısıyla anıyoruz. Kaftancıoğlu'nun anısı unutulmayacaktır. Katiller bulunmalı, yargı organlarına teslim edilmelidir. Katilleri, gizli ve açık destekçilerini, görevlerini yerine getirmeyerek onları yüreklendiren sorumluları lanetliyoruz. Alçakça cinayetler bizi yıldırmıyor. Yaşadığımız karanlık günlerin aşılmasına, halkımızın kurtuluşuna inancımızı, kararlılığımızı pekiştiriyor.

Bu yıl ölen anti-faşist Bulgar romancısı Georgi Karaslavov'u bir öyküsü ve M. Balel'in bir incelemesiyle anıyoruz.

A. Behramoğlu, A. Bulut, O. Telli, T. Fişekçi ve S. Vardal'ın şiirlerinin yanısıra, bu sayımızda, İzmir'de yayınlanan Dönemeç dergisinin kurucu ve yazarlarından ozan arkadaşımız Hüseyin Yurttaş'ın da güzel bir şiirini okuyacaksınız. «Sanat Emeği», ilerici yazın dergileri ve yazarlar arasında kardeşliğin oluşturulmasını, yapay çelişkilerin, karşıtlıkların yok edilmesini, faşist saldırıya ve her türlü gericiliğe karşı elbirliğiyle savaşılmasını içtenlikle istemektedir. Kişisel çatışkıları, güncel hesapları bir yana bırakarak, yaşadığımız günlerin zorunluluğu olan dayanışma bilincini yükseltelim, kendi çalışma alanımızda yaşama geçirelim.

ataol behramoğlu

AYVAZHACI AĞIDI

aldı kara haber

Kayseri'nin Bakırdağı
Bucağına bağlı bir köy
Ayvazhacı diye bir yer
Canlara mezar oldu vay.

Ayvazhacı Ayvazhacı
Yürekte onulmaz acı

«Evliya» derler adına
Kalktı yürüdü koca dağ
Gözetmedi çoluk çocuk
Her kayası oldu bir çığ

Ayvazhacı Ayvazhacı
Yürekte onulmaz acı

aldı bir tanık

Konukluktan dönüyorduk
Ne görelim, yürüyor dağ
Üstümüze üstümüze
Devcileyin geliyor dağ

Kaçtık bir şey düşünmeden
«Evliya» dağından beri
Neden sonra dönüp baktık
Zifir karanlıktı geri

aldı köylüler

Fenerlerle ara-tara
Ne bir ev var, ne de bir can
Sanki bin yıldır burası
Issız imiş sanır insan

Oysa daha üç gün önce
Telli duvaklı bir bahar
Sarıvermişti dört yanı
Köyde çifte toy düğün var

Arifeyle Abdullahı
Ayşeyle Hasanı sonra
Gerdeğe koyduktu o gün
Çifte davul çifte zurna

aldı Ayvazhacı köyü

Kırk bin köyden birisiyim
Acım çabuk unutulur
Ayvazhacı diye bir yer
Sor ki kimin umurudur

Öldüler civan gençlikte
Çiçeği burnunda çiftler
Yıkılsın «Evliya» dağı
Söndü yıkıldı ümitler

aldı ozan

Dağın altında ölüler
Kimi güvey, kimi gelin
Koca kentte ağa, paşa
Zehir olsun yediklerin

Ayvazhacı Ayvazhacı
Yürekte onulmaz acı

Ölenlerin çoğu çocuk
Can verdiler uyur iken
Kör olsun «Evliya» dağı
Canlar aldı büyür iken

Ayvazhacı Ayvazhacı
Yürekte onulmaz acı.

Bir kuş olup uçar gider
Yamacına konar gönül
Ayvazhacı denildikde
Usulcacık kanar gönül

Ayvazhacı Ayvazhacı
Yürekte onulmaz acı

«İŞÇİ SINIFI İÇİN EDEBİYAT» VE «İŞÇİ SINIFI EDEBİYATI» ÜSTÜNE...

DEMİRTAŞ CEYHUN

Bundan on oniki yıl önce, şöyle birkaç saattir söyleştiğimiz devrimci bir genç arkadaşa, «Hele, demiştim, bırakalım politikadan söz etmeyi, biraz da şiir okuyalım. Sana Nazım'dan şiirler okuyayım.» Hemen kalkıp, o yıllar her bölümü ayrı bir kitapçık halinde yayımlanan «Memleketimden İnsan Manzaraları»nı çekip almıştım kitaplıktan. Coşkulu coşkulu, şiirlerden birini okumağa başlayacaktım ki...

Diyalektik düşünceyi, sömürüyü, artı değeri, sınıf gerçeğini, sınıf gerçeğinin bilimsel tanımını yeni yeni kavramanın o çocuksu güzellikteki heyecanlı evecenliğiyle «Yahu, ağbi, dedi o delikanlı, sırası mı şimdi Allah aşkına şiir okumanın? Vaktimiz mi var şiire filan ayıracak?» Nice uğraştımsa da, Nazım'ın şiirinden dahi zevk aldıramamıştım o gence.

Ama yalnız delikanlılar mıydı ki o yıllar, «dün erkendi, yarın geç olur, an bu andır» deyip, hemen yarın gerçekleşeceğinden en küçük bir kuşku duymaksızın kendilerini bütün varlıklarıyla devrime adayıp, bu dar zamanda edebiyata, şiire filan yer olmadığına yürekten inananlar?.. Ne gezer... Hani biraz abartarak söylersek, heyecanla kendini TİP'e vermiş edebiyatçılarımız bile edebiyatı unutmuşlardı vallahi.

Koca koca yöneticiler için bile, edebiyat, edebiyatçı, devrimci yayın organlarının anca aralarına serpiştirilebilen, oraları doldurmakta işe yarayan, eğlenceliklerdi, eğlencelikcilerdi. Ya da, daha güzel sloganlar uydurabilen, yazabilen kişiler...

Demek aradan on oniki yılık bir süre geçmesi gerekmiş...

İlginçtir, sosyalist mücadele tarihimiz nerdeyse devrimci edebiyat tarihimizdir. Sürgünler, tutuklamalar, hapisler... Kitap toplatmalar, dergi kapatmalar, gazete basmalar... Yani burjuvazi, edebiyatla devrim arasındaki yaşamsal bağı, ilişkiyi, etkileşmeyi gerçekten daha sağlıklı kavramıştır baştan beri. Ve devrimci edebiyatçılardan, öcü görmüş gibi korkmuştur. Ama ne yazık ki, 1965'lerden taa bugüne dek, devrimcilerimizdeki o çocuksu evecenlik bu gerçeği zorla örtbas etmiş. Bence, burjuvazinin tam istediği biçimde edebiyatı küçümser, önemsemez bir tavır takınmış ve bu tavrı yaygınlaştırmakta da elinden geleni ardına komamış.

Oysa Lenin'in 19. yüzyıl Rus yazarlarına nasıl dört elle sarıldığı biliniyor. Galiba büyük usta Lenin'in 24 Eylül 1908'de Proletari'de çıkmış «Leon Tolstoy, Rus Devriminin Aynası» adlı yazısını, Tolstoy'un ölümü üzerine yazdığı 28 Kasım 1910'da Naş Put'ta çıkan «Leon Tolstoy ve Çağdaş İşçi Hareketi», 29 Kasım 1910'da Social-Demócrate'ta çıkan «Leon Tolstoy», 31 Aralık 1910'da Raboçaya Gazeta'da çıkan «Tolstoy ve İşçi Sınıfının Mücadelesi», 22 Ocak 1911'de Zvezda'da çıkan «Leon Tolstoy ve Dönemi» adlı yazılarını bir kez daha okumak gerek. Eşi Krupskaya'nın, Clara Zetkin'in, Lunaçarski'nin anılarını okumak gerek...

Thomas Mann'in «kutsal edebiyat» diye nitelediği 19. yüzyıl Rus edebiyatı ile 1917 Ekim devrimi arasındaki ilişkiler üzerine öylesine çok söz edilmiştir ki... Bir şeyler eklemeğe çalışmak, kanımca fazla olur.

Kısacası, artık bizde de, devrimci kesimler, verilecek politik mücadelenin temelde ideolojik bir mücadele olduğu, ideolojik mücadeleninse edebiyattan ayrı düşünülemiyeceği gerçeğini açık açık ifade ediyorlar. Sendikalarımız yayın organlarında, artık sadece Nazım Hikmet'in veya Brecht'in şiirlerine yer vermekle yetinmiyorlar. Yeni yeni edebiyat dergileri çıkarılıyor ve oralarda özellikle işçiler arasında yarışmalar açılıyor, işçiler şiir, öykü, roman yazmağa özendiriliyor. İlerici gazeteler, bu tür çalışmalara daha fazla yer ayırır oldu. Eleştirmenlerimiz, düşünürlerimiz de bu konularda yazıyorlar. Hatta özeleştirilere girişiyorlar.

Ne ki, yeni yeni karşımıza çıkmaya başlayan bir başka sorunu da görmezlikten gelmek olanaksız. Bence, en az, oniki yıl öncenin edebiyatı görmezden gelip, devrimci mücadeleyi edebiyattan soyutlaması kadar tehlikeli bir sonuç yaratacak nitelikte, bu yeni sorun, «Edebiyatın kendisini unutmak» da...

Ama galiba, biraz da bazı kavramların, **«ilerici edebiyat»**, **«devrimci edebiyat»**, **«işçi sınıfı için edebiyat»** ve **«işçi sınıfı ede-**

biyatı» kavramlarının karıştırılmasından doğuyor bu sorun.

Örneğin, işçi sınıfı ve edebiyat kavramları birarada düşünüldü mü, hemen **işçilerden söz eden edebiyat**», «**belirli bir dünya görüşüyle işçilerden söz eden edebiyat**», «**yazarı işçi olan edebiyat**», «**işçiler için yazılmış —basitleştirilmiş— edebiyat**» vb. gibi konular gündeme getiriliyor çünkü.

Burada akla ilk gelen, yanıtlanması gereken şey de, «İlerici ve devrimci edebiyat, işçilerden söz eden edebiyat mıdır?» sorusu oluyor.

Kuşkusuz böyle bir soruya «evet» diyebilmek olanaksız. İlginçtir, 18. yüzyıldaki sanayi devrimiyle iktidarı ele geçiren burjuvazinin, taa 20. yüzyıla kadar edebiyatı kesin bir disiplinle hizmetine sokma girişiminde bulunduğu da pek söylenilemez. Burjuva egemen sınıfların edebiyat üzerinde sulta kurmaları, onları kendi çıkarları doğrultusunda bir yapıya kavuşturma girişiminde bulunmaları, bence «işçi sınıfı edebiyatı» kavramının gündeme gelmesinden sonra olmuştur. Bu nedenle, gerçekten yüce 19. yüzyıl Avrupa edebiyatı, yazarlarının çoğunluk burjuva sınıfından oluşlarına karşın, daha özgür bir ortamda yaratılmış ve ilerici niteliklidir. Örneğin, gene o dönem edebiyatında işçiden söz eden eser sayısı, parmakla sayılacak kadar azdır. Üstelik işin daha da ilginç yanı, işçiden söz etmeyen Stendhal'in «Kızıl ile Kara» sı, en az, işçiden söz eden Dickens ve Zola'mn eserleri kadar ilericidir.

Bilinen bir gerçeği bir kez daha yinelemek pahasına, şunu söyleyelim ki, bir eserin ilerici, devrimci olabilmesi için ille de işçiden, emekçiden söz etmesi kesinlikle gerekmez. İşçiden ve emekçiden söz eden nice gerici eserin bulunduğu da bir gerçektir.

Tıpkı, kaba bir okumayla anti-militarist bir mesaj ilettiği sanılabilen, günümüz zorba Amerikan edebiyatının en büyük eseri diye tanıdığımız Norman Mailer'in «Çıplak ve Ölü»sünün gerçekte gerici ideolojik bir içerik taşıması gibi. Buna karşılık bence, F. Scott Fitzgerald'ın «Görkemli Gatsby»si, işçiden filan sözetmediği halde ilerici bir eserdir.

Burada, çokca düşünülen bir başka hataya da işaret etmek gereklidir. Çünkü, bir eserin ilerici, devrimci niteliğinin saptanmasında okurlarının smıfsal konumlarından bir yargıya varma yöntemi de, her geçen gün, gördüğümüz kadarıyla biraz daha yaygınlaşmaktadır. Yani, bir eseri işçiler okumuyorlarsa, bazı kesimlerce, bu eser ilerici, devrimci değildir. O kitapları burjuvalar okuduğuna göre, demek onlar burjuvalar için yazılmıştır. Oysa, devrimci yazarın görevi, işçi sınıfının okuyacağı kitaplar yazmaktır. Ama, acaba gerçekten öyle midir? Bir eserin niteliği, okurlarının

sınıfsal konumlarıyla ilgili istatistiki bilgilerle saptanabilir mi?

Öte yandan, işçilerin okuyacağı kitap türü konusunda, getirilen öneri ve öğütler de, gerek sonuçları, gerekse gerekçeleri açısından gerçekten ilginç.

Örneğin, bu önerilere göre, devrimci bir yazar, eserlerinin işçilerce okunmasını istiyorsa, kitaplarında işçiyi anlatmalıdır. Onların zor yaşam koşullarını, gecekondularını, mahallelerini, işsizliklerini, nasıl yiyip içtiklerini, nasıl sarhoş olduklarını filan yazmalıdır. Çünkü, işçiler kitaplarda kendilerini görmek, okumak istemektedirler.

Acaba gerçekten öyle midir? Şayet bu tez doğruysa, o zaman, insanların zaaflarını gıdıklayıp durmayı marifet sayan, uyuşuk aşk hikayeleri anlatan, seks ticareti, sadizm ticareti yapan, böylece de emekçilerin sınıfsal bilinçlerinin küllenerek, kendi gerici ideolojilerinin yaygınlaşmasını sağlayan burjuvazinin o magazin edebiyatlarının, o ünlü «best seller»lerinin bunca çok satmasını nasıl açıklayacağız? Çünkü biliyoruz ki, o tür edebiyatın okuru burjuvazi değildir. Nitekim daha nitelikli yazan ilerici yazarlar, yazdıklarının sadece burjuvalarca okunduğu gerekçesiyle, eleştirilmektedirler. Gene, ülkemizde de Kerime Nadir vb. yazarların hangi kesimlerce okunduğu, onların romanlarından uyarlanmış çirkin filmlerin kimlerce izlendiği bilinmektedir. Öyleyse, işçilerin yaşamlarını konu edinen eserlerin, işçilerce daha çok okunacağını savunmak, pek de geçerli kanıtlara dayanan (veya kanıtlanmış) bir tez değildir bizce.

Bunun böyle olmadığını, Nazım Hikmet de 1953'teki bir konuşmasında belirtmiştir. Bence Nazım üzerine yazılmış en güzel kitaplardan biri olan, Aleksandr Fevralski'nin «Nazım'dan Anılar» adlı eserin 33. sayfasında Nazım şunları söylemektedir:

«Halk için ilginç değil bu öyküleri okumak. O, kendi yaşamını çok iyi biliyor zaten. Aradığı şey, çıkış yolunun nerede olduğu, bu yaşamın nasıl daha iyi olacağıdır .İşte sosyalist gerçekçilik de buradan doğuyor. Moskova yöresindeki bir köyde yaşayan ve köylü yaşamını betimleyen, sonradan Sovyet egemenliği döneminde ölen (şimdi adım anımsayamadığım) ünlü bir yazara bir kolhozcu köylü, kolhozcular için, köylülerin nasıl sarhoş olduklarını, karılarını nasıl dövdüklerini vb. okumamn hiç de ilginç olmadığını söylemişti. Hani, benim için hapishane konusunda okumak ya da yazmak nasıl ilginç değilse.» (Cem Yayınevi, 1979)

Görüldüğü gibi, işçilerin yaşamlarından söz etmek hem işçiler için ilginç olmamaktadır, hem de o eserin işçilerce okunmasına yetmemektedir. Nazım'ın verdiği örneğe katılmamak olanaksızdır.

Kuşkusuz, bu savları öne süren çevrelerce de, kitapların işçilerce daha çok okunmasını istemek, sadece yazarlar açısından «kitapları daha çok okunan bir yazar olabilmek» amacı ile değildir. Kitapların işçilerce de okunmasını istemeleri ve bu amaçla işçilerin yaşamlarından söz eden edebiyatı önermeleri, asıl işçilerin bu yöntemle bilinçlendirileceklerine inanmalarmdandır.

Acaba gerçekten işçilerin yaşamlarından söz ederek, henüz daha kendisi için sınıf bilincine varamamış bu kitlelerin bilinçlendirilmeleri sağlanabilir mi? Yani, edebiyata bu yöntemle bir de eğitim görevi yüklenmektedir. Ne var ki, gerçekliğin sadece görünenini (fenomenleri) dramlaştırarak yineleyip durmak, bu eğitim görevinin ne denli yerine getirilmesini sağlayabilir, kuşkuluyum. Çünkü, böylesi bir tutumla belki kitleler tahrik edilebilir, belki onların yinelemelerle bazı dramlara inandırılması olanaklıdır, ama bu tutum öncelikle diyalektik düşüncenin kendisine aykırı düşmez mi? Biliyoruz ki, yineleyerek inandırmak, bir skolastik yöntemdir. Anlamak değil inanmak şart olduğu için, sabahtan akşama kadar «tanrı tanrı» diye yineleyip dururlar skolastikçiler. Kısacası, kötü koşullarda yaşıyorsun diye emekçi yığınlara yineleyip durmak, onların bilinçlenmelerinde öyle pek de büyük yararlar sağlamaz bence.

Ayrıca, diyelim, mutlak sömürüyü yineleyip durmak, artık daha rafine biçimlerde, imge ticaretine dayalı, tüketicilik özlemleri habire kamçılanarak, yeni görece (nispi) artı değer sömürüsüyle sömürülen gelişmiş emperyalist ülke işçisine, ola ki, inandırıcı da gelmeyebilir...

Eserlerin işçilerce okunmasını sağlamak amacıyla önerilen ikinci yöntemin sakıncaları ise, bizce çok daha önemlidir (vahimdir). Çünkü, «işçinin de anlayabileceği basitlikte yazmak» kavramı, hem edebiyatın kendisinin bir aşınıma uğrayıp yok olmasına yolaçabilir, hem de işçi sınıfı bilimine aykırı düşer.

Üstelik, böylesi bir yaklaşım, bizce, işçiden yana bir iyiniyetli çıkışın, «işçinin de anlayabileceği düzeyde her şey yazılabilir, anlatılabilir» gibisinden bir mantığa dayandığından, kişiyi bir takım idealizasyonlara düşüreceğinden, ouvrierizm'e (işçiciliğe) sürüklenmesine neden olabilir.

Tıpkı, o ünlü Jean Jaures'in öyküsündeki gibi. Hani, biliyorsunuzdur. Bir gün birinci mevki tramvaya binen Jaures'e, ikinci mevkideki işçiler, öfkeyle, seslenirler. «Heeey, Jaures, derler. Hani bizimle birlikte olduğunu söylüyordun çektiğin söylevlerde? Niçin yanımıza gelmiyorsun da, birinci mevki tramvayla gidiyorsun?» Jaures de, «Yahu, der, şayet sizinle birlikte ikinci mevki tramvaya

binmek isteseydim, niçin sosyalist mücadeleye girişeydim? Yanınıza gelirdim, olur biterdi. Benim amacım, hep birlikte ikinci mevki tramvayda gitmek değil, sizlerin de birinci mevki tramvayda gitmeniz. Hep birlikte birinci mevkide olmak.»

Ayrıca, bu yaklaşımın bir başka sakmcası da, burjuvazi tarafından eğitim olanaklarından eşit olarak yararlandırılmayan, bilgi ve kültür düzeyi düşük işçilerin cahilliklerinin bilindiği halde açık açık söylenilmeyip, gizlice vurgulanması gibi bir içtenliksizliğin primlendirilmesidir. Bu tutumun doğal sonucu ise, cahil işçilerin gene o düzeyde kalmalarına yardımcı olmak şeklinde belirebilir.

Yani, sözün kısası halkla yazarlar arasında bir yakınlaşmanın kurulması ile, önerilen yöntemlerin uzak yakın bir ilişkisi yoktur.

Nitekim, Clara Zetkin'in Anılarında belirttiği gibi Lenin de bu gerçeği açık açık söylemiştir. «**Sanatın halka, halkın da sanata yaklaşabilmesi için, önce genel eğitim ve kültürün düzeyini yükseltmemiz gerekir,**» demektedir Lenin. (Lenin/Sanat ve Edebiyat/Payel Yayınları 1976/278).

Böylesi bir mantığın, bir halkın edebiyatını hangi düzeye düşürdüğünü, İran Azerbaycanından bir yazar, Hüseyin Düzgün, Edebiyat Cephesi'nin 1 Nisan tarihli sayısında çıkan konuşmasında doğrusu gerçekten acı acı örneklemiştir. Düzgün'ün belirttiğine göre, Şah faşizmine karşı yürüttükleri özgürlük savaşma edebiyatın da katılması için, halkın anlayabileceği düzeyde yazmak zorunluluğu, Güney Azerbaycan edebiyatını «Kaset Edebiyatı» yapmıştır. Çünkü, halk cahil olduğu kadar, okuma yazma da bilmemektedir. Bu nedenle de, edebiyat kaçınılmaz bir biçimde düzey yitirmiştir. İlkel bir edebiyat olmuş çıkmıştır. Böylesi bir ilkel edebiyata dayanan devrimci savaşın da hangi çıkmazlara düşüceğini ise, doğrusu kolay kolay bulunmaz bir örnekte dünya halen yaşamaktadır.

Burada, edebiyata bu tür yaklaşmaların, ona asıl işlevini nasıl yitirtdiğine bir örnek de kendimizden vermek isterim.

Bilindiği gibi, Zonguldak, ülkemizdeki sanayileşmiş bölgelerin en önemlilerindendir. Karabük Demir Çelik gibi, Ereğli Demir Çelik gibi, Çaycüma Kâğıt Fabrikası, Filyos Ateş Tuğlası Fabrikası, Çimento Fabrikası, Kok Fabrikası gibi temel endüstriler kurulmuştur. Ayrıca, ülkemizdeki metalürjik kömür üretilen tek yerdir. İl sınırları içinde yaşayan nüfusun % 80'i bilfiil sanayi işçisidir. Tarımla uğraşanlar ise, nüfusun sadece binde 4'üdür. Hemen hemen bütün Zonguldak'ın altı kömür ocağıdır. Kömür tunelle-

rinin uzunluğu, söylenilenlere göre, Anadolunun Akdenizle Karadeniz sahilleri arasını bir gidip gelecek kadar binlerce kilometredir. Kimi tuneller, deniz düzeyinden 165 metre de aşağıdadır. Bunlar Zonguldak'la ilgili bazı teknik veriler.

İlginçtir, bunca önemli bir sanayi ve işçi bölgesi olan Zonguldak, nedense edebiyatımıza gereği kadar yansımamıştır. Bu bölgeyi anlatır az sayıdaki şiirlerde, hikayelerde, romanlarda da; sorun, hep yeraltı kömür ocaklarında çalışan işçi sorunu olarak ele alınmıştır. Yani, gün yüzü görmeden çalışan bu işçilerin, klasik anlamda sömürüldüklerinden söz edilmiştir. Ciğerlerine dolan kömür tozları, bu kömür tozu yüzünden nasıl verem oldukları, nasıl bir sefalet içinde yüzdükleri anlatılmıştır.

Ama, Zonguldak gerçekten Türkiye genelindeki sorunlarla bağdaşmayan ve kesinlikle benzemeyen sorunlara sahip bir bölgedir. Örneğin, Zonguldak'ta toprağın % 90'ı kamu malıdır. Kent içindeki toprağın da % 71'i kamunundur. Kentlerimizdeki sorunların, ancak kent toprağının kamulaştırılması halinde çözümlenebileceğini savlayanlar için, bu düzende kent topraklarının kamulaştırılması halinde sonucun ne olacağını görebilmek açısından Zonguldak bulunmaz bir örnektir. Zonguldak'taki topraklar daha 1910'da, Osmanlı İmparatorluğu zamanında «Tezkere-i Samiye» denilen bir padişah fermanıyla, «Havza-i Fahmiye» ilan edilmiş ve kamulaştırılmıştır. Dolayısıyla Zonguldaktaki bütün sanayi ve kömür ocakları da devletindir.

Ne ki, bunca önemli bir sanayi kenti olan Zonguldak'ın, Anadoluyla da hemen hemen hiç bir bağlantısı yoktur. Karayolu bağlantısı, Cumhuriyet öncesini andırır bir ilkelliktedir. Köy yolu düzeyinde, dar, bol virajlı, toprak veya stabilizedir. Liman kenti olmasına karşın, İstanbul'la deniz bağlantısı da, galiba sadece haftada bir gündür. Demiryolu, öylesine kötü tasarımlanmıştır ki, coğrafyaya göre 300 kilometre olan Ankara, Zonguldak arası, demiryoluyla 15 saat sürmektedir. Hava yolundan söz açmak ise, olanaksızdır. Kısacası, burjuva devlet, bu çok önemli sanayi ve işçi kentinin Anadoluyla bütün bağlarını, bilinçli bir biçimde kesmiştir.

Daha da ilginci, söylenildiğine göre, Zonguldak'taki kömür ocaklarının işletilmesi, Cumhuriyetin ilk yıllarında, Sovyetlerden alman modele göre yeniden düzenlenmiştir. Yöneticiler, mühendisler, ustabaşılar, işçiler, bekar işçiler için mahalleler kurulmuştur. Bütün üretim ve tüketim kooperatifler aracılığıyla yürütülmektedir. Yaşam, belirli bir oranda kollektiftir.

Ne ki, burjuva devlet, bu noktada da ustalığını göstermiştir.

Gerçekten inanılmaz bir ustalıkta, işletmede işçilerle mühendisler karşı karşıya getirilebilmişlerdir. Mühendislerin oturduğu evler daha güzel, mahalleleri daha bakımlıdır. Ayrı gazinoları, spor sahaları, tenis kortları, sinemaları, hatta plajları vardır. Bunların daha minyatür ölçüdekileri de, yer yer ustabaşılar, işçiler için yapılmıştır. Ama oranlanmaları olanaksızdır. Böylece de, daha, normal yaşamlarmda işçilerle mühendisler karşı karşıya getirilmişlerdir. Zonguldak maden ocaklarında çalışan işçi, patron olarak mühendisleri görmektedir. Kendisini mühendislerin sömürdüğünü sanmaktadır. Bu yanılgı da, işçinin bilinçlenip örgütlenmesini geciktirmiştir.

Şimdilerdeyse, işçilere, çıkardıkları kömür üzerinden prim verilmektedir. Mühendisler primden pay alamadıkları için, bu kez de onlar işçilere düşman kesilmektedirler. Ayrıca, ustabaşılar primden büyük paylar aldığı için, işçiyle ustabaşı arasında da yapay bir çelişki yaratılmıştır.

Kısacası, üstelik de Sovyet modeline göre kurulmuş bu bölgede, egemen sınıflar çok usta bir biçimde işçiyi devlete, devletçiliğe, sosyalizme düşman etmişler ve sömürü konusunda hedef şaşırtarak da onların bilinçlenmelerini bayağı erteleyebilmişlerdir.

İşte, böylesi özgün sorunları bulunan bir bölgede, kuşkusuz edebiyatın ilgileneceği şey, yalnızca kömür ocaklarında havasız kalan, kömür tozu soluyup verem olan işçilerin bu insancıl problemleri değildir. Ama ne yazık ki, bugüne kadarki Zonguldak bölgesiyle ilgili edebiyat bu düzeyde kalmıştır. Sadece işçiyi anlatmayı kendine görev bilen bir edebiyatın da, gerçekliğin bütününü kavrayabilmesi, kuşkusuz olanaksızdır.

Elbette bir edebiyat eserinin başarısı, nitel hiç bir ödün vermeden herkesin okuyup zevk alacağı, anlayacağı bir yalınlıkta olmasıdır. Buna kim karşı çıkabilir?

Ama işçi sınıfı edebiyatının gerçekleştirilebilmesi de, sadece herkesin okuyabilmesini, beğenmesini sağlayacak olan yalınlaşmayla olanaklı değildir. Çünkü **«işçi sınıfı edebiyatı»** kavramıyla birlikte, **«sınıf»** kavramını, **«işçi sınıfı»** kavramını, **«işçi sınıfının bilinçlenmesi»** kavramını, sonra da **«politika»** ve **«parti»** kavramlarını bir bütün olarak ele almak gerektir.

Kanımca, Lenin'in 13 Kasım 1905'te Novaya Zhizn'de çıkan **«Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı»** adlı o ünlü yazısını da bu açıdan bir kez daha okumakta ve yorumlamakta yararlar vardır.

Çünkü, sadece işçiden söz etmekle veya işçinin de anlayabileceği şeyler yazmakla, olamayacağı gibi, işçi sınıfı partisi olmadan

da işçi sınıfı edebiyatı olamaz.

Yukarda değindiğim, bence gerçekten çok önemli bir kitap olan **Aleksandr Fevralski'nin «Nazım'dan Anılar»ından** iki alıntıyla sözümü bitirmek istiyorum.

Sosyalist gerçekci resmin, işçilerin de anlayabileceği basitlikteki figüratif resimler olduğu savının geçerli olduğu bir dönemde, Nazım'a sormuşlar; «Dünya resminde sosyalist gerçekçi resmin durumu nedir?» demişler. Şöyle yanıtlamış; «**Picasso var. Sosyalist gerçekçiliğin ressamıdır o. Çünkü, birincisi, Picasso Fransız Komünist Partisi üyesidir. İkincisi, yapıtlarında, Fransız Komünist Partisinin, dünyanın tüm komünist partilerinin istediği şeyin; dünya komünist hareketi için, dostluk ve halkların mutluluğu için gerekli olan şeyin propagandasını yapar. O materyalist ve Marksist-Leninisttir. Fakat istediği gibi resim yapıyor, bu onun hakkıdır. İçerik komünistse eğer, varsın milyonlarca biçim olsun.**»

Galiba Nazım'ın bu sözleri çok şeyi açıklığa kavuşturuyor. Önce resim dediğiniz şey gerçekten resim olacak ve içerik şayet partinin doğrultusunda ise, resim gerçekten resim oluyor.

Kendisi için de şöyle diyor: «**Partim benden hiçbir zaman savaş için şiirler yazmamı istemedi. Her zaman halkların dostluğu, iyimserlik ve dünyada insan soyunun mutluluğu üstüne yazmamı istedi. Fakat, hüzünlü olmak hakkını dışarda bırakmıyor bu. Hüzün, kötümserlik değildir. Bazen çok hüzünlüyümdür, fakat kötümser değilim ben. Partim dışında edebiyat yoktur benim için, çünkü benim için onsuz yaşam yoktur.**»

Nazım ustadan alacağımız hâlâ öylesine çok dersler var ki...

Ve partisiz olmayacak bu işler... Evet...

SANAT EMEĞİ her ayın başında bayilere dağılmadan elinize ulaşsın isterseniz, abone olun !

---

abdülkadir bulut

YÜZÜNDE DOLAŞAN KARARLILIK

Baksan baksan baksan
Pusuya düşürülmüş delikanlıların
Yaralarından patlayan şiirlere
Senin saf tutmanı sağlar
Mutlaka

Yüzünde dolaşan kararlılığı
Döndürsen uğuldayan bir dünyaya
Tozlaşmaya başlar dağ çiçekleri
Ve elleri kömüre karışmış birinin
Terinin karıştığı havalardan
Bilekleri kelepçe taşımış
Yumruklar toplasan kucağına
Ve burun buruna gelsen zalımla

Yaralı bir insanın ağzında
Nasıl sonsuz bir istekse su
Senin için de derin bir hasrettir
Kendi ellerinle yükselteceğin
Dünyaya kavuşmak

hüseyin yurttaş

SANAYİ ÇARŞISI'NDAN

(İç-gece)

— tamir takımları, yerler öyle karışık, gizli bir el okşuyor kuytu karanlıkları, ürkünç gölgeler belki gecenin koynuna zorla giriyorlar, zorla yürüyor hayatın atardamarında kan; ampuller artık ölgün gözler gibi büzgün bakıyorlar. gece, ürperten bir seğrime gibi gibi yokluyor dakikada bir. saatların hızı kesik. durabilir herşey birden, birden herşey başka anlam ve boyutlar kazanabilir: herşey gecenin karnında çılgınca bir akışla, uzak uğultularla yürümektedir...—

kalbi delik bir çocuk gibi ölümsüyor gece
kirli duvarlarda leke leke hüzün
yağmur çok önceden akmış gözyaşlarımız gibi tanıdık
çekingen çekingen sokuluyor kapı önüne
soluk benziyle

kentin soğuk salgıları aralıklarda
yüreğim ipildiyor kulağım kirişte
sesleri süzen yağmurun şifresini çözen
bir bant dönüyor öyle ağırdan
seğrimeler ardsız arasız sol gözümde

— açlık uzayıp gidendir. bir çöl ve bir susuzluk duygusudur. ağzımda sigaranın keçesi. susmak, usulca çalan radyodan sızan kimbilir hangi ülkenin (belki de bir afrika ülkesinin) şarkılarına kapılanmaktır. uzayıp gidendir açlık: soluğumu kesen, sesimi kısan...—

motor
yani yüreği taşıtın
yani o teklemeyecek
günü yakın yolu alm[illegible]ahya
işleyecek tıkır [illegible]ıkır
düşecek [illegible] yola
bek[illegible]emeyecek

gözlerim ufalıyor ama
yüreğim yalpalıyor

bre yaman elim
sabaha dayan elim

— uyku bir düş ülkedir. hiç gidemiyeceğim sanki oraya, sanki hep bir yanı eksik kalacak düşlerimin. gözlerim böyle karıncalanacak hep. belki de ayakta öleceğim.—

uykular o derin sulardır ki dalınır
sonsuz dipsuları yanıltılı yakamozlar
billûr parıltılar köpüklü akıntılar
uykular, o soluk resimlerin dünyası

gözlerim ufalıyor artık
artık gecenin belâlı bir yoldaşıyım
durgun bir suya bıraksam şimdi kendimi
bir yorgunluğu soyunup
şafağı soldursam uykunün bahçelerinde

— çekimser kalamazsın, ustanın yanında olacaksın! bitkinlik bitirir işini. bitkinliği işini bitirerek altalayabilirsin. aklın karışsa, ellerin şaşırsa da...—

anlıyorum usulca esen tanyelinin dilini
gözlerim yere çakılıyor ikide bir
neyi yitirdim, hangi arantıdayım
usul usul siliniyor kentin ışıkları
terler düşecek birazdan, taptaze terler
göğün gittikçe berraklaşan tuvaline

kalbi delik bir çocuk gibi ölümsüyor gece

İŞÇİ SINIFI VE EDEBİYAT

KEMAL AKAR
(OLEYİS Marmara Bölge Başkanı)

Genel olarak işçi sınıfı ve kültür, özel olarak da işçi sınıfı ve edebiyat tartışmasına geçmeden önce, bilinen belli saptamaları yinelemekte yarar görmekteyiz.

İnsan etkinliğinin çeşitli alanları vardır.

Üretim, teknik, bilim, sanat, ahlâk, politika gibi ve bunların maddi ve manevi ürünleri. Kültür bunların toplamıdır diyebiliriz. Maddi ve manevi ürünler ise, aynı zamanda insanların yaratıcı güçlerinin tarihsel gelişme düzeyleri ile, bu güçlerin ortaya çıktığı ve geliştiği toplumsal biçimlerin karşılıklı etki sürecinin sonuçlarıdır.

Ancak, sınıflı toplumlarda kültür, çeşitli sınıfların çıkar ve ideolojilerinin damgasını taşıdığı için sınıfsal karakterlidir. Sınıflı toplumlarda düşünce hayatı genellikle egemen sınıfların boyunduruğu altındadır.

Bir toplumun temel yapısını üretim güçlerinin gelişme düzeyince belirlenen, üretim ilişkilerinin tümü oluşturur. Üstyapısını ise, temelyapı üstünde yükselen ve onun tarafından belirlenen siyasal, hukuksal, bilimsel, ahlâksal, sanatsal fikir ve kuruluşların tamamı oluşturur.

Toplumun üstyapısı içinde bulunan edebiyat ve sanatı da temelyapı belirler.

Yani kısacası, sanat ve edebiyat üretim ilişkilerinden, politikadan kopuk olamaz.

Bugün Türkiye'de egemen sınıflar, çağdaş tekniğin tüm araçlarıyla emekçi sınıflara karşı yoğun bir ideolojik saldırıya geçmiş durumdadırlar.

Romanlarıyla, şiirleriyle, köprü altı çocuğu hikâyeleriyle, filmlerle, fotoromanlarla, televizyondaki emperyalist dizilerle saldırmaktadırlar.

İşte böyle bir ortamda sanat kime hizmet etmelidir?

Sanat nasıl hizmet etmelidir?

Soruları gündeme gelmektedir.

Kapitalist toplumda sanatçının özgürlüğü, sermaye piyasasının kazanca dönük özgürlüğüdür. İşte bu noktada sanatçı, edebiyatçı seçimini yapmak zorundadır. Ya daha fazla para kazanmak için çaba harcayabilir, ya aynı kapıya çıkan «sanat sanat içindir» anlayışına sarılabilir, ya da emekçi halkla bütünleşerek dünyayı değiştirmeye aday bir devrimci sınıfla, işçi sınıfıyla bütünleşme yönünde eğilim gösterebilir.

Bugün Türkiye'de günlük yaşama damgasını vurmaya başlayan bir işçi sınıfı var. 15-16 Haziran'ları, 1 Mayıs'ları, DGM Direnişlerini, 20 Mart'ları, burjuvaziyi korkutan grevleri, direnişleri gerçekleştiren bir işçi sınıfı var. Bu sınıf okumak istiyor, bilinçlenmek istiyor.

Onlara eğitimlerde, grevlerde iletebildiğimiz, önerdiğimiz hep belli yapıtlar: Bitmeyen Kavga, Demir Ökçe, Ve Çeliğe Su Verildi, Fırtmadan Sonra ya da Orhan Kemal, Sabahattin Ali, Nazım Hikmet ve emekten yana, işçi sınıfından yana az sayıda olan edebiyatçılarımızın yapıtları.

Bugün edebiyatımızda sosyal mücadelemizin romanları, yapıtları yeterince yoktur. Sanatçılar (istisnalar hariç) emekçilerin mücadelesinin, sınıf mücadelesinin gerisindeler. Bu bir üstyapı kurumu olan edebiyatın henüz sınıf bilinci doğrultusunda arınmadığını, yönlenemediğini gösteriyor.

Etki-tepki olayında elbette sendikacılığın ve işçi sınıfı örgütlenmesinin bu alandaki eksiklik ve yanlışlıklarını gözardı edemeyiz.

Altyapının üstyapıyı belirlediği bilimsel gerçeğinden hareketle, bir üstyapı kurumu olan sanata işçi sınıfının damgasını vurması artık günümüzün sınıf mücadelesinin gündeme alınmış bir gerçeğidir. Yaşadığımız bu süreçte önümüzde işçi sınıfının üstyapı kurumlarını sınıf mücadelesinin düzeyine çekme görevi ve gereksinimi vardır.

Yalnız belirtmek isteriz ki; «İnsan düşündüğü gibi yaşayamamakta, yaşadığı gibi de düşünmemektedir». Bugün egemen güçler, insanları beşikten mezara değin koşullandırmaktadırlar.

Bir insanın yaşamını ele aldığımızda ve tüm bir yaşamı çocukluk, gençlik ve diğer bölümleriyle evre evre irdelediğimizde karşımıza çok yakıcı sorunlar çıkacaktır.

Bir insanın doğarken dilini, dinini, mezhebini, yaşam biçimini hatta kendi adını seçme olanağı yoktur. Çocuk okula başlayıncaya değin ana, baba ile ailesinin diğer bireylerinin bilinç ve kültürüyle yoğrulur. Aile topluluğuna baktığımızda ise; geçmiş olumsuz geleneklerin sürdürüldüğünü görürüz. Ana ve babanın gerekli bilinç düzeyine ulaşamamış olması sonucu, çocukta sağlıklı temel bir bilinç oluşturulamaz. Aksine, «yasaktır, günahtır» sözcükleriyle çocuğun beyninde varolan sorulara yanıt verilmeye çalışılır. Örneğin; çocuk çevresinde yaşayan diğer bir çocukla ilgili «niye o'nun bisikleti var, benim yok?» diye soru sorduğunda, anne veya baba genellikle «Tanrı herkesin rızkını ayrı ayrı vermiştir» biçiminde yanıtlamakta veya çocuğa, Tanrıya çok dua ederse rızkının çok olacağı, bisiklete sahip olabileceği anlatılmaktadır.

Aile geleneklerimiz içinde böylesine varolan olumsuz şartlanmalara egemen güçlerin televizyon ve benzeri araçlarla getirdiği şartlanmaları da eklersek, gerek ana ve babaya, gerekse çocuğa okul öncesi bilinç götürme göreviyle karşı karşıya olduğumuz açıkca ortaya çıkacaktır.

Okul öncesi dönemde ana'nın vereceği bilinç, çocuğuna emzirdiği süt'ü, baba'nın ise taşıdığı ekmek kadar önemlidir. Ana ve baba çocuğuna nasıl sömürüldüğünü anlatamıyorsa, bu anlamda kendini görevli saymıyorsa, böylesi ana ve babaya tıbben sağlıklı olsalar bile, sağlıklı ana ve baba demek mümkün değildir.

Eğer aile toplumumuzda bu anlamda sağlıksız ana ve babalar çoğunluktaysa; sanat ve edebiyatımızın yeterince sağlıklı olmadığı, üzerimize düşen görevleri yeterince yerine getiremediğimiz ortaya çıkacaktır.

Çocuk ilkokula başladığı zaman ise, değişik bir ortamın içine girmektedir. Öğretmen çocuğun geleceği için çokça önemli bir olgudur. Okutulan, okunması önerilen kitaplar ise, başlı başına önemlilik kazanmaktadır.

Demokrat, ilerici, sosyalist öğretmenlerin sürekli kıyıma uğradığı ülkemizde, ilerici yayınların giremediği okul kitaplıklarında Milli Eğitim Bakanlığının emriyle, Ülkücü Öğretmen, Ülkücü Ali, Komando Osman, Turan'a Doğru gibi ırkçı, gerici, faşist kitaplar baş köşeye oturtulmaktadır. Ayrıca, Yavru Türk ve benzeri dergilerle, siyaset dışı olduğu söylenen çizgi hikâyelerle, resimli romanlarla dünya gerçekleri çarpıtılarak çocukların beyinleri doldurulmak istenmektedir.

Walt Disney adlı emperyalizmin ünlü beyin yıkayıcısının yarattığı yapıtlar, özel olarak sunularak, emperyalizme ve sömürgeciliğe övgüler düzülür. «Beyaz amca güçlüdür, siyah çirkindir» mantığı yerleştirilmeye çalışılır. Kapitalizm usta metodlarla çocuklara sindirilmeye çalışılır.

Egemen güçlerin böylesi saldırılarını göğüsleyecek, ilkokuldaki çocuğa doğru bilinç taşıyacak sanat ve edebiyat olanaklarımız yeterli midir? Elbetteki yetersizdir. Bu soruna çözüm bulmak ise, çalışmalarımız içinde önemli bir yer tutmalıdır.

İlkokul bittikten sonra çocuk ya ortaokula devam eder ya da «sanat yapsın» gerekçesiyle işe koyulur. İşe koyulan çocuğun dünyası değişmektedir. Çocuğa hep zengin olması, kapitalist olması için öğüt verilir.

Çalışan işçi çocuk ezilirken, ezilip sömürülürken, sömürüye karşı mücadeleyi değil, kendisinin de birgün sömürebileceği günleri düşler.

Ülkemizde sayısı çok yüksek olan bu genç işçileri örgütleyecek bir güç olmadığı için çocuk kahve kültürünün içine girer.

Kendine göre serüvenli, heyecanlı kitaplar okumaya başlar. Aşağılık CIA ajanlarını üstün gibi gösteren Mr. No gibi kitaplar genç çocuk işçilerin okuduğu başlıca kitaplar arasında yeralır.

İşçi çocuklara biz nasıl bir bilinç götürüyoruz? Sanat ve edebiyatımız bu sorunu çözecek yeterlilikte midir? Sorularının yanıtının yine yetersiz olduğu kanısındayız.

17-18 yaşlarına gelen bir genç ise, horlanmaktan, ezilmişlikten sömürülmekten kurtulmanın yollarını, kendisine doğru bir bilinç götürülmediği için yine kapitalizmin hileli yollarıyla aramaya başlar. Bolca seks kitapları okunur, artist ve şarkıcı olmanın yolları aranır.

Bu arayış içinde, çoğu kez gençlerimiz ya hırsızlık, kaçakçılık, uyuşturucu madde şebekelerinin içine girerler veya kadın ticareti yapanların elinde bulurlar kendilerini.

Bu gerçekler karşısında işçi çocuk ve gençlerimize biz nasıl bir bilinç ve eğitim götürüyoruz? Sanat ve edebiyatımız bu sorunu çözmede katkıda bulunacak yeterlikte midir? Sanırım bu soruların yanıtı da yeterli olmayacaktır.

Geneliyle olaya baktığımızda işçi, köylü ve emekçi yığınların gerici şartlanmadan hâlâ yakasını kurtaramadıklarını görmekteyiz.

Türkiye'de işçi sınıfının siyasi örgütlülüğü ortadadır. Bu durumda sendikalarımız ne yapmaktadır? Sanatçı ve edebiyatçıları-

mıza eleştiri getirirken, burada kendi özeleştirimizi de yapmamız gerekmektedir.

Türkiye'de 5 milyona yakın işsiz vardır. Yani 5 milyon iş arayan işçi örgütsüzdür. Bu 5 milyon insan başıboş ve ilgi alanımız dışındadır. Bugüne değin sayısı çok yüksek olan işsiz işçileri kapsayacak ciddi bir çalışma içinde olunmamıştır. Halbuki sendikal birimlerde ve konfederatif düzeyde işsiz işçilerle, enaz çalışan işçilerle ilgilenildiği kadar ilgilenilmeli ve bu alanda uğraş verilmelidir. İşsiz işçiler için özel eğitim programları uygulanmalı, işsiz işçilere sınıf bilinci taşıyacak çalışmalar yapılmalıdır. Bu sendikalarımız tarafından hâlâ yapılmamaktadır.

Çalışan işçilerimizin ise ancak dörtte biri sendikalaşmıştır. DİSK'in dışındaki konfederasyonlar ve bu konfederasyonlara bağlı sendikalar, sınıf sendikacılığına karşıdırlar. Konfederasyonumuz DİSK ve Türk-İş'e bağlı çok az sayıda ilerici sendikaların dışında, başta Türk-İş olmak üzere diğer sendikal kuruluşlar burjuvazinin değirmenine su taşımaktadır.

Milyara varan sendika bütçelerinde eğitim, sanat ve edebiyata ayrılan rakamlar çok küçüktür. Bana göre sendikalar bütçelerinin yarısını eğitime, sanat ve edebiyata ayırmak zorundadırlar. Bu zorunluluk sınıf mücadelesinin gereği ve kaçınılmaz bir görevdir.

İşçi sınıfı ve emekçi halkımızın mücadelesi içinde olan sanatçı ve edebiyatçılar, sermaye piyasası içinde tek başına dövüşe terkedilmemeli, çok az sayıda olan bu sanatçı ve edebiyatçılarımızla bütünleşilmeli, kavga birlikte götürülmelidir.

Yoz bir gecekondu kültürünün geliştirildiği, Ferdi Tayfur'ların at oynattığı, fotoromanların egemen olduğu, fabrika duvarlarına sinema yıldızlarının, futbolcuların resimlerinin asıldığı bir ortamda, işçilerin yaşadığı gerçekliğin tüm boyutlarıyla anlatıldığı bir edebiyata gereksinmemiz var.

Bugün Türkiye'de bilimsel sosyalizmin kılavuzluğunda ekonomik politik, ideolojik mücadelenin bütünlüğü bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm yolunda mücadele eden bir işçi sınıfı vardır.

İlerici, devrimci sanatçı ve edebiyatçı işte bu mücadele içerisinde yerini almalıdır. Kalemini işçi sınıfının bilinçlenmesi doğrultusunda kullanmalıdır.

Gelecek, geçmişin kültürel mirasını eleştirel bir gözle irdeleyen, ancak işçi sınıfının yükselen mücadelesini, gerçekliğin özünü yansıtan edebiyatçıların, sanatçıların olacaktır.

ozan telli

OSMAN KAPTAN

çetebaşı osman kaptan
kaptanların en yamanı
kormuyor tüfekten toptan
sola çevirmiş dümeni

tamyol ileri yürüyor
mavi suları yarıyor
ünü dört yanı sarıyor
zaman kaptanın zamanı

düşmana sert dosta yufka
yüreğini sarmış öfke
gözlerini dikmiş ufka
bağımsızlıktır limanı

tütsün diye tütmez baca
bir ateş yakmışki nice
sıradağdır başı yüce·
bundan ekslmez dumanı

ışığı suphi'de görmüş
düşünü gerçeğe kurmuş
canını yoluna sermiş
silah üzredlr yemini

KÜRT SÜLEYMAN

bizim anadolu'muz
büyük insan ormanı
kürt süleyman bu ormanda
türk'tür gülümseyince
ağlayınca ermeni
bakmışki düşman sarmış
koca yurt'ta her yanı
baltasını kütükte
sabanını toprakta
bırakıp kavga kurmuş

kürt süleyman deyip geçme
çift oluklu belinde
çakmaklısı elinde
soğuğa sarpa dayanmış
tohumları toprağa
serpe serpe uyanmış
eğirilmiş ince ince
emeğin kirmeninde
hasadın harmanında
döven dövmüş sap savurmuş
çıkrığı çarkı çevirmiş
tezgahta güçlü kolları
bundan hünerli elleri
ustadır tetik çekişi
yamandır kartal bakışı
karanlığı deler geçer
görür yakını ırağı
çataldır mangal yüreği
çarpar bağımsızlık için

despot dahak'la dövüşen
demirci'nin ruhu onda
bundandırki kara günde
yoldaşları eğitendir

orduları dağıtandır
düşmanına baskın verip
silahını alan o'dur
anadolu yakasına
takım tezgah salan o'dur

kürt süleyman mert süleyman
kahramandır yahşi yaman
kanıyla destan yazmıştır
efsane olup gezmiştir
dostun düşmanın dilinde

önşüz sonsuz büyük zaman
nasılki ölümsüzse
öylędir kürt süleyman
sınıfının yüreğinde

BABA MEHMET

mustafa suphi boyundan
bizim çeliğin suyundan
merhaba baba mehmet'e

utkuyu görmüş lenin'de
nar ateş kaynar kanında
merhaba baba mehmet'e

kızılordu'nun neferi
kurtuluş için seferi
merhaba baba mehmet'e

hemşin'li bir lazdır kendi
koca dalgaları yendi
merhaba baba mehmet'e

cephane yığmış takaya
kurban geldiği yakaya
merhaba baba mehmet'e

son hıza takmış vitesi
anadolu'ya rotası
merhaba baba mehmet'e

dalgalar dağlar aşıyor
«yeni dünya»yı taşıyor
merhaba baba mehmet'e

karadeniz gibi çevik
katıksız yüce bolşevik
merhaba baba mehmet'e

baba mehmet baba mehmet
karışmış terine kanın
türkünle büyüyor senin
beşikteki bebe mehmet

DEVLET, MOZART VE OPERA ÜSTÜNE ALİ TAYGUN'LA BİR SÖYLEŞİ

SANAT EMEĞİ: Okurlarımız uzunca bir süredir dergimizde adınıza raslamıyordu. Nerelerdeydiniz?

ALİ TAYGUN — Bir seyahattaydım ben. Yok, öyle uzak bir yöreye değil; Ankara'ya gitmiştim. Hem sık sık ta geliyordum İstanbul'a. Seyahat sözcüğünü coğrafi bir ayrılık anlamına kullanmadım. Her zaman iç içe olduğumuz ama bir bakıma da tâ dünyanın öbür ucu kadar bize yabancı gelen bir kurumlar silsilesine uzanan bir yolculuktu benimki: Devletteydim.

Evet; Ankara Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğünde konuk yönetmen olarak W. A. Mozart'ın **Don Giovanni** adlı operasını sahneye koydum. Yani üç şey yaptım: devletin resmi bir kültür 'müessesesinde' çalıştım; hayatımda ilk kez bir operayla (ve dolayısıyla profesyonel anlamda müzikle) uğraştım; ve **Don Giovanni** yapıtının üretilmesini yönlendirdim.

Yaptığım bu üç işten en ilgi çekici olmak gerekeni doğal ki üçüncüsü. Öyle ya, ben bir rejisörüm; bu benim uğraşım. Ne var ki **Don Giovanni** yapıtıyla ancak öbür iki işten vakit ayırabildiğim kadarıyla uğraşabildim. Bu da ülkemin içinde bulunduğu durumun doğal sonucu. En olağan olması gereken en olağanüstü bir görünüm alıyor.

SANAT EMEĞİ: Bizim bildiğimiz bir operanın sahnelenmesi bu kadar uzun sürmezdi?

ALİ TAYGUN — Dünya opera tarihinde ilk kez olmalı; bizim provaya başlamamızdan oyunu açana kadar (yaklaşık Ekim 79 ortasından Nisan 80 ortasına uzanan yarım yıllık süre içinde) kurum dört genel müdür değiştirdi. Bana işi Gürer Aykal vermişti. Ünlü **Ferhat ile Şirin** olayından sonra ona yol görününce yerine gelen İsmet Kurt bizim oyunu kaldırdı. (O günler derginin 23. sayısında etraflıca anlatılmıştı.) Ne var ki 8-9 Aralık 1979 şanlı direnişinin sonunda Kurt gitti, biz kaldık. Üçüncü genel müdür Adnan Mutlu herşeyin olduğu gibi sürmesini istedi. Derken Şubat 80 sonunda o da görevden alındı, yerine Yalçın Davran geldi. Biz gene bavulları topladık. Ama, daha uzun anlatılması gereken bazı olaylardan sonra işi sürdürmeye karar verdik ve iki aya yakın bir sürenin sonunda oyunu açabildik.

SANAT EMEĞİ: Hepsi bu kadar mı?

ALİ TAYGUN — Daha biz çalışmalara 'başlayazdık', o zaman iktidarda olan Halk Partisi ağırlıklı hükümet yetkililerine mektuplar gelmeye, saygın vatandaşlar kapı aşındırmaya başladılar. Kimi bizim «aşırı sol bir fraksiyonu temsil eden bir derginin sürekli yazarı» olduğumuzu gereken yerlere bildirirken 'iyi niyetle operanın selametini düşündüğünü' ileri sürdü. Kimi «nota bilmeyen, müzikten anlamayan bir tiyatrocuya böyle bir eser teslim edilir miymiş?» diye soru açtı. Nasıl olsa başaramayacağımızdan, bırakıp gideceğimizden emin olanlar Almanyadan, bilmem nereden rejisörler peylediler. Rahmetli Nihat Kızıltan'ın,

«...metruk kalbimle beni terkedip giden...»

«Dans etmek sevmem ben...»

«Pek çok minnettarız biz bu asil nezakete...»

«Şu ağaç arkasına ben gizlensem görünmem belki...»

«Nasıl sual bu yalancı? İhanet eden bu ele tahammül edemem ben...»

«O, aziz Leporello, işler iyidir?..»

«...azizim, işler berbat çok...»

«...Babam yetişince saldırdı küstah kuvvetiyle zavallı ihtiyar adama kılınçla...»

«Allahtan korkmadan sen bırakıp beni çok büyük bir günahla terkederek ta Burgos'a kaçmıştın, terkedip te kaçmıştın...» gibi cümlelerini, bir köylüye «olmasaydı o skandal,» «bir gün elbet şövalyeye olursun asil bir eş,» dedirten, bayılan bir kimse için bir yudum su yerine «biraz kordyal» isteten dilini düzeltip anlaşılabilir, çağdaş bir halk dili uygulama çabalarımız, «Kim bu adam

DON GIOVANNI — Gelinle Damat (Nurdan Özar Dilmaç, Yunus Kırılmış, Koro)

da prozediyi değiştiriyor?» kınamalarıyla karşılandı.

Mozart-Da Ponte ikilisinin «Viva la liberta!» sözcüklerini «Varol sen özgürlük!» diye çevirince marksist-leninist bir ihtilalin başlama işaretini verdiğimiz söylendi. Bir heykel kaidesindeki yazıtı «Kanım yerde kalmayacak / Ergeç öcüm alınacak» olarak türkçe söyleyince sahneden devrimci slogan attığımız ileri sürüldü. (Allahtan ertesi günü sayın Genel Kurmay Başkanı da aynı sözleri bir demecinde kullandı da biz 142'den içeri girmekten kurtulduk!)

SANAT EMEĞİ: Sanırız yorumunuz da bazı eleştirilere uğradı?

ALİ TAYGUN — Evet. Hele getirdiğimiz yorumun ne olduğu anlaşılınca hücumlar ayyuka çıktı. Bunların en ılımlısına örnek olarak müzik eleştirmeni Faruk Güvenç'in oyun açıldıktan sonra yazdığı 'mizahli' yazıdan bir aktarma yapalım.

«...**Ben havuzun fıskiyesinden fışkıran su kolonlarına yaslanan insanları, kızarmış domuzdan tavuk budu koparıp yiyenleri yadırgamadım da, açık söyliyeyim, sonraki köylü ihtilalini yadırgadım. Don Giovanni gururlu, bencil, kötü bir insandır, bir başka deyişle İspanya'nın Faust'udur ve eserin sonunda ilahi adalet tarafından cezalandırılmalıdır. Nitekim, ilk perdede öldürdüğü Don Pedro'nun heykeli son tabloda gelir, Don Giovanni'yi cehennem ateşinin içine sürükler. Ama bay Ali Taygun'un sayesinde bu çeşit**

mantıksız bir sonla karşılaşmadık geçen gece. Ve mantıklı sonu hazırlamak için bay Taygun önce mezarlık sahnesinde heykeli konuşturacak yerde (hiç heykel konuşur mu?) «play-back» ile onun arkasına saklanmış olan Masetto'yu konuşturdu; son perdede ise, ayaklanmış olan köylüler, bu arada dirilip geri gelen Don Pedro, linç ettiler Don Giovanni'yi. Böylece Mozart'ın «ilahi adalet» fikrine dayalı operası sınıf çatışması ile heyecan verici bir biçimde sona erdi. Tabii bu durumda eserin kısa epilogunu oynamaya da gerek kalmamıştı. Vallahi, ben bizim hızlı solcularımıza pek hayranım,» diyor yazar Don Giovanni ya da Köylü İhtilali başlıklı eleştirisinde. (*)

Beceremez dendi, eser bize göre değil, çok karamsar dendi, biz Mozart yapamayız dendi, rol dağılımı yanlış yapıldı dendi, çok uzun dört saat sürecek dendi, Münih akademisinden onurlarla mezun edilen bir sanatçıya 'kulağı duymaz' dendi... bütün bunlara bir de 'yukarılardan' gelen, «O (...) adamı hâlâ çalıştırıyor musunuz?» baskılarını katın, artanını siz düşünün.

Düşmanın attığı bin taş insanı yaralamıyor da dostun elinden çıkan bir gül de olsa derin iz bırakıyor. Biz bu zorluklarla mücadele ederken bir de baktık, kurucusu olduğumuz meslek örgütümüz Tİ-SAN dergisinde neler yazılmış: «Görevden alınan genel müdür Gürer Aykal'ın çağrısı üzerine Devlet Opera'sında opera yönete-

---

(*) Sırası gelmişken bay Güvenç'i aydınlatalım. Sahnede seyrettiğinin bir köylü ihtilali olduğunu nereden çıkarmış bilemiyoruz ama aktardığımız olay şudur: Nikah günü elinden eşi zorbalıkla alınan, bunun üstüne bir de dayak yiyen köylü Masette mezarlıkta Don Giovanni'nin, uşağının sevgilisine de sulandığını duyunca dayanamaz, «Dirilerden çekinmezsin, ölülerden utan bari!» diye haykırır. Bunu duyunca bir heykelin konuştuğunu sanıp korkan Leporello'nun hali ona bir fikir verir. (Hayır bay Güvenç, o her hangi bir heykeldir, Don Pedro'nunki değil: adam öleli bir gün bile olmadan nasıl heykeli dikilir?) Birinci perdenin sonunda top[illegible]k beyi Giovanni'nin üstüne gidilince muhafızlarının onu nasıl koruduk[illegible] görmüş olduğu için bu kez önlemini alır, heykeli kaldesinden söların[illegible]adaşlarıyla, köşke gider önce muhafızları korkutur kaçırırlar, kerler ar[illegible]elle ezerler başını Don Giovanni'nin. Burada biz feodal nasonra da heyk[illegible]liyoruz. Şugünkü günde de —kim olursanız olun— gimus anlayışını serg[illegible]a sulanın; gelir, sizi bulur, öldürür Cezası da pekdip bir köylünün karısı[illegible]zler, namus temizlemek derler.
hafif olur. Buna ihtilal demi[illegible]al bay Güvenç'in hayatı boyunca ezilen

Sınıf çatışmasına gelince... a[illegible]rt'ın yapıtlarındaki sınıf çatışmasını sınıftan olmanın acısını çekmiş Moza[illegible]valı olduğunu ileri sürmesi bizgöremeyip onların «ilahi adalet» fikrine o[illegible]üzelli günde binin üstünde ce sınıf çatışmasının çok açık bir örneğidir. [illegible]dalet beklemek ancak insanın öldürüldüğü bir ülkede heykellerden ilahi a[illegible]
'hızsız' solculara yakışır.

DON GIOVANNI — Köylü Masetto, uşak Leporello'yu sıkıştırıyor. (Yunus Kırılmış, Murat Göksu)

cek olan Başar Sabancu ile ... bir bale yapıtının hazırlıklarını sürdüren Metin Deniz, 'Sanatsal özgürlüğü yokedilmiş bir kurumda başarılı yapıtlar üretme çabasının, baskıcı yönetimle işbirliği anlamına gelebileceği' gerekçesiyle görevlerinden çekildiklerini açıkladılar. Ali Taygun ise Don Giovanni **çalışmalarını sürdürüyor.»**

SANAT EMEĞİ — Peki, bütün bunlara karşın (bir iki gösteriden sonra kaldırılacakta olsa) **opera seyircisine nasıl kavuştu?**

ALİ TAYGUN — Bir kere, şuna kesinlikle eminim ki ülkemizde aydın, dürüst, demokrat insanlar çoğunlukta. Birlikte çalıştığımız sanatçılar, idareciler, teknik elemanlar arasında —ben gidici, onlar kalıcı olmalarına karşın— her türlü baskıya göğüs geren, sapasağlam, pırıl pırıl insanlar vardı. Ve onlar kuru gürültüye papuç bırakmadılar. Uğraştılar, didindiler, direndiler. **Ferhat ile Şirin** olayına kamuoyunun gösterdiği tepki, gerici azınlığın gözünü korkutmuştu; böyle bir olayın yinelenmesinden çekiniyorlardı, bize karşı açık tutum alamıyorlardı. Kısacası, şu bir kez daha görüldü ki, hangi koşullar altında olursa olsun; yığınlara mal olan bilinç —burada sanatsal özgürlüğün bilinci— maddi güce dönüşüyor ve siyasal iktidarlar 'kerhen' de olsa, gelmekte olanın gelişine rıza göstertilebiliyorlar.

Devlete yaptığım seyahatın nedeni de bu noktadan kaynaklanıyor. Kanımca, devlet kurumlarının idaresinin şu ya da bu kim-

selerin ellerinde olması, hatta böylelerinin demokrat düşünceye kesin tutum almış olmaları bile, bizim hiç bir zaman bu kurumlara sırt çevirmemizi gerektirmiyor. Tam tersine; bu kurumların aslında kime ait olduklarının bilinciyle bizi, böylesi durumlar, oralarda ürün vermek için daha çetin mücadelelere zorlamalı. Çünkü, kamu mülkiyetindeki her şey gibi, bu kurumlara daha geniş bir tarihsel perspektiften bakınca onların bugünkü durumlarının çok büyük bir önem taşımadığını görüyoruz. Eğer biz, kırk elli yıl sonra buralarda neler yapılacağından, nasıl ve ne amaçla ürünler verileceğinden kesinlikle eminsek; bu günkü durumu geçici olarak niteleyebiliyorsak; biliyoruzdur ki bu kurumlar o günleri getirecek olanlarındır. Kimsenin bizim oralarda çalışmamızı engellemeye hakkı yoktur. Ve bu yüzden de kurumların bu günkü durumları çok önemlidir. Çünkü biz kırk elli yıl sonrasının sanatsal düzeyinin hazırlığından sorumluyuz. Oralarda yapacağımız her çalışma, dökeceğimiz her damla ter bugünü yarına bağlayan zincirin tayin edici halkasıdır. Bizim küsmemiz, yılmamız, oralarda yozlaşmayı onaylamamız anlamına gelir. Bu da yarınm temelinin çürük atılmasına neden olacaktır. Bu yüzden, istenmesek te —istensek garip olurdu— kovulsak ta, horlansak ta, ezilsek te ardıcıl mücadele vermeli, ürün çıkarmalıyız.

Siyasal iktidarlar ilericileri, demokratları bu mücadelelerinden saf dışı etmenin yolu olarak onları yalnız bırakmayı seçmişlerdir. Biz bunu biliyorsak kendimiz kenara çekilerek onların ekmeğine yağ sürmemeli, kendimizi yalıtlamamalı; tam tersine, biz emek nerede harcanıyorsa onun göbeğinde yer alarak karşıtlarımızı yalıtlamalı (izole etmeliyiz).

SANAT EMEĞİ — Bunu genel bir sanat tutumu olarak da görebilir miyiz?

ALİ TAYGUN — Bu tutum nasıl devlet kurumlarında çalışmamız konusunda geçerli ise sanata bakış açımız konusunda da geçerlidir. Uzun bir süredir ilerici sanatçılar arasında bir akım var: popüler olan, halk arasında yaygın olan neyse, ona uymamız, yığınlara ulaşmanın yolu olarak gösterilmek isteniyor. Bu politika —daha önceki yazılarımızda da belirttiğimiz gibi— insanlığın engin kültür mirası üzerindeki haklarınızdan tümüyle vazgeçmemiz anlamına gelir. Oysa geçmişin en yüce sanat değerleri onu yaratanlarındır; halkındır. Bu değerleri yeniden halka sunmak ayrı şeydir, tekelci sermayenin egemen kıldığı bir kültürün ürünlerini halk kültürü diye tanımlayıp ona uymak ayrı şey.

İnsanlık tarihinin büyük sanatçıları daima yaşadıkları günün bilincinde olmuşlardır. Büyük Fransız Devriminden iki yıl önce bir

DON GIOVANNI — Bey Gelini Beğendi. (Ayhan Baran, Nurdan Dilmaç)

W. A. Mozart sahneden yığınlara «Viva la liberta!» diye haykırabilmişse ve bunun karşılığında yapıtı ikinci oynanışında yasaklanmışsa bu o genç adamın çağının farkında olduğunu gösterir bize. Uşaklarla bodrumda yemek yiyen, kendisine sürekli en ağır hakaretler edilen, izinsiz kapısından ayrılamayacağı efendisi piskoposdan yol istemeye kalkışınca kıçına tekme atılarak odadan kovulan Mozart, **Figaro**'sunda, **Don Giovanni**'sinde iktidardaki soylulara tutumunu —var olan koşullar altında— en açık bir biçimde ortaya koymuş ve bunu yaparken de dünya müzik tarihinin başyapıtlarını üretmiştir. Onun operalarındaki aryalar daha oyunun açılış günü bile gelmeden sokaklarda «en son çıkan şarkılar!» diye satılıyor, ekmek peynir gibi kapışılıyordu. O, güncel olanla evrensel olanın birliğini bize göstermiştir. Bir yandan gerçek halk kültüründen yararlanırken bir yandan da ustası Bach ile aşık atmıştır. Mozart halk duyarlılığını tanımış, ona seslenmiş ama hiç bir zaman popüler olanın kuyruğuna yapışmamış, tersine, halkın zevkini yüceltmiştir. Düşüncelerini, duygularını kamuoyuna daha iyi aktarabilmek için opera alanında bir devrim yapmıştır. Bize düşen ile —en azından— onun eserleriyle halkımız arasına çekilen duvarları yıkmaktır; böyle duvarlar çekmek değil. Çünkü «halkımız böyle istiyor!» yaveleri yeteneksiz sanatçıların ardına sığınacakları

bir siperden başka bir şey değildir.

SANAT EMEĞİ — Bu konuda yöntem ne olmalıdır?

ALİ TAYGUN — Biz yorumcu sanatçılar için böyle bir amaca ulaşmanın yolu Mozart ve onun gibilerinin yapıtlarını çağdaş bir kafayla yorumlamaktan geçer. Yapıtlara tarihsel bir perspektiften, gerçekçi bir açıdan bakmaktan geçer. Eğer bunu başaramazsak, bir Bach, bir Mozart, bir Beethoven gibi geçmişin büyük ustalarının ellerini nasıl halkın nabzmda tuttuklarını ama sanatsal yetkinliklerinden nasıl hiç ödün vermediklerini anlatmaz, göstermez, kanıtlamazsak genç yaratıcı sanatçılarımız halklarından kopacak, 'anlaşılmazlığı' bir erdem sayacaklar ve onlar egemen sınıflar için yapıt üretirken halkımız egemen sınıfların bir tuzağı, bir afyonu olan 'arabesk' türü yozluklara mahkûm edilecektir.

SANAT EMEĞİ: Bugünkü koşullar altında operayla uğraşmak neden gerekli olsun?

ALİ TAYGUN — Bize gerçekten çok yabancı gelen —ve yabancı gelmesi için her önlem alınmış olan— opera sanatını daha yakından tanımamız gerekiyor. Bu tad kaynağından, dram ile müziğin tekleştiği, insan sesinin güzelliğiyle bezenmiş bu sanat dalından halkımızın yararlanmasını sağlamamız gerekiyor. İlericilerin marşlar, tek sesli türkülerden ibaret bir işitsel dağarcığa hapsolmalarına karşı çıkmamız gerekiyor. Çünkü bu daracık alan bizim anlatmak istediklerimizi söylemeye yetmez. Çok seslilik, uzun soluklulük, büyük müzik gerek devrimci duyarlığa.

Madem yarın bizlerden soruluyor, o zaman bizler de —bugünkü gibi koşullar altında bile— en uzun erimli sorunları gözardı etmemek zorundayız. Altı ay geceli gündüzlü uğraşıp topu topu beş kez gösterilecek bir yapıt ortaya çıkarmak bu yüzden doğru.

SANAT EMEĞİ: Bundan böyle neler yapacaksınız?

ALİ TAYGUN — Bana gelince, ben siyasal iktidarların resmi kültür politikaları üzerinde duracak, bunlara örnek olarak devletin müzik anlayışına değinecek yazılar yazmak istiyorum. Bu politikaların uygulandığı opera, bale gibi kurumlardan, konservatuvarlardan söz etmek istiyorum. Müzikçilerimiz arasında soruşturmalar düzenlemek, onların görüşlerini okuyucularımıza aktarmak... kısacası cumhuriyetten günümüze bir 'sera' içinde tutulan devlet-sanatları alanını deşmek istiyorum.

turgay fişekçi

BİR SOLUKLUK ŞİİR

Baharın bu ilk gülüşünde
Bugün, şu an nerdesin
Aklıma düştün
Mum ışığı yalnızlığımın içinde
Yeşil kınalı ördeklerin yüzdüğü gözlerin
Çocuk ezgileriyle uçuşan eteklerin

Dokunmak istiyorum boynuna şu an
Terini emen bir mendil gibi
Dokunmak istiyorum alnına
Toprağa bir gizimi döker gibi
Sürmesini istiyorum şu hüzün anının
Ne zamandır böylesine özlemedim seni
Hayatımız adanmış, durmak pas ve kir
Nöbette bir sigara içimi
Şu hüzünlü dakikalar, şu özlem, şu şiir

Yanıbaşımdan akıp gidecek biraz sonra
Hayatın denizi yutacak bu hüznü
Kanla dolu o deniz
Bahar da olsa yaz da
Tükenmeyen acıların denizi
Anacığım dudaklarım titrer
Sıralasam isimlerini
Tüm güzelliklerimizi akıttık o denize
Bu ülkede tek güzel şey
O denizin rengi şimdi

suat vardal

DENİZDEN GELEN YEL

Gece fışkırtıyor sözcükleri
Ben değil

Denizden gelen sıcak yel
Kabartıyor damarlarımı
Derimi sarmalıyor buğusuyla

Koca bir kâğıt oluyor gece
Deniz ve yel
Sivriltiyor dokularımı
Düşü çıplak sevgilimin

Ve ben
Yani canlı bir kalem
Geçiyorum onların izlerinden

GEORGİ KARASLAVOV ÜSTÜNE

MUSTAFA BALEL

Karaslavov, kendisini ziyaret eden Türkiyeli yazarlar; Mustafa Balel, Kemal Özer, Fahri Erdinç ve Türkolog Elene Kurçeva ile birlikte. (5 Eylül 1976, Sofya Vitoşa'daki evinin önünde.)

Geçtiğimiz aylarda yitirdiğimiz Georgi Karaslavov, ülkemizde de Sevda Gelin, Tatula adlı romanları Tango adlı uzun öyküsüyle tanınmış, dergilerde yayınlanan öyküleriyle ilgi toplamış, beğenilmiş ünlü bir Bulgar yazarıydı. Yetmiş altı yıllık öm-

rünün, ilk onbeş yılını saymayacak olursak, altmış küsür yılım edebiyata vermiş, yaşadığı çevrenin, toplumun insanlarının sorunlarıyle yakından ilgilenmiş, ülkesinin geçirdiği toplumsal değişimlerde doğrudan katkısı bulunmuş, insanların mutluluğu için her türlü güçlük ve sıkıntılar altında savaşımını sürdürerek kalemini onların, aydınlık, mutlu günlere ulaşması yolunda kullanmış bir yazar. Gelgelelim ona bir Bulgar yazarı yerine ünlü bir yazar sözü daha bir yakışıyor bence. Çünkü Karaslavov, kendi çevresinden aldığı tiplerde tüm dünyayı özdeşleştirmiş bir yazardı. Romanlarında, öykülerinde, oyunlarında ele aldığı, sergilediği tipler —adları Marola, Toşka, Damov, Sevda, Yurtlana olmuş önemli mi?— dünya insanlarının ortak tiplerinden başkası değildi... Sorunlar, çelişkilerse tüm dünya emekçilerinin sorunları...

Sevecenliğin simgesi, doğa ozanı Georgi Karaslavov, 12 Ocak 1904'te Parmovay yakınlarında Debar köyünde doğmuş, öğrenimini 1923 Eylül Ayaklanmasma katıldığı Kızanlık kentinde, Pedagoji Lisesi'nde tamamlamıştı. Sonra Sofya'da tarım öğrenimine başlamışsa da partizan eylemlerinden dolayı okuldan uzaklaştırılmış, Prag'a gidip orada okumuştu. İki savaş arasında Bulgaristan'daki hemen tüm ilerici yayınevleriyle işbirliği yapıp pek çok edebiyat gazetesi ve dergisinin yöneticiliğini üstlenmiş, 9 Eylül 1944'ten sonra Bulgaristan Yazarlar Birliği başkanı seçilmiş, Sofya Ulusal Tiyatrosu'nun müdürlüğünü yapmış, Bulgar Bilimler Akademisi üyesi, Bulgaristan'ın başta gelen yazarlarındandı.

KARASLAVOV VE KÖY

Karaslavov, köyde doğmuş, çocukluğu köyde geçmiş bir kişi olarak, kendisini çok yakından tanıdığı bu insanlardan ömür boyu soyutlayamamış, onları dışlayarak kendisini kent dünyasının kargaşasına kaptırmamış ender yazarlardan biri olarak çıkar karşımıza. Köy, onda havasıyle, suyuyla, doğasıyle, arı katıksız bir olgu olarak yaşamasmı, fırsatını buldukça da perdeyi aralayarak sahneye çıkmasını başarmış bir olgudur. Öyle ki bir yerde bulgar köylüsünün lirik bir destanı gibidir onun yapıtları. Öğrenimi sırasında Prag'da yazdığı ilk romanı **Sporgilov** dışında hiçbir yapıtmı gösteremeyiz ki kendisini köyün, köylünün uzağında görelim. Karaslavov, tüm yapıtlarında köylünün yanında yer almış, öyküleriyle, romanlarıyle, oyunlarıyle devrimin gerçekleştiği dönemlerdeki Bulgar köylerinin yaşamını sergilemiş, kırsal kesim insanının toplumsal savaşımını yansıtmıştır. Bir evlek toprak edinmek tutkusundan tut da sosyalizme geçiş yolunda sürdürülen yiğit sava-

şıma dek onun her türlü özelliğinin sergilendiği toplumbilimsel bir inceleme, bulgar kırsal kesiminin toplumbilimsel bir tarihçesinden farksızdır onun ürünleri.

Karaslavov, kırsal kesim insanlarının ruhsal ve toplumsal evrimini vurgularken, tiplerini de çok değişik toplumsal yapılardan seçerek, çelişkilerin yüzeysel kalmayıp derinliğine inmesini sağlar. Bu bakımdan onun tipleri her katman ve sınıftan insanın bir araya geldiği birer tipler müzesi gibidir. Proleterleşmiş köylüden, bir eli yağda bir eli balda, tuzu kuru büyük toprak sahiplerine, savaşım aleviyle yanıp tutuşan gençlerden, çarpık düzenin bağnaz eğitimi ve koşullandırması sonucu her türlü yeniliğe kapalı ana-babalara dek her düşünce ve yapıda insanı görebiliriz tipleri arasında.

Şu da var ki Karaslavov, çoğu kez yapıldığı gibi köyü ve köylüyü bir zamanların gözlem ve izlenimlerine dayanılarak değil güncel gelişim süreci içerisindeki yeriyle vermektedir. Onda köy ve köylü dogmatik, donmuş bir yapıya sahip değil, değişen koşullarla anlayış ve algılamasında değişiklikler olan kişiler olarak çıkar karşımıza. Kırsal kesim emekçilerinin gerek kafa gerekse toplumsal yapılarındaki evrimi özgün ve yetkin bir biçimde ele aldığı **Köy Muhabiri**'nde bu insanların yeni bir düzen, yeni bir toplum uğruna savaşım veren bilinçli insana dönüşümlerini, olağan süreci içerisinde kat edilen bu yolu yadırgatmadan, slogana kaçmadan ustalıkla başardığına tanık oluruz.

KARASLAVOV VE MÜLKİYET

Karaslavov'un en çok üzerinde durduğu, hemen hemen tüm yapıtlarında titizlikle irdelediği konulardan biri, hatta birincisi mülkiyet konusudur. Çarpık kapitalist düzenin ezdiği, sırasında bir dilim ekmeğin bile güvence altına alınmadığı toplumlarda olduğu gibi, mülkiyet özlemi devrim öncesi Bulgaristan'ında da egemendi. Yarını güvencesiz insanların itilmek zorunda bırakıldıkları mülkiyet edinme isteminin onun sırf **Mülkiyet** adlı öykü kitabında işlenmekle kalmayıp daha sonraki yapıtlarına da taştığını en yoğun biçimde de **Sevda Gelin** ve **Tatula** adlı roman ve oyunlarında bu konuya eğilerek özel mülkiyet güdüsünün insan ruhunda doğurduğu kötülükleri derinlemesine inceleyen ruhsal çözümlemelere girişmiş, bunu da başarıyla sonuçlandırmış olduğunu görürüz. Özel mülkiyet güdüsünün insana nasıl aşama aşama yerleşip onu yozlaştırdığı, bireyi nasıl açmaza sürüklediği en somut biçimiyle **Tatula**'da çıkar karşımıza. Aşağı yukarı tüm yapıtları gibi önce ro-

man olarak kaleme alıp sonradan oyunlaştırdığı **Tatula**'daki Marola işte bu güdünün kıskacında kıvranan bir kaynana tipiyle canlanır, dikiliverir gözlerimiz önüne. Zamansız ölen oğlunun mirası kalacak diye bir zamanlar öz kızından ayırmadığı, gözü gibi koruduğu gelinine alttan alttan beslenmeye başlayan kin ve düşmanlığın su yüzüne çıktığı Marola'da heyecanla gözlemlenir. Öyle ki Toşka'ya olan sevgisinin yerini alan bu kin ve düşmanlık tohumu, yaşlı kadını evinin direği, gözünün bebeği gelinini kışın çat ayazında çıplak ayakla çamur kardırıp hasta edip, soğukalgınlığına iyi gelir diye karabiberli şarabın içerisine baldıran zehiri koyarak zehirlemeye götürecek ölçüde güçlüdür.

KARASLAVOV VE DOĞA

Kırsal kesim insanı nasıl ki Karaslavov'un yapıtlarının ana omurgasını oluşturan başlıca ögeyse, doğanın durumu da aynıdır. Doğa, Karaslov'da adeta olağan kimliğinden sıyrılarak bambaşka bir nitelikle insanı sarıp sarmalayan bir büyü kimliğine bürünüverir. Hemen tek bir yapıtını hatta tek bir öyküsünü görmeyiz ki doğayı solumasın insan. Karaslavov'daki doğa, çoğu sanatçının tersine yalnızca bir aksesuar olarak kalmayıp bir bakıma insanla özdeşleşmiş ve yapıtların omurgasını oluşturan bir tip durumuna gelmiştir adetâ... Onun yapıtlarında, yaşamın kendisinin olduğu kadar, usta bir ressamın fırçasından çıkmışı andıran doğa tablolarının da bir anda okuru sarıp sarmaladığına tanık oluruz.

Ne ki doğaya bakışı diğer yazarlarınkine göre biraz daha değişiktir. Karaslavov'un. Pek çok yazar doğanın değişmesini bir doğa kırımı olarak görüp çığlık çığlığa bağırırken, onda değişen doğaya sevecen bir yaklaşım dikkati çeker. Çünkü değişen doğa her ne kadar doğallığından bir şeyler yitiriyor olsa da insanların hizmetine girdiği için güzelliğinden, büyüsünden bir şey yitirmiyor, tersine daha bir saygınlaşıyor, güzelleşiyor. Bu olgu özellikle 9 Eylül sonrası yazılmış yapıtlarında ağırlık kazanır. Yeni Yollar'da, kendi köyüne yolu düşen emekliliği yaklaşmış mühendis Damov'un çocukluk anılarını yaşamak için bindiği arabadan dört gözle yöreyi izlerken birden arabanın başka bir yola saparak dere içinden çıkması karşısında geçirdiği şaşkınlık ve üzüntünün yanında, arabacının —aynı köylü— yolun, bitek arazi dere içinden alınıp, dağ sırtına kaldırıldığını, dere içindeki bitek arazisinin ise pirinç, pamuk ekimine ayrılmasını anlatırken duyduğu mutluluk bunun örneği olmalı.

KARASLAVOV VE İŞÇİ SINIFI

Karaslavov, ne kadar kırsal kesimi ele almakla tanınmış bir yazarsa da, bir şiir gibi bizlere sergilediği kenti, onun işli sokaklarını da, kır kadar ustalıkla tanıdığına tanık oluruz. Kent varoşlarını, gecekondularda yaşayan yoksulların yaşam koşullarını, bir dilim ekmek, bir kürek kömür uğruna çekmedikleri eziyet kalmayan mutsuz insanları **İpsizler**'le Bulgar edebiyatında Smirneski'den sonra ilk kez sokmuş ve kaossal bir yaşamın içerisine sürüklenmiş, yoksulluktan imanı gevremiş, güneşi, ışığı özleyen insanları anlatmıştır. İpiyle kuşağından başka hiçbir şeyi olmayan varlıksız insanları, işi gücü alaca karanlıklarda dolaşıp uzak ülkelere yolculuk düşleri kurmak, uzaya, gökyüzüne gitmek, kötülüğü acısı, çelişkisi olmayan bir dünyaya ulaşmak için can atan insanları usta bir kent dili, doğrudan izlenimlerle beslenmiş renkli bir dille anlatılmış öyküderlemesi İpsizler'den sonra Prag inşaat işçilerinin savaşımlarını sergilediğe Sporgilov, romanında Birinci Dünya Savaşı sonrasının panaromasım çizerek dünyanın barbarlığını ortaya çıkarır. Bu konuda Smirnenski şiirlerinde uluslararası devrimcileri yüceltirken, Karaslavov'un tersine sıradan insanın acıklı yaşamınına, yazgısına yaklaştığı dikkati çeker. Prag işçisi yazgı açısından tüm dünya işçilerinin kardeşidir. Sporgilov adlı kuruluş halindeki mahalle, ortak uyuşmazlığa sürüklenmiş bulgar, slav ve çekler arasındaki dostluğu güçlendirir...

KARASLAVOV VE YENİ İNSAN

Devrim sonrası Bulgaristan'ında ortaya çıkan yeni durum, düzen değişikliği, üretim araçlarının el değiştirmesi, fabrikadan toprağa dek uzanan kamulaştırmalar kooperatif çiftlikleri burjuva döneminin koşullandırmalarına alışmış, özü bu çamur içerisinde yoğurulmuş eski insanlarla bu düzenin çarpıklığını kavrayıp bu yolda kelle koltukta savaşım sürdüren insanların yapısında kuşkusuz bu ayrılıkların bir anda bıçakla kesilircesine kırp diye kesilip atıldığını düşünmek anlamsız ve gerçeği görmemezlik olur. Stoyan Daskalov, Kamen Kalçev, Dimov, N. Haytov gibi yazarlarla birlikte Karaslavov'un da **yeni insan** olgusuna yakından eğildiğine tanık oluruz. Onların içerisine yerleşmiş bu bataktan çıkamayıp yeni toplumsal düzene bir türlü ayak uyduramadıklarını, her fırsatta geçmiş düzenin kalıtı çirkeflerini akıtarak, saman altından ortalığı karıştırıcı, bölücü uygulamaya konmuş isterse düşüncede olsun— etkinlikler içerisinde olduklarını görürüz. Yeni insan

bir yerde işte bu zararlı yarık otlarının karşısına çıkarılmış bir olgu olarak görülür Karaslavov'da da. Ne ki Daskalov'un çoğu kez slogana kaçan, sanattan ödün vererek sözcüğün en geniş anlamıyla şematikleştirilmiş insanları karşısında Karaslavov'un şiirli diliyle canlandırdığı yeni insan tipi arasındaki ayırım ilk anda kendini gösterir. İlki, yani Daskalov'un yapay desteklerle ayakta durdurmaya çalıştığı yeni insanların yanına Karaslavov'un, fiziksel ve ruhsal yapısıyle gerçek birer insan olan; tutkularıyle, iyi kötü yanlarıyle etten kemikten oluşmuş canlıları dipdiri dikiliverir karşımıza. Karaslavov'un insanı insan olarak alıp şematizeleştirme yolunu seçmeyişi inandırıcılığını artırmış, insanı iyi ya da kötü yanlarıyle ele alması, bir insan tamamen iyi ya da tamamen kötü olamaz düşüncesinden yola çıkması başarısını artıran bir öge olmuştur. Kararlavov'a göre önemli olan onda var olan iyi ve kötü yanları yakalayıp kökenini araştırmaktır. Karaslavov işte bunu yapıyordu. Bu yüzden de yapıtlarında canlandırdığı tiplerle toplumda var olan, ama başka kimliklerle insanların arasmda dolaşan pek çok maskeyi alaşağı ederek gerisinde tutkuların, kötülüklerin, zayıflıkların gizlendiği maskeleri aralayıp bu yüzlerin gerçek kimliklerini açığa çıkarmıştır. Keyfi yönetimin ahlâkıyle yozlaşmış mülkiyet anlayışı içerisinde. Sevecen kaynana görünümüyle bir avuç toprak kendisine kalsın diye alttan alttan gelininin mezarını kazan kaynana da olduğu gibi.

KARASLAVOV VE DEVRİM

Karaslavov'un devrimden sonra açılan yeni yolda da geleneği bir köşeye itmeden, onu yadsımadan yürüdüğünü görürüz. Doğanın şiirleşmesi, görevini yerine getirmiş insanın idealize edilmesi... Klasiklerle aynı yolda yürürken bir yandan da yeniye, ileriye açılmayı sağlayan yeni erdemleri destekleyen bir yazar olarak görevinin bilincinde olması onun eleştiri düşüncesini de etkiler ve bu yöne çeker. Mülkiyet konusunda yeni tutumu da öyledir. Sağlam gözlemler, canlı, dinamik bir zeka, çağdaş bir sanatsal yaratı verisi bu konuları ve yeni karakterleri yürürlüğe koyar.

KARASLAVOV VE GEÇMİŞ

9 Eylül 1944'ten sonra Karaslavov'un yapıtlarının yeni düşünceler ve yeni konular açısından zenginleştiği görülür. Gerisinde geride bıraktığı kat edilmiş yolların yığın yığın tozları kalmış bir yazar olarak, özverilerle, kötülüklerle, kahramanlıklarla dolu çetin

günler uzakta kalmıştır. Çağına tanık olmuş bir yazar olarak tüm bu acıları, kötülükleri, kahramanlıkları, halkın özverisini, yiğitliğini bir anda unutamaz, üzerine sünger çekemezdi kuşkusuz. Kaldı ki yeni gerçek uzanıyordu önünde sereserpe... İşte Karaslavov bu iklimde, **Tango** adlı uzun öyküsünü yazarak kısa bir süre önce tarihe gömülmüş olan bir dönemin yeniden su yüzüne çıkmasına olanca gerçekliğiyle gözler önüne serilmesine yardımcı olmuştur. Burada büyük bir üslup değişikliği ilk anda kendini gösterir. Yazarın estetiksel psikoloji anlayışının çözümleyici psikolojiye döndüğü belirgin bir biçimde çıkar karşımıza. Zekanın diyalektiğini inceden inceye inceler, karakterdeki karşı tezleri, karmaşık birliği ve çelişkiyi sıkı sıkıya inceler. **Tango** ile Karaslavov, durumların süredeşliğini, açık açık deşelenmiş bir öyküde dramatik oyunu keşfeder...

KARASLAVOV VE PSİKOLOJİ

İyi bir ozan, usta bir doğa şairi olduğu kadar da, sıradan insanların fiziksel portrelerini çizerken yığınların yüreklerinin ne uğruna çarptığını vurgulayan usta bir ressamdır Karaslavov. «Tarla gibi sürülmüş, yarık yarık, terk edilmiş bir alın, bilinmeze dalmış bakışlar, dünyayı kucaklamaya hazır bir işçinin güçlü kuvvetli, her şeyi bir anda değiştirecek elleri», bu küçük betimlemede de görüldüğü gibi bir ressam gibi fırçasıyle belirlediği kişilerin fiziksel olduğu kadar psikolojik açıdan da aynı oranda güçlü betimlemeleri olan bir yazardır Karaslavov. Kişilerin psikolojik yaşamının derinlikliklerine ustaca girmeyi kotarmış, insanın irili ufaklı, tüm gerçeklerine, kahramanlıklarına, irade ve zekâyı etkileyen hastalıklarının derinlemesine girmeyi başarmış bir yazar... Uyumsuz bir toplumsal psişik yaşamı gözlemleyerek, yapıtlarında, uyanan kendi kendine bilinçlenen köylünün zeka durumunu, duygularını sergilemeyi bilmiştir. Bir psikolog ölçüsünde ustalıkla çocukların ruhsal dünyasına girmeyi tutkuyla, bilinçaltını gözleyerek birbirinden ayırmayı başarmıştır.

GEORGİ KARASLAVOV'UN BİR ÖYKÜSÜ

ÖĞRETMEN

Desenler: CİHAT ARAL

Çocukların gülüşe bağırışa oynaştıkları, çiçeğe kesmiş çayırlıkların üstünden gelen tatlı çıngırak sesleri arasında ağır ağır dönüyordu sürüler.

Yaşlı öğretmen bir zamanlar, her cıncını bir çiçek kokusu, bir çiçek serinliği, yeşilliği, diriliği çağırıştıran ilkyaz habercisi bu sesleri duymaya bayılıyordu.

Oysa şimdi kulak astığı falan yoktu, hiçbir şey umurunda değildi. Dört yapraklı yonca bulacağım diye çayırlarda koşturup duran çocukların cıvıltısı bile ilgilendirmiyordu onu. Zavallı, umutları kırılmış, terkedilmiş bir değirmenden farksızdı. İnin cinin top oynadığı, toza toprağa bulanmış, eski, ören bir değirmen... Acılar, bitmek tükenmek bilmeyen gecelerinin uykularını çalmış, gözleri yorgunluğun kadife yumuşaklığını devşirmiş, yanakları çökmüş, siyah şapkasının altından seyrekleşmiş kır saçları görünüyordu.

Neden böyle yüz seksen derece tersine dönerek, her şeyin allak bullak olduğunu, sevincin kaynağının neden böyle birden bire kuruduğunu sorup duruyordu kendi kendine. Ah! Dragomir ah! Bu kadar burnunun dikine gitmenin gereği neydi!.. Gelgelelim elinden bir şey gelmezdi ki, Nuh diyor da peygamber demiyordu çocuk, bildiğinden şaşmıyordu.

«Bak evladım, kötü günlerde yaşıyoruz, çocuk değilsin görüyorsun, at izinin it izine karıştığı günler bunlar, diyordu. Gözü küllenmiş insanlığın kökü kazınıyor. Ona barış içinde, kardeşlik içinde yaşamayı kim öğretecek? Bu kan dökmeyi kim durduracak? Günün birinde dünyanın aklı başına gelecek gelmesine ama bu arada olan olacak. Kendi işinle uğraşsana bre Dragomir, bre oğul! Şimdi hangi devirde yaşıyoruz, silahlı eşkiyaların dağlara çekildiği dönemler gerilerde kaldı!

— Evet, haklısın baba. Dünya değişti, dünya eski dünya değil artık...»

Diye atılmıştı Dragomir, babasının yüzüne bile bakmadan, valizini hazırlamasını sürdürürken. Babasının, tıp öğrenimi için gereken parayı ödemekte güçlük çektiğini onun gözünde toplumsal basamağın doruk noktasına varmak için kala kala yalnızca bir yıl kaldığını biliyordu. Bir yıl sonra yaşlı öğretmen artık sırf komşu kent lisesinde ikinci sınıfta okuyan kızı Slaveyka ile ilgilenmek zorunda kalacak, tüm çabasını onun çok istediği yüksek öğrenimini yapmasına harcayacaktı.

Ülke bulanık günler yaşıyordu. Öğretmen, evinin direği, gözünün bebeği oğlunun bu şiddetli sarsıntılar anında aynı yanardağın kıyısında bulunmasından korkuyordu. Oğlunu iyi tanıyordu, karışıklığın dışında kalması olanaksızdı. Çıkmış olan bu kasırga onu da önüne katıp sürüklemek tehli-

kesiyle karşı karşıyaydı, ama elden ne gelirdi ki? Ani bir rahatsızlık bahane ederek gitmesini önleyip onu bir yıl yanında mı tutsaydı ki? Iıh, Dragomir kül yutmazdı, basmazdı bu faka. Bu durumda bu açmazın ortasında çırpınarak her şeyi oluruna bırakmaktan başka çıkar yol kalmıyordu.

— Kötü günler yaşıyoruz, diye başlıyordu yeniden.

— Evet baba, çok kötü günler.

— İnsanın sivrisinek kadar bile değeri kalmadı.

— Eh olacak o kadarı, soğuk savaş bu.

— Allah kahretsin öyle savaşı! Ne mendebur şeymiş o öyle! İktidara gelebilmek için gözünü kırpmadan oluk oluk kan döküyorlar.

— İşte bizim tüm çabamız da bundan kurtulmak. Dünya, her şeyin kökten değişeceği bir evreye ulaştı,

— Laf olsun beri gelsin. Zırvalamadan başka şey değil tüm bunlar. Üstelik de artık bayatladılar. Bir zamanlar belki bir işe yarıyordu ama bugün artık, masal gibi geliyor insana. Sen kendi işinle gücünle uğraşsan iyi edersin, politikanın kimseye yararı olmamıştır... Zaten bugün...

— Bugün, evet işte asıl sorun da bu ya! Dün, tabansızlar kahraman kesiliyordu, yarın ıslanmış tavuklar sömürüleriyle övünecekler. Kendimi kahraman yerine falan koymuyorum. Neysem oyum, öyle kalacağım. Dürüst bir insan olarak kalmak istiyorum.

— Bu iş hiç hoşuma gitmiyor, başını yiyecekler bu gidişle.

— Gerekirse o da olacak... O kadar önemli mi...

— Buna ihtiyaçları var mı sanıyorsun! diye atıldı baba. Senin o akılsız başını kim n'etsin a kafasız oğlum?

— Yollarını belirlememiş olanlar, baba.

— Valla orasını bilemiyorum ama, sen onları vahşi hayvan yerine koyuyorsun gibime geliyor.

— Yırtıcı hayvan olsan daha ne, onlar eceli gelmiş körden beterler. Bana gelince, açık oynamayı severim ben. Az çok biliyorsun sen de, büyük bir mutluluk bu...

— Kimin için?

— Kimin olacak baba, konuştuğun söze bak, senin elbette... Eğer ölmez de sağ kalırsam...»

Dragomir bavulunu kapattı, başını kaldırdığında, gözleri sarsılmaz bir inancın aleviyle ışıl ışıl yanıyordu.

Babası, ağır ağır ilerleyip kendisini asma çardağının altındaki iskemlenin üzerine bırakıverdi.

«Benim için mutlulukmuş... Başka ne diyeyim, Allah akıl fikir versin!» diye soludu derin derin iç geçirerek.

Sonra bütün gün boyu birinden biri ağzını açıp da ötekine bir çift söz etmedi. Akşamleyin Dragomir dudaklarını araladı:

«Yarın gidiyorum.»

— Sen bilirsin, nasıl istersen öyle yap.

Ve ertesi sabah, ayrıldılar.

Arkasından, karabasanların birbirini kovaladığı bunaltıcı, uykusuz günler gelip çattı. Öğretmen oğluna uzun uzun mektuplar yazıp, aklının erdiği, dilinin döndüğünce eğitici, caydırıcı, oğlunu doğru yola yöneltici şeyler döktürüyordu. Dragomir çok ender yanıtlıyordu. Bunların da çoğu babasının paniğe kapılmasını, kendisini iyice bunalım kucağına atmaması, kendini kapıp koyuvermemesi için karalanmış son derece yüzeysel, gerçeği yansıtmayan pusulalar oluyordu. Değilse adamın aklına bin bir türlü şeyler geliyordu. Kendi kendini yiyip bitiriyordu. Adamın aklı fikri artık çok gerilerde kalmış gençliğin güzel anılarındaydı. Kırk yılın başı karşılaşılan bu hoş anılar üzüntüsünü azaltıyordu. «Tapacak bir şey yok! Hepimiz aynı yollardan geçtik, biz de genç olduk, diye kendi kendini kandırmaya çalışıyordu. Dragomir dik kafalı, duyarlı. Burnunun doğrultusunda gidecek elbette. Başka türde davranamaz zaten. Yapısı bu. Aslında, haklı da!»

Gelgelelim birden bu avuntulardan sıyrılarak, aklını başına topluyor, gerçekleri daha iyi görmeye başlıyordu. Bu gönülsüz itiraf bir evlat sevgisinin ifadesi mi, yoksa daha çok ortaya çıkan bir toplumsal adalet duygusu muydu? Bu halk çocuğunun adalet duygusu uzun zaman önce yüreğinin derinliklerinde demir atmış bulunuyordu. Bir zamanlar o da, yoksulluk ve bilgisizlik içerisinde kıvranan, bir dilim ekmeğe muhtaç köylülerin mutluluğu uğruna verilen savaşımda kanının son damlasına dek özveride bulunmaya hazır değil miydi? Yüreğinin soylu atılımlarını kim öldürmüştü? Onun gerçek, güzellik, büyüklük ülkülerini kim sürüklemişti batağa? Bu kıyacı ilgisizliğe nasıl gömülebilirdi?

Gelgelelim kış ilerliyordu. Dragomir Noel'e dönmedi. Öğretmen tatilini hızı Slaveyka'ya ayırdı, onu bitirme sınavlarına hazırlamak için kompozisyon, tarih, matematik dersleri verdi.

«Annen, toprağı bol olsun, dil konusunda bitirimdi. Bülbül gibi konuşurdu. Dragomir de ona çekmiş. Lisede fransızcayı çok iyi öğrendi. Sense daha çok bana çekmişsin kızım. Matematiğin çok kuvvetli.»

Ne var ki bayramda üşütüp ağır hasta oldu, genç kız. Babasını bir kaygıdır aldı. Dragomir ve toplumsal savaşımlar bir anda gözünün önünden silinip olanca ilgi ve sevecenliği hasta kızının solgun yüzünde onun derin siyah gözlerinde toplandı. Dünya umurunda değildi artık.

«Yavrum benim, canım kızım» diye kekeliyordu olanca sevecenliğiyle, ve gözyaşları sesini boğuyordu.

Doktor her ne kadar acısının yüzde birini bile sezemiyorsa da elinden

geldiğince yaşlı babayı yatıştırmaya, içine ufak yollu bir serinlik katmaya çalışıyordu. Sonunda ateş düşünce genç kız gözlerini açtı, sağlığı düzeldi. Babası sevinçten ne yapacağını şaşırmış, onun böyle iyileştiğini, ayaklandığını, görmenin mutluluğunu kime borçlu olduğunu, minnet borcunu kime nasıl ödeyeceğini bilemiyordu.

Slaveyka okuldan ayrılmak zorunda kaldı. Baba ise kızının iyileşmesi, onun yeniden sağlığına kavuşması konusundaki telaşları içerisinde Dragomir konusunda duyduğu tedirginliği, kaygıyı unutuvermiş gibiydi.

«Bu yazın, ağbinin sınavlarından sonda, biraz toparlanında şöyle bir tatile gidin. Dönüşte kendini iyice toparlamış olursun, sağlığın düzelir.»

Yaz, ilkyazdan daha önceye gelmeye karar vermişçesine gayet ılık geçen şubat ayı sona ermişti. Mart ayının bitmez tükenmez yağmurları sürüp gidiyordu. Paskalya günden güne yaklaşıyordu. Ama öğretmenin tadı tuzu yoktu. Gazeteler hergün kötü kötü haberler yazıyordu, bu da onun sinirlerini iyice geriyordu. Sıkıntıdan ne yapacağını bilemiyordu. Geceleri yeniden çekilmez olmuş, yüreği sıkıntı, uykuları karabasan, yüreği kötü kötü sezilerle dolmuştu. Dört gözle kendisini biraz olsun ferahlatacak olan mektubu bekliyor, ikide bir düşünü kurduğu bu mektubun gelmediğini görerek umutsuzluğa kapılıyor, günde üç dört kez adam yollayıp mektup olup olmadığını sordurtuyordu.

Ne var ki mektubun geldiği falan yoktu! O zaman gömülüyordu gazeteye, oku ha oku. Okunmadık satır bırakmıyordu. Şusuna busuna bakmadan satır satır okuyordu kıyıyı bucağı. Eğer Dragomir'in başına bir şey gelmişse mutlaka yazılı olurdu bir yerde. Nasıl olsa her şey yazılıyordu gazeteye... Ama her zaman değil tabii.

Kara haber bir gün kendisi çıkageldi: «Tıp Fakültesi öğrencisi Dragomir Dimitrov'un intiharı... Arkasından ayrıntıları geliyordu, varsayımlar, değişik yorumlar, saçma sapan bir sürü şey. Gazeteciler yalan söylüyordu,

abartıyordu her zaman olduğu gibi... Dragomir yaşıyordu, sapasağlamdı, gör bak, yaşıyordu işte!

Yaşlı adam gerçeği öğrenmeye koştu. Yok canım olamazdı, bu işin içinde bir iş vardı. Olsa olsa gazetecilerin attığı bir kıtır, ya da ne bileyim basbayağı bir yalnışlık olabilirdi. Gazeteci milletini bilmez değildi ya, bir şey bulamayınca geçer makinasının başına, bir yalan kıvırıverirdi.

Daha iyi bilgi toplamak için kente gitti. Dragomir'in dönmemek için kendisine bir tabanca mermisi sıktığını, ama kendini savunurken de öldürülmüş olabileceğini söylediler. Şu ya da bu biçimde ne önemi vardı? Ölmüştü ya sonunda...

Öğretmenin gözünde güneş yasa bürünmüş, gökyüzü simsiyah bir tülle örtülmüş, toprak çökmüştü artık.

Bu acıyla iyice sarsılan Slaveyka yeniden yatağa düşmüştü. Babası var gücüyle bu onarılmaz kayıba yiğitçe katlandığına inandırmaya çalışıyordu kendisini. Genç meslektaşlarına sık sık eve gelip kızını ziyaret etmelerini rica ediyor, kendisi de elinden geldiğince evden uzak durmaya, zamanının çoğunu dışarda geçirmeye çalışıyordu. Şöyle bir kaç dakikalık bir şekerlemenin ardından, hemen uykusu dağılıyor, vakit bir türlü geçmek bilmiyordu. Öğrencilerini geziye çıkarıyor, başı sonu olmayan acı ve sıkıntılarını sindirebilmek için yalnızlık arıyordu. Gözü, göz alabildiğine uzanan uçsuz bucaksız tarlaların yeşilliğine, kulakları ilkyazın cıvıltılarına kapalıydı artık. Sonsuz lacivertlik mest etmiyor, duygulandırmıyor, heyecanlandırmıyor, büyülemiyordu onu. Doğayla ilişkisinde hiç değilse acısı biraz olsun katlanabilir hale geliyor, başak okyanuslarını yalayıp gelen rüzgârın önüne kapılıp gidiyordu.

Sık sık evrenin uçsuz bucaksızlığını, onu kaplayan canlıların küçüklüğünü, zavallılığını düşünüyordu. Doğanın toprağa bolca verdiği, cömertce bağışladığı bu zavallı böcekciklerin ayaklarına tırmanışını seyrederek, içini bir kıskançlık duygusu kaplıyordu. Neden doğa ana, etten kemikten, beyinden ve sinirden oluşmuş insanları ezerken bunca gaddar ve haksız olmuştu ki?

«Haksız mıyım ama?» diyordu çoğu zaman kendi kendine, böyle düşünmesinin hemen ardından. Bir yandan da aklından geçenleri çevresindekilerin anlamasından çekinerek yöresine bakınıyordu.

Öğrencileri kuşlar gibi kaygısızca itişiyor, cıvıldaşıyorlardı. Bir çocuk, dudakları arasına aldığı parmağını emerek yanına sokuluyor, saatin kaç olduğunu, yakında dönüp dönmeyeceklerini soruyor, öğretmen çocukları yöresine toplayıp gitmeye hazırlanmalarını söylüyordu. Onlardan şarkı söylemelerini istemiyordu. Onun içerisinde bulunduğu durum, büyük acısı, yıkıntısının nedenini bilen minnacık beyinleri sarsıyor, gözgöze gelmekten kaçınıyorlardı.

«Zavallı çocuklar, derdimi onlardan iyi anlayan da yok mu ne», diye geçiriyordu içinden. İkide bir onlara bakarken dalıp gidiyor, oğlunun kısa pantolonlu, narin yapılı karartısını görür gibi oluyordu onların arasında. Bu imge gözlerini yaşlarla dolduruyor, zaman zaman kendini tutamayıp ağladığı bile oluyordu.

Öğrencileri köye tıpkı bir cenaze alayı gibi sessiz, yaslı, ağızlarını bıçak açmaz bir halde dönüyorlardı. Köyün ortasından geçen çayın üstündeki köprüde öğretmen onlara:

«Hadi bakalım uslu uslu evlerinize dönün. Patırtı gürültü demeyin hal» dedi.

Sonra doğru okula gitmek için daracık sokaklara yöneldi. Tam muhtarlığın önünde bir keresinde okul hademesinin seslendiğini duydu:

«Bay Dimitrov, taahhütlü bir mektubunuz var!»

— Taahhütlü mektup mu?»

Yüreği gürp gürp atmaya başlamıştı. Taahhütlü mektup ha? Kimden gelsin, niye gelsindi ki? Belki de iyi bir haberdi, nasıl olsa kötü haber falan alacağı kalmamıştı artık.

Sinirlice imzayı atarak zarfı yırttı. Mektup daktiloyla yazılmıştı. Açık ve özlüydü, ama bir türlü anlamaya yanaşmıyordu.

«Aldanmış olmalılar, diye geçirdi içinden zarfı çevirip arasına baktı. Yoo, yanlışlık falan yoktu. Mektup kendisineydi. Kâğıdı açıp yeniden okudu;

«Beyefendi, bundan böyle öğretmenlik mesleğini uygulama hakkınız kalmadığını ve işten el çektirildiğinizi bildiririz...»

Mektubun altındaki iki imza gözlerinin önünde dans ediyor gibiydi. Kalkıp kalkıp iniyor, o yana bu yana kaçışıyordu. Başının döndüğünü hissetti. Titrek parmakları kâğıdı daha fazla tutamamıştı, incecik kâğıdın kaymasıyle yere düşmesi bir oldu. Sendeleyerek ilerledi, sırtını tarabaya dayadı. Kilisenin çanı, okulun beyaz bacaları, yeni kooperatif binası ayaklarının altına yuvarlanmak istiyor gibiydi.

«Al işte mükafatım! diye düşündü. Artık okulun da maaşın da yüzüne paydos. Hiç birisi kalmadı, kızımı tatile gönderme işi de suya düştü!» Güneş batmak üzereydi. Meralardan dönen hayvanlar, toz bulutları kaldırarak ilerliyorlardı. Arabalar, dallarını çocukların düdük yapmak için kopardıkları koca söğüt gövdeleri altında acı acı gıcırdıyordu. Köylüler kişneyen atlarının dizginlerini çekiyor, kuzuların üzgün melemeleri saban kulaklarının madeni çınıltısına eşlik ediyordu.

Öğretmen tüm bu hayhuya karşı ilgisizce, çökmüş bir halde ilerliyordu. Köylüler saygıyle selam verip onu böyle yıkılmış görmenin üzüntüsü içinde hızla uzaklaşıyorlardı. Hasta mıydı, yoksa başka bir derdi mi vardı kimbilir? Onu böyle birden bire daha da çökerten ne olabilirdi ki? Birbirlerine, üzgün üzgün bunları soruyorlardı.

Öğretmen haksız hakaretin yükü altında tülemiş tavuğa dönmüştü.

Bakalım yarın ne olacaktı?..

Yasa gömülmüş bir evin üzgünlüğü, hasta kızının sıkıntısı, üzüntüsü...

Onu neden böyle cezalandırmış, son umut ışığını da elinden almaya kalkışmışlardı ki? Acı çekenlere, kıvrananlara daha iyi koşulları olan bir dünya yaratmak isteğiyle yanıp tutuşan bir oğulun dünyaya gelmesine aracı olduğu için mi? İşte bak o zaman değerdi. Oğlu için, onun anısına, kimseye boyun eğmeyecek, kimsenin lutfuna sığınmayacaktı...

Evin avlusu sessizliğe bürünmüştü. Arılar çoktan yüksek duvarın üzerine sıralanmış kovanlarına kapanmışlardı. Evin arkasından, otlaktan dönmüş iki keçiyi paylayan Slaveyka'nın sesini duydu.

Merdivene vardı, üzüntüden çökmüş bir halde kanapenin üzerine yığıldığı, yemek salonuna girmeden önce bir süre aralıkta duraladı. Bu odanın dört bir yanı, her bir eşya derin acısını daha da canlandırıyor, sızlayan ya-

rasını iyice depreştiriyordu. Evde yalnız kalma isteğiyle gözlerini yumdu, hiç kimseyi düşünmemek, kimsenin onu düşünmemesi, kimseyi sarsmayacak gözyaşlarıyle doya doya ağlayıp durmak. Dragomir'in, Annesinin büyük boy resminin altına masanın üzerine konmuş resmini seyretmek için ayağa kalktı. İyiliğin ve yürekliliğin simgesi ikl büyük yuvarlak göz, gözlerini dikmiş ona bakıyordu. Lüleli gür bir saç, yüce ülküsü uğruna kendisini sunan özveri dolu bir gençliği taçlandırıyordu. Hafifçe düz bir alın zekasını ele veriyordu. Ve dudaklarının da son derece inandırıcı bir tavırla şu sözleri söylediğini duyar gibi oldu.

«Yavrum, zavallı yavrum benim! Meğer ne kadar haklıymışsın! Yerden göğe hakkın varmış da bilmiyormuşum. Bakma yüzüne söylemiyordum ama seni çok iyi anlıyordum... Şimdi bittin artık!»

Sarhoş gibi, sendeleyerek, másaya yaslandı, gözlerini dikti:

«Haklıydın ama baban sana bunu söylemeye çekiniyordu... Bağışla beni... Anladım evet, her şeyi yapar bu adamlar, ellerinden geleni ardlarına koymazlar... Bunu demin anladım, biraz önce anladım, sevgili oğlum, zavallı yavrum benim!»

Dimitrov kolunu uzattı, Dragomir'in resmini alıp bağrına bastı, hıçkıra hıçkıra ağlamaya koyuldu.

Türkçesi: Mustafa BALEL

A. KADİR

DÜNYA HALK VE DEMOKRASİ ŞİİRLERİ

3. Kitap

(Bulgar, Rumen, Arnavut Şiiri)

150 lira

Kitapçılarda ve dağıtımcılarda

İsteme adresi: P.K. 58 Beyazıt/İSTANBUL

BİZDE ÇOCUK YAZINI VE ULUSLARARASI ÇOCUK YILI

HASAN HÜSEYİN

1979 yılı içinde, çokları gibi, benim de en çok karşılaştığım sorulardan biri şu oldu: «**Bizde çocuk yazını ve Uluslararası Çocuk Yılı konusunda ne düşünüyorsun?**»

Bize sorulan sorunun yanıtı, bana kalırsa, son elli yılın dilinin altındadır; yâni, 1928-1978 yılları arasının... 1928 Harf devriminden, Uluslararası Çocuk Yılı'nın başlangıcına değinki 50 yıllık süreden sözetmek istiyorum yâni.

Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı **23 Nisan, 1920**'de yasaya bağlandı. Çocuklarımızı ilgi merkezi haline getirmeyi, onurlandırmayı amaçlayan bu yasa, daha Cumhuriyet bile kurulmamış olduğundan, dolayısiyle **altyapı** yokluğundan, ne yazık ki, uygulamada **törensellik**'ten öteye gidemedi. Evet, doğrudur; 1920'lerde hiçbir ülkede **çocuk** konusu böylesine **çağdaş** bir anlayışla ele alınmamıştır: **çocuk** konusuna dünyanın dikkatini çeken insan Mustafa Kemal ve onun kafasında oluşmağa başlamış Cumhuriyet'tir. Bu gerçeğin altını saygıyla çizmek gerekir. Nitekim, 1979 Çocuk Yılı'nda suyüzüne çıkmıştır bu gerçek. Sevinilecek, övünülecek bir durumdur bu. Ancak, başta da belirttiğim gibi, **altyapı**'sı bulunmayan bu güzel karar, uygulamada **törensellik**'ten, **göstermelik**'ten öteye gidememiştir. Olumlu bir kararın, bir yasanın, bir **dizge** çerçevesi içinde, yan kurum ve kuruluşlarla desteklenmesi, yaşama geçirilmesi ve bütün çocukları kapsar bir işlerliğe kavuşturulması

gerekmez mi?.. Diktiğiniz fidanı, kök salıp güçleninceye dek, çeşitli kötülüklerden koruma önlemi almaz mısınız?.. 1920'lerde, saygı duyulacak bir uzakgörüşlülükle, **23 Nisan**, Çocuk Bayramı olarak kabul edilmiş ama, bu güzel kararı destekleyip yaşatacak, geliştirecek, uluslararası boyutlara ulaştıracak önlemler alınmamış, yâni toplumsal düzenlemelere gidilmemiştir. Dediğim gibi, daha ortada **Cumhuriyet** bile yoktur; **Çocuk Bayramı** neyin üzerinde yürüyecekti?

İşte bizim gerçeğimiz

— **23 Nisan 1920**: Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı

— **29 Ekim 1923**: Cumhuriyetin kurulması

— **Kasım 1928**: Harf devrimi

1920'den 1928'e, bu sekiz yılda ne yaptık?.. Şapka yok, soyadı yok, abece yok, çocuk yayını diye birşey yok; yine fes, yine sarık, yine Osmanlı düzeni okul-eğitim, yine elifba ve yine Osmanlı geleneğinde bir okul-aile, ilişkisi... 1929, dünyayı sarsan ekonomik bunalımın başlangıcı. Ve 1933, Cumhuriyetin kuruluşunun onuncu yılı. '33'te ilkokula yazılan çocukların kimi 7, kimi 10, kimi 15 yaşında; kimi kundurasız, kimi kitapsız; ve hepsi de Ali Efendi, Mehmet Efendi, Ayşe Hanım... diye çağrılıyor; soyadı filan yok daha!.. «**Herkes çocuğunu okula gönderecektir**» denilmiş ama, nasıl ve neyle göndereceği belirtilmemiş!.. Çocukları ilkokula **Jandarma** ve Polis zorluyor!.. Altyapısız karar, altyapısız yasa, dediğim budur benim. Toplumsal düzen, Osmanlının korumağa çalıştığı düzen; **eğitim-öğretim zorlaması** bu düzen üzerinde oluyor!.. Yapaylık, yapmacıklık, göstermelik, törensellik buradan geliyor!.. Dediğim gibi, altyapısız hiçbir karar, hiçbir yasa yaşamaz. Yasaları ve kararları, **altyapı zorlaması** yaratır, oluşturur. Altyapı zorlaması yoktu da, bu **23 Nisan** kararı nereden çıktı?.. Altyapı zorlaması vardı da, bu **23 Nisan** kararı niçin **törensellik**'te kaldı, **göstermelik**'te kaldı? Niçin, ülkenin bütün çocuklarını kapsar bir işlerliğe kavuşturulamadı?.. **23 Nisan Çocuk Bayramı,** valinin, kaymakamın, savcının, yargıcın, yüksek memurun, eşrafın çocuğunun törensel mutluluğu için mi yasalaşmıştı? Milyonların çocukları neredeydi?..

Ben, **Harf devrimi** günlerinde doğmuşum. Doğum günüm belli değil. Bir ablam doğmuş, bir ablam daha... Sonra bir ağbim doğmuş, adını **Hasan Hüseyin** koymuşlar. Bir süre sonra ölmüş ağbim; ardından ben doğmuşum; benim de adımı **Hasan Hüseyin** koymuşlar. Demek ki, dördüncü çocuğuyum ben, anamın. Benden sonra **yedi** çocuk daha doğurdu anam; ikisi öldü, beşi yaşıyor. Yâni ben, yaşayan sekiz çocuğun üçüncüsüyüm. İki ablam, ilk-

okuldan öteye gidemedi; çünkü, okul yoktu; çünkü, yoksul bir işçi ailesiydik. Benden sonraki kardeşim de öyle... O da ilkokulu zorlukla bitirdi ve o yaşlarda ekmek kavgasının içinde buldu kendini, hâlâ çalışıyor mavi tulum içinde. Ondan bir sonraki oğlan öldü. Ondan bir sonraki oğlan ise, aynı adı taşıyarak yaşıyor; ilkokulu ya bitirdi, ya bitiremedi; hâlâ çalışıyor işçi tulumu içinde. Ondan sonraki kız, ilkokulu ya bitirdi, ya bitiremedi; beş erkek çocuk anası, hiçbir güvencesi bulunmayan bir ev kadını şimdi... Kocası, belediyede işçi Ondan sonraki oğlan, binbir güçlük içinde, Sivas Sanat Okulu'nu bitirebildi. Ondan sonraki kız, yaşamadı. Ondan sonraki kız, hiç okula gidemedi; okuma-yazmayı kendikendine öğrendi; şu anda İstanbul'da; bir işçinin karısı...

Buyurun; işte, 1923'ten bu yana, ülkemizin tablosu!..

Biz, 1928 Harf devrimini, **Çocuk Yazını** konusunda başlangıç olarak almak zorundayız. Örneğin ben ilkokul yılarımda, bir-iki cılız çocuk dergisinin yanında, **Çırak Uçman**'dan, **Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler**'den, **Tarzan**'dan, **Jül Vern**'in birkaç kitabından başka, hemen hemen, hiçbir çocuk yayını görmemişimdir. Yaşıtlarımın da aynı durumda olduklarını söyleyebilirim. **Harf devrimi** günlerini düşünüyorum: nüfusun kaçta kaçı okuma-yazma biliyordu? Çocuk nüfusun kaçta kaçı okula gidebiliyordu? Okula gitme olanağı bulabilen çocukların kaçta kaçı, bırakın çocuk yayınlarını, defter-kalem alabiliyordu? (Biz, bir kurşunkalemi, üç kardeş, bıçakla kesip bölüşerek okumuştuk ilkokulu.)

Sözü burada kesip, 1970'lere gelelim:

Ağlasun Ayşafağı adlı şiiri ben, 1970'de yazdım; 1972'de birazı yayımlandı, tümü ise 1975'de yayımlanabildi ancak. O uzun şiirde, 1970 istatistiklerine dayanan dizeler, bölümler vardır. Örneğin, 1970'lerde, **Çocuk** konusunda durumumuz söyleymiş:

ondört milyon çocuğun
tam beş milyonu
hiç okula gitmiyordu
ama hiç
okul yoktu: gitmiyordu
yalnayaktı: gitmiyordu
kimsesizdi: gitmiyordu
ve bu beş milyonun en az yarısı
çiçeğin çağlaya durması gibi
çağlanın meyvadan korkması gibi
adım adım gidiyordu vatan borcuna
adım adım

avlusuna
hapishanenin
bekliyordu kalınlaşsın kaşları
ve sesi çatallasın
başka da bir beklediği yoktu dünyada
öteki yarısıysa bu beş milyonun
çile çekmek için koynunda yoksulluğun
ve çileyi çocuk çocuk çoğaltmak
«kara bahtım
kem talihim»
diye sızlanmak için
bir ömür boyu
kabarmasını bekliyordu memelerinin
düşlerine erkeklerin doluşmasını
başka da bir beklediği yoktu dünyada

Bu kara tabloya bakılıp da, «**bizde çocuk yazım, çocuk yayını çocuk yayını diye birşey yoktur, olmamıştır**» demek istediğim sanılmasın. Bizde de, **Çocuk Yazını** konusunda bazı kıpırdanmalar olmuştur elbette, olmaktadır. Anlayışa göre değişebilir bu kıpırtı. Örneğin, 1928-1978 arasını üç dönemde ele alabiliriz:

1) 1928 öncesi ve sonra: çocuk yayın ve yazın alanının tümden boş olduğu dönem;

2) Bu alanın boşluğunu gören bazı yazarların, kişisel girişimlerle çocuk yazını üretmeğe çalıştıkları dönem, ki yabancı çocuk yayınlarının kitapçıları doldurmağa başladığı dönemdir bu;

3) Kazanç kokusu alan sermayenin, bu alana el attığı dönem.

Birinci dönem üzerinde durmağa gerek görmüyorum; çünkü, 1928 Harf devrimi öncesi ve sonrasında, bizde, **Çocuk Yazını** diye bir konunun varlığını aramak boşunadır. (1933, **Cumhuriyet**'in onuncu yıldönümüydü; Çocuk yazını konusunda doyurucu bilgisi olanlar buyursunlar, açıklasınlar bildiklerini!)

İkinci dönem, yabancı kaynaklı çocuk kitaplarının göze batar bir yoğunluk kazandığı, denetimsiz yabancı yayınların kitapçı vitrinlerini doldurduğu, Türkiyeli yazar ve yayımcıların gözlerinin açılmağa başladığı dönemdir. Çocuklarımızı yozlaştırmayı, gerçeklerden uzaklaştırmayı amaçlayan, vur-kır'lı gangster filmlerine iten, kısacası, kültür emperyalizmine hizmetçi yetiştiren çocuk yayınları bu dönemde akmağa başlamıştır ülkemize. Bu durum, Türkiye'yi **Küçük Amerika** yapma politikasının doğal bir sonucudur. Cumhuriyetin ilkelerine, Atatürkçülüğe, çağdaşlığa aykırı, ters bir dönemdir bu. Çocuklarımız, biryandan **İmam-Hatip** kurslarına akı-

tılırken, biryandan da, ülkeleri köleleştirme amacı güden **Amerikan filmleri**'ne itiliyordu. **Dazkırı Olayı**'nı anımsatmakta yarar var: yurdun çeşitli yerlerinden devşirilmiş **erkek** çocukların cinsellik organları öldürülüyor ve kafalarma, **din ve Allah adı altında**, Nurculuk, Takunyacılık, Süleymancılık vb. rezillikler dolduruluyordu. Savcılık elkoymak zorunda kaldı olaya, anımsadınız değil mi?... Basma da geçmişti bu olay. Ya Basına geçmeyen bu tür olaylar?..

Evet, biryandan cinsellik organları öldürülüyordu çocuklarımızın, biryandan da kafaları!.. Çöplüklerden beslenmeğe çalışan çocuklarımızla, sabah kahvaltıları yurtdışından gelen çocuklar aynı okul sıralarında okutulmak, aynı fakülte sınavlarına sokulmak isteniliyordu!.. **Robert Kolej**'i bitirmiş delikanlıyla **Van Lisesi**'ni eksik öğretmenli olarak bitirmiş delikanlı, **Üniversite** sınavlarına aynı koşullarda sokulmak isteniyordu. Onun içindir ki, her yıl, **400 bin'den** çok delikanlı, **Üniversite**'de okuma olanağından yoksun olarak sokaklarda, kahvelerde kalıyordu!.. Ne yapacaktık bu, liseyi bitirmiş, **400 bin** delikanlıyı?.. Polis mi başa çıkacaktı bu **400 bin** delikanlıyla, yoksa belediye zabıtası mı?.. 18 yaşındaki delikanlıya **Ceza Yasası** açısından yükümlülükler tanıyan düzen, eğitim-öğretim hakkı, iş bulma ve iş sigortası, sağlık ve konut, gezi ve düşünce, can güvenliği ve vatandaşlık.. açılarından ne gibi haklar, olanaklar tanıyordu?..

İş bulursanız, **vergi mekanizması** çalışıyordu.

İş bulamazsanız, **yaşam güvencesi** diye birşey yoktu!

İşsiz-ekmeksiz-konutsuz-yurtsuz kaldığınızda **Devlet** diye birşey yoktu; iş bulduğunuzda, evsahibi olduğunuzda, ekmeğinizi kazanmağa başladığınızda **Devlet** diye birşey vardı!.. Yâni vergide, askerlikte, karakolda, hapishanede, sürgünlükte, vatandaşlıktan çıkartılmakta **Devlet** vardı; **iş bulmakta, yuva kurmakta, okumakta, sağlıklı yaşamakta, insan gibi yaşamakta...** Devlet yoktu!..

Cinsellik organları ve kafaları öldürülüyordu çocuklarımızın; peki ama, neydi bundan amaç?..

Şuydu amaç: **Türkiye'yi emperyalizme bağımlı tutmak!..**

Ekonomisiyle, politikasıyla, eğitimiyle, kültürüyle bağımlı tutmak!..

Diyordu ki **Amerikan Emperyalizmi**: «Yılanın başı küçükten ezilmeli!»

Haklıydı elbette!.. 1970'lerde nüfusu 35-37 milyon olan ve durmadan artan, doğal ve tarihsel varsıllıkların üzerinde oturan bu ülkenin geleceğinin karartılması, **ambargo** altına alınması gerekirdi; yoksa, kısa bir süre sonra, ABD emperyalizminin başına **belâ** olabilirdi!.. **Aile plânlaması, İmam-Hatip ve Kuran kursları, A-**

merikan filmleri, yozlaştırıcı çocuk yayınları, ABD emperyalizminin güdümündeki siyasal partiler, okullarda kargaşanın sürekliliği ve eğitimin engellenmesi, anti-demokratik yasa ve uygulamaların tetikte bekletilmesi, örgütlenme bilincinin öldürülmesi, sınıf gerçeğinin unutturulması, çağımızın yüzkarası Anti-komünizm silahının alabildiğine kullanılması, —böylece— Cumhuriyetin temellerinin dinamitlenmesi, uyananın yokedilmesi, ABD tipi Mafia'nın kesimde söz sahibi olması ve kargaşa, kargaşa, kargaşa... CIA görevlisi David Galula'nın plânının uygulanması...

«Maymunun gözünü açması», bu politikanın herkesi rahatsız edecek boyutlara ulaşmasından sonraya rastlar. Çocuk Yazısı alanının başıboşluğunu, kültür emperyalizmine açık olduğunu gören ileriçi, devrimci yazarlar, önce, kendi anlayışlarında yayımcı ve dağıtımcı bulamamanın sıkıntısını yaşadılar; daha sonra ise, liberal bazı yayımcılarla işbirliği yapmak zorunda kaldılar. Yetersiz de olsa, olumlu çocuk kitapları, bu dönemin ikinci yarısında böylece ortaya çıkabildi. Olumsuz, yozlaştırıcı, yabancılaştırıcı birtakım yayınlar yine, denetimden uzak, sürüyordu. Fakat yurtsever, ilerici, devrimci çevreler, çocuklarına yerli yazarlar'ımızın yapıtlarını okutmayı yeğliyorlardı. Çocuk Yazını alanı birden canlanmıştı. Büyükler için kitap üreten ve umdukları sonucu alamayan yazarlar ve yayımcılar, Çocuk Yazını alanına yatırım yapmağa başladılar. Sevinilecek bir durumdu bu. Ne var ki, Devletin bu konuda hiçbir hazırlığı, desteği yoktu. Özel sektör, kendi anlayışı içinde doldurmağa çalışıyordu bu alanı. Yalan-yanlış, çarpık-çurpuk da olsa, kitapçı vitrinlerinde Çocuk kitapları görülmeğe başlandı. Fakat, kimler içindi bu kitaplar?..

Yazarlar ve yayımcılar gördüler ki, çocuk nüfusumuzun okula gidebilen bölüğü bile tüketebiliyordu yayımlanan kitapları; o halde, ne durmalıydı?..

Çocuk Yazını'nda üçüncü dönem böyle açıldı. Çocuk kitaplarında kazanç kokusu alan büyük sermaye, basım tekniğinin gelişmesinden de yararlanarak, bu alana yatırım yapmağa başladı.

1978'e böyle gelindi. Birleşmiş Miletler Örgütü'nün, 1979'u Uluslararası Çocuk Yılı olarak kabul edip duyurması ise, Çocuk Yazını alanının bizdeki üçüncü dönemine canlılık getirdi. Ortada olağanüstü bir durum vardı; Çocuk konusu, uluslararası düzeyde güncellik kazanmıştı, bu kampanyaya katılmakta yarar vardı. Gazeteler, dergiler ve yayımcılar, yarışmalarla, ödüllerle yeşil ışık yakmağa başladılar yazarlara. Yazarlık deneyimi bulunan da, bulunmayan da bu fırsatı değerlendirme çabasına düştü. Örneğin, Cumhuriyet gazetesinin açtığı Yunus-Nadi-Çocuk Romanı Yarışması'na

75 kadar çocuk romanının katıldığını gazetenin kendisi bildirdi.

Açık konuşmak gerekir: her türlü güvenceden yoksun çocuklarımıza **Uluslararası Çocuk Yılı**'nın pek birşey getirebileceği kanısında değilim ben. Üretilen çocuk yayınları, okula gidebilen, bu yayınları satınalabilecek güçteki, ayrıcalıklı çocuklar içindir. İkincisi, böyle bir kampanyanın olumlu sonuç verebilmesi, yüzyıllarlık bir kültür birikiminin varlığına bağlıdır. Tren değil ki bu, kampana çalar çalmaz kalksın!...

Şöyle denilebilir: «Efendim, bu bir mayalamadır; gide gide, toplumun tümünü etkileyebilir».

Ben pek sanmıyorum. Kapitalist toplumların, sınıflararası dengesizliğin büyük bunalımlara yolaçtığı toplumların savıdır bu. Sosyalist toplumlar, **Kadın-Anne** sorununu da, **Çocuk ve Çocuk yazını** sorununu da bir dizge çerçevesi içinde ele almışlardır. Toplumu çağın gereklerine göre yeniden düzenleme anlayışının içinde vardır bu sorunlar ve çözümleri. Ama yine de, —deyim yerindeyse—, **depar** tabancasıyla başlatılan bu **Çocuk yazını** kampanyasının, ayrıcalıklı çocuklar için de olsa, bundan sonrası için, bir başlangıç sayılabileceğini belirtmek isterim. Dilerim ki, aşırı kazanç tutkusuyla yaklaşılmasın bu alana da... Çünkü, bizde herşey, tezgünde yozlaştırılır. Yetenekli birkaç yazarın kişisel çaba ve üretimleriyle doldurulabilecek bir alan değildir **Çocuk yazını** alanı. Biryandan sınıflararası uçurumun daha da derinleşmesine çalışılırken, beri yanda, «**uydum hazır olan imama**» dercesine, **Uluslararası Çocuk Yılı** şenliklerine katılmak, çağdaş insanın kafasının alacağı şey değildir. Ulusal eğitim ve öğretim, sınıfsallığa, ekonomik-sosyal ayrıcalıklılığa karşın, bütün çocukları kapsayan eğitim ve öğretim demektir. **Çocuk yazını** ancak bu temel üzerinde olumlu sonuç verebilir. Sorarım: ne demek özel okul, ne demek özel dershane, ne demek özel kurs?.. Peki ama, Anayasanın eğitim ve öğretime ilişkin maddeleri ne oluyor?..

Bana, «**peki ama, sen, şirlerinde, öykü ve yazılarında Çocuk konusuna önem verdin mi bugünedek?**» diye sorulabilir.

Çocuk şiiri yazmadım ben, çocuk öyküsü de yazmadım. Ama, şiirlerimde de, öykülerimde de, yazılarımda da **Çocuk** konusu üzerinde çok durdum. Örneğin, şiiri, **Çocuk şiiri-Büyük şiiri** diye ayıramazdım ben. Çocukları yaş kümelerine ayırıp, her kümeye ayrı ayrı şiirler yazmak, şiir sanatı açısından, bana ters gelen bir iştir. Ben, şiir işçisiyim, şiir yazarım ancak. Şiirlerimin, büyükleri ve küçükleri ilgilendirmesi, öz-konu-biçim uyumunun doğal sonucudur. Zorlamaya, yapaylığa, içtenliksizliğe yer yoktur bu alanda. Çocuk şiirini —ki varsa eğer—, çocuk yazar ancak. Oysa sanat, ço-

cukların işi değildir; özellikle de şiir, yetişkinlerin işidir; bilgi ister, duyargaların gelişmiş olmasını gerektirir, bilinç ister. Çocuklar için yazılan her şiirde ve hattâ öyküde, oyunda, romanda, **çocuk** değil, yazarın kendisi vardır. **Masalları**, efsaneleri, türküleri çocuklar mı yaratıyorlar? Çocuk filmlerini, çocuk oyunlarını çocuklar mı yapıyorlar? Okullardaki ders kitaplarmı çocuklar mı hazırlıyorlar?

İnsan, çocukluğuyla, gençliğiyle, orta ve ileri yaşlılığıyla bir bütündür. Çizgi-filmleri düşünün: çocuklarla birlikte izlemiyor muyuz bu filmleri? Benim «**Acıyı Bal Eyledik**» şiirini ve türküsünü her yaştan insan sevmiştir. Oysa ben, çocuklar için yazmadım o şiiri. **Servantes**'in de **Don Kişot**'u çocuklar için yazdığını sanmıyorum. Çocuklar için yazılan, yaratılan yapıtların biz yetişkinleri çok çok ilgilendirmesinde, insan denilen o bütünün, zamanın acımasızlığı karşısında, çocukluğa tutunma istek ve çabasının rolü büyüktür sanıyorum. Evrensel bir sorundur bu. «**Çocuklar için**» denilerek, birtakım şaklabanlıkların sergilenmesinin anlamı yoktur!.. Bırakın anakucağını, bırakın ilkokulu, ortaokulu, lisede bir sınıfa girin ve çocuklara deyin ki: «**size üç gün izin, birer şiir yazıp getireceksiniz**»; veya deyin ki: «**çıkarın defterlerinizi, pencereden gördüklerinizi çizin!**» Şiir mi çıkacaktır ortaya, resim mi ne çıkacaktır?..

Keman çalmada **beceri** gösteren hangi çocuğu, **Leonid Kogan**'ın, **Menuhin**'in yanına koyabilirsiniz?.. Bizim, çocuklarda alkışladığımız yalnızca **beceri**'dir, **sanat** değil!.. O halde, biz yetişkinlerden istenilen, sanatı çocuklar için kullanmaktır.

Sınıf bilinci vereceğim diye, **Deve** ile **Karınca**'yı bir öykü, bir şiir veya bir roman, bir oyun içinde, bir türün sınıflarıymış gibi ele alarak çocuk öyküsü, çocuk şiiri, çocuk romanı ve çocuk oyunu yazılacağı görüşünde değilim ben. Oysa bakıyorum, **Deve** bir sınıf oluyor —**sözüngelişi**—, **Karınca** bir sınıf; ve bunlar, **sınıf kavgası** veriyorlar **birbirlerine** karşı!.. Bir romanda oluyor bu, bir öyküde, bir şiirde, bir oyunda, örneğin!.. Peki ama, ayrı türden, ayrı aileden hayvanları birbiriyle kapıştırarak, nasıl **sınıf bilinci** vereceğiz çocuğa?.. **La Fonten** geleneğini sürdürmek, araya da bir **sömürü** etkeni eklemek, **bilimsel çocuk yazını** yapılmasına yeter mi dersiniz?..

Adam, **Pinokyo**'yu yazmış ama, çocuğa **sınıf bilinci** vereceğim savıyla yazmamış. **La Fonten**'in **fabl**'lerinin de böyle bir savı yoktur. Bu yazarların her sınıftan çocuğu veya büyüğü ilgilendirmesi bundandır. Ama sen kalkar da, sınıf bilinci verme savıyla, **Deve**'yi **Karınca**'nın yanına koyar, **Deve**'ye egemen sınıf, **Karınca**'ya da

emekçi sınıf dersen, işte bu olmaz! Masal ögeleriyle çağdaş roman yazma savı neyse, bu da odur. Ve bunu benim kafacığım almaz!..

Çocuk yayınlarım bütünüyle izleyemiyorum, doğru; ama, gördüğüm örnekler de beni doyurmuyor. Bir de bakıyorum ki yazar, çocuğu biryana bırakmış, onun dünyasını, imge dokusunu, sözcük dağarcığını biryana bırakmış, öküzün, devenin, serçenin, horozun, kaplumbağanın imge dünyasına, söz dağarcığına, mantık örgüsüne dalmış!... Yahu, bırak sen şu kaplumbağayı, şu fili, şu balığı... da, önce, seslenmek istediğin çocuğun gözleriyle bak dünyaya, evrene!.. Kamlumbağa demiş ki... Fil demiş ki... Karınca demiş ki... Peki, çocuk ne demiş?..

İşte, oldu size, **Çocuk yazını**!.. Basın bir daha, basın bir daha! İsterseniz, bir de filmini yapın, hem de renklisinden!..

Hayvanları kendi mantığımız doğrultusunda konuşturmayı iyi beceriyoruz da, nedense, çocuğu konuşturmasını bilemiyoruz!.. Herhalde bu da, **bilimsel çocuk yazını**'nın bir özelliği olsa gerek?!

La Fonten dirilse de, görse durumu, herhalde şöyle derdi:

— Yahu, çocuklar; hâlâ, bağladığım yerde mi otluyorsunuz?

Vaktim olsa, gücüm yetse, yıllardan beri çıkmış çocuk kitaplarını önüme yığar, bir bir inceler, güzel bir eleştiri-inceleme çalışması yapardım. Bunu yapacaklar, bence, çok olumlu ve yerinde bir iş yapmış olurlar. Üstelik, tam da sırası!.. Ortalığın, **Çocuk yazını** adına, toza dumana gittiği bir dönemde, böyle bir çalışma gerekli. İşin başında yapılmazsa bu, **Çocuk yazını** alanının birtakım asalaklarla, çer-çöple, yanıltıcı, saptırıcı, yerinde-saydırıcı ürünlerle dolması önlenemez. Hele de işbirlikçi anamalcılar bu alana el attılar mı, ortalığı temizlemek hayli güç olur!..

KIRKINCI 17 NİSAN

MAHMUT MAKAL

Çeşitli alanlarda olduğu gibi, eğitim alanında da Türkiye'nin bir dönüm noktasıdır 1945'ler. Türkiye'ye uygun yeni eğitim ilkelerinin bulunması, yeni eğitim kurumlarının açılması, andığımız tarihten öncedir. Ardından duraklamaların, geriye gidişlerin başladığını görüyoruz. O yıllardan sonra siyasal durum değişmiş, ülkeyi geriye götürücü bir ortam yaratılmıştır. Bu arada, Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı öğretmen kitlesinin saygınlığı da ortadan kaldırılmış, bu kitle için kıyım ve ezim hareketleri başlamıştır.

Öğretim birliğinin bozulması, mahalle mekteplerinin ve kur'an kurslarının açılması, çoğalması ve dolayısıyla ilkokullara giden öğrenci sayısının azalması da bu tarihten sonradır. Nitekim altıncı aymdaki hükümetin programında da «kur'anı kerim öğrenimi üzerinde titizlikle durulacak, kur'an kurslarının bina, araç, gereç ve kadro yönünden noksanlıkları giderilecek» denilmektedir.

Arap harflerinin yeniden kulanılmaya başlanması, birçok kitabın bu harflerle basılması, layikliğin örselenmesi, okullara din derslerinin konması, İmam-Hatip Okullarının açılması ve sayılarının yıldan yıla çoğaltılması, Yüksek İslam Enstitülerinin açılması... tümüyle o tarihten sonra girişilen hareketlerdir.

Yine bu tarihten sonra, Köy Enstitülerinde ve başka okullarda süren karma eğitime karşı çıkıldı, önlendi. Bu, köy kızlarının ilköğretimden pay almalarını da önleyen bir tutumdu, bayan öğ-

retmen yetiştirme işini de aksatmış oldu. 4274 sayılı yasanın öğrenci devamıyla ilgili 16. maddesinin 1949'da kaldırılmasıyla ilkokullara öğrenci devamı isteğe bağlandı nerdeyse. Bunun sonucu olarak özelikle köylerde karma eğitim önlenmiş oldu.

1942'de toplanan 2. Eğitim Şurasında karşı çıkılan iş eğitimi de 1946'dan sonra demagojiye sapılarak yozlaştırıldı. Köy Enstitülerinde olsun, öteki bazı eğitim kurumlarında olsun iş eğitimi engellendi. 1948'den başlayarak da, yapılan yapılarda işlik, laboratuvar, uygulama bahçesi... gibi kuruluşlara yer verilmedi. İş eğitimiyle yaşam için yetişecek yeni insan tipinin yaratılması girişimleri de önlenmiş oluyordu... Okullardaki döner sermaye ve kooperatif çalışmaları da kaldırılıyor, iş eğitimi yoluyla üretim yapılması, bir yapıt oluşturulması, okulculuğa ve okumuşluğa aykırı görülüyordu. «Muhtelif Gayeli Ortaokullar» da bu arada kaldırıldı.

1946'dan sonra okullarda, serbest okuma, toplu tartışma, toplu araştırma ve inceleme gezileri, halk sanatı araştırmaları son buldu. 1947'de yayınlanan bir genelgeyle, Eğitim Bakanlığının yayınladığı klasiklerin öğrencilerce okunması yasaklandı. Öğrencilerin ders kitaplarını ezberlemesi yeterli görüldü. Ondan sonra öğrencilerde dikkatsizlik, üstünkörü iş yapma, anlama ve yargılama yetersizliği, işbirliği yapamama v.b. bugün de gördüğümüz olumsuz durumlar başgösterdi. Demokratik ve çağdaş yaşamın gerektirdiği alışkanlıkların okulda kazandırılmasından sanki bile bile vazgeçildi. Okul yönetimine öğrencinin etkin olarak katılması önlendi. Yeni insanın yetişmesini sağlayacak eğitim düzeni bozuldu. Bu ana çizgiden sapıldıktan sonra demokrasi de bir türlü tutmadı...

Eğitim kurumlarından vatandaşların eşit olarak yararlanması ve yeteneklerine göre meslek seçmeleri için yapılan çalışmalar bırakıldı. Köy çocuklarına dünyanın penceresini açan Köy Enstitüleri ve onlar için tek yüksek okul olan Yüksek Köy Enstitüsü kapatıldı.

O günlerden sonra Eğitim Bakanlığına da partizanlık çöreklendi. Dünya çapındaki, toplumun kurtuluşuna dönük kurumlar kuran, ilkeler getiren eğitimcilerimiz işten uzaklaştırıldı. Dışardan uzmanlar getirtildi.. Onlar da danışmanlığı aşarak eğitim işlerini yönetmeye ve yönlendirmeye başladılar. Kendi gücümüz, kendi kaynaklarımız ve imece geleneğimizin uygulanmasıyla yürütülen okul yapımı çalışmaları yozlaştırıldı. Vatandaşın kendi işini kendinin görmesi yerilmekle kalmadı, geleceğimiz için kötü sonuçlar verecek bir iş gibi tersinden yorumlandı. Bu arada Köy Enstitüleri

gibi halkevleri de kapatıldı. Atatürk ilkeleri de yanlış yorumlanmaya başladı. Layiklik, devletçilik, devrimcilik gibi ilkelerdense sadece uzaklaşılmadı, kaçıldı. Şimdiki hükümetin programına göre, «din ve ahlâk dersleri müfredatı yeniden düzenlenecektir.»

Yurt çocuklarını ilköğretim çarkından geçirme çabaları da durdu. Yeterli okul yapılamadığı için, eğitim ve sağlık kurallarına aykırı olarak ikili, üçlü, dörtlü öğretim yapılmaya başlandı. Dersliklerde öğrenci sayısı 80-90 oldu. Buna karşın, öğretim çağındaki milyonlarca çocuk yine de okul dışında kalmaktadır.

İlk ve ortaöğretim kurumlarında, işe, üretime dönük ve mesleğe yöneltici eğitim yapılmadığı için, yüzbinlerce genç, yıllardır üniversite kapısına yığılmakta ve bunların onda biri bile alınamadığı için geriye dönmektedir. Teknik öğretim ve teknik tarım öğretimiyse hâlâ askıdadır. Ama, kasaba ve köylere sözde ortaokullar açılmakta, yapıları ve öğretmenleri olmadığı halde, «efendi» yetiştirmesi beklenen bu okullarla halk oyalanmaktadır.

Köy Enstitülerinin yerine geçen ve uygulama bahçeleri bile olmayan öğretmen okullarını sonradan bir de eğitim enstitüsü durumuna getirdiler ve iki ayda iki sınıf atlatarak elli bin öğretmen çıkardılar bir mevsimde. Ama, bunların ne bilip ne bilmediğini ve tüm niteliklerini halka sormalı. Bunların ivediyle yetersiz yetiştirildiklerini sonradan Bakanlık da anlamış ve durumlarını yeniden inceleme konusu yapmıştır.

İleri gelen bilim adamlarımız başka ülkelere göçtü 1946'dan başlayarak. Bu göç sürüyor. İşsiz yığınlarımızın göçü ve onların yaban ellerinde eğitimsiz, şaşkın kalmış çocukları ayrı bir sorun. Üniversitelerimiz aktarmacılıktan öteye gidip araştırma ve çözüm getirme yolunda, ülkenin, toplumun sorunlarıyla içiçe olamadılar...

Kırk yıl önce girişilen klasiklerin dilimize çevrilmesi işinin durdurulması yanında, sanat ve meslek dergileriyle ansiklopedilerin ya yayımı durduruldu ya da içerikleri çağın dışındakilerin keyfince yazılmakta... Kitaba, okuyana, okutana başka gözle bakma alışkanlığıysa bir türlü değişmedi... Feridun Fikri ve Şemsettin Günaltay'la kapatma kurulu olarak 1946'da Hasanoğlan Köy Enstitüsüne giden Kâzım Karabekir'in öğrencilere sorduğu soru, o tarihte Türkiye'nin nereye götürülmek istendiğinin ve sonra da götürüldüğünün özüdür: «Size yabancı yazarların kitaplarını okutuyorlarmış?» Evet, denirse, mal bulmuş gibi suçluları yakalayacaklardı... Kitaplıkların geliştirilmesi, zenginleştirilmesi, çoğaltılması ve köylere kadar götürülmesi gerekirken, kitaplar yok edildi ya da kâğıt fabrikalarına yollandı o günlerde.

Yani, Cumhuriyetin ilk yirmiüç yılında geliştirilen ve çözüm

aşamasına getirilen Atatürk ilkeleri doğrultusundaki eğitim işleri, bu eğitim uygulamasının yapıldığı kurumlar, örselendiler ve değiştirildiler... Özelliklerini, niteliklerini yitirdiler. Türkiye bugün, eğitbilim ilkeleriyle bağdaşan, ekonomik gelişmeye ve çağdaş insanı yetiştirmeye dönük eğitim uygulamasından yoksundur. Dolayısıyla, demokratik anlayışın ve düşünce özgürlüğünün, çağdaş düzeyde bir kültürün yurt yüzeyine yayılabilmesi için gerekli olan eğitim düzeninden yoksundur.

Otuzbeş yıldır günden güne hızı artan bu dönüş, toplumun geleceğini çıkmaza iten bir kapsam ve nitelik kazanmakta, kurumlaşmaktadır...

Sanki bunu pekiştirircesine, yıldan yıla ders kitaplarının kabul işleri yozlaştırılmış, baskı işi Devletin elinden çıkmıştır. Bilime ve çağa ters düştükleri yetmiyormuş gibi, bugünlerde yine dilleriyle oynuyorlar. Anayasa diline benzeteceklermiş, ne demekse bu. Hoş, Anayasayı da neye benzeteceklerini bilemiyorlar ya!

Hükümtin programında: «İdarede, mevzuatta, ders programları ve kitaplarında, kültürel faaliyet ve neşriyatta, eğitimin milliliği temel ilke olarak korunacak ve itibar görecektir» denildiğine göre, gidişin daha da hızlanması doğaldır...

Türkiye'nin, ekonomik kültürel ve siyasal yönden tüm durumu da böyle gelmiş böyle gitmiyor mu?

Kırkıncı 17 Nisanı da böyle yaşıyoruz. Kutlu olsun!..

---

yazko

EROL TOY
IĞRIP / roman

ÇETİN ALTAN
AL İŞTE İSTANBUL / anlatı

M. GORKİ
BOZGUNCU / hikayeler

F. DÜRRENMATT
ŞÜPHE / roman

BEKİR YILDIZ
HALKALI KÖLE / roman

KEMAL BİLBAŞAR
BEDOŞ / roman

Arifpaşa Sokak, Kurt İşhanı, Cağaloğlu-İSTANBUL, 27 73 37

ANI

GARİPLER DÖNEMEÇTE KALDI

NURİ ERKAL

«Ölmek bir şey değil dostlar / Hergün ölmek zor.»
«Ölüm yakın lokman uzak.»
«Cani geziyor dipdiri can vermede masum.»
«İğneden ipliğe sorulur bir gün...»

«Gitti Pir Sultanım gitti. Birini astılar kanlı Sıvasta. Garbimi kurşunladılar İstanbulda, Ortaklar caddesinde eli kanlılar...» diye yas-ağıt yakıyor Ümit Kaftancıoğlu'nun anası Gülü.

«Dönen dönsün ben dönmezsem yolumdan» diyen Ozan Ata gibi Garip te dönmedi yolundan. Yüreği sevgi doluydu söylerken:

«Gözyaşı dökmeyin benim için. Gidin gezin, yeni yerler görün. Bir gazete, dergi bir kitap okuyun. Bir konferans dinleyin, güzel bir müzik işitin. Çalışın, üretin. Bilginizi arttırın. Yaşamaya sarılın. Sevgiyi çoğaltın ölüm hiç önemli değil, yaşam var dağ gibi. Ben olsam öyle yapardım.» böyle vurguluyordu öz düşüncelerini Ümit Kaftancıoğlu.

«Bir çocuklara bakıyorum / Bir çiçeklere /
«Sen çiçeklere bak Güneş usta...»
Ümit baksın çocuklara...

Çocuklar için gerçekten yorulanlara, çalışanlara içten sevgi, saygı, selam...

«Böyle çocuklarla dolar her yanım / Çocuklar kardeşim /
«Çocuklar arkadaşım / Canım...»

«Bir elçim dağ çiçeği» diye tanımladığı «Tek Atlı Tekin Olmaz» adlı yapıtını çocuklar için yazan Ümit Kaftancıoğlu bu kitabını, anasına adarken şu satırlara yer verir ilk sayfada:

«Yokluk, yoksulluk günlerimizin en kutsal yemeği olan, bizi bu masallarla avutan, doyuran anama...»

Dede Korkut yöresinin çiçekleri olan bu masallar çocuklara katık olmuştur.

En çok çocuklar için yazdı Ümit Kaftancıoğlu. Kekeme Tavşan adlı yapıtı Doğu Anadolu masallarının en güzellerini içeriyor. Sevgi bağından dermiş bunları. «Dört Boynuzlu Koç» adlı çocuk öyküsü yapıtı, «Altın Ekin» çocuklarımızın beğeniyle okudukları yapıtlardır.

Halk bahçesinden deren halk ürünlerinden kaynaklanan yazar son olarak Ankara Belediyesince düzenlenen «Çocuk ve Kent» adlı öykü yarışmasında üçüncülük ödülünü kazandı. Ne yazık ki bu ödülü almasına fırsat vermedi kanlı eller. 11 Nisan 1980 cuma günü sabahı evinden çıkıp işine gitmeye hazırlanan Garip'i vurdular.

Garip diyorum; Çünkü Ümit Kaftancıoğlu'nun asıl adı Garip Tatar'dı.

Ümit Kaftancıoğlu

Sonraları değiştirdi bu adı. Öğretmenleri, okuttuğu öğrencilerinin çoğu Ümit'i bu adla tanırlardı. Seven arkadaşları da Garip diye çağırırlardı Ümit'i. Adını değiştirmekle hiçte iyi etmedi. Kars'ın Hanak ilçesinin Saskara köyünde doğan ve dönemeci almıya uğraşan bir köylü çocuğuydu O. Yeni girdiği ortama sığmadı. Bu değişiklik hem adını, hem canını aldı. Yapıtları bize kaldı.

Garip aile dostumdu. Birlikte, iki yıl çalıştık İstanbul Radyosunda. Işıklı bir beyindi. Çevresini aydınlatırdı. Adı değişen ama özü hiç değişmiyen bir köylüydü Garip. Nerde olursa olsun çocuklardan yana çıkardı. Çocukları tutardı. Onlar için sürekli yazmak istiyordu. Eli erdikçe de yazdı. Evren ve Uzay adındaki iki oğlum altı yaş arayla hep onun yapıtlarıyla beslendiler. Her kitabını çocuklarıma imzalar ulaştırırdı. Elimize ulaşmıyan tek yapıtı Kültür Bakanlığınca basılıp yayımlanmış ama dağıtımı nedense yapılmamış «Altın Ekin» adlı yapıtı. Merakla bekliyoruz.

Garip; çocuklarla oynarken, konuşurken mutlu olurdu. Gözlerinin içi gülerdi. Çocuklara anlatırken, onlar için yazarken de öyleydi. Böyle anlarda sevinci sınır tanımazdı.

«Bir parıltı görsem gözlerinde / Bilgiden anlayıştan yana»

«Zannedersiniz ki / dünyalar benim...»

En iyiyi Garip yaptı, en güzeli Garip yazdı demiyoruz. Ancak güzeli arıyor, güzel yazıyordu. Yaşasaydı daha ne güzellikler sererdi gözlerimizin önüne, buna inanıyorum. Bütün amacı doğruları, güzeli, iyiyi kitlelere ulaştırmaktı. Bu sancıyla kıvrandı yaşam boyu.

TRT Büyük Ödülünü kazanan «Dönemeç» adlı öyküsü de okul-okuma ardına düşen çocukların yaşamını sergiliyordu. Garip burada özyaşamını

anlatıyordu. Dönemeç adlı öykü yapıtının ön yaprağında şunları yazıyor: «Dağların ardında, yanık, çorak, kıraç topraklarda, aşırtmazlarda, dönemeçlerde, karanlıklarda okuma umuduyla çırpınan kırkbin köyün çocuklarına...» Bu kısa «Dönemeç»i alan Garip ne yazık ki Uzun Dönemeçte kaldı...

Saskaradan başlayıp İstanbulda noktalanan bir koşu oldu Garip Tatar'ın yaşamı. Geldi geçti yel gibi. En verimli çağında kör kurşunlara hedef oldu. Kanlı eller «Gök Ekin» gibi biçti Garip'i.

Geride bıraktığı yapıtları arasında bizleri besliyecek Yelatan romanı, Tüfekliler romanı, Çarana adlı öyküleri içeren yapıtı, Dönemeci, Hakkullah'ı, Köroğlu kolları, gibi yapıtlarıyla çocuklar için yazdıklarıdır. Bir de topluma en iyi biçimde yetiştirmek istediği Ali Naki adındaki oğluyla Pınar adlı kızı kaldı geride.

Kaftancıoğlu'nun çocuklara olan sevgisini başkalarında görmedim desem abartmış olmam. Ali Naki'ye, Pınar'a yemek yedirirken bile masal anlatırdı. Çocukların üzülmesini hiç istemezdi. Onların halinden, dilinden çok iyi anlardı. Çocuklarla konuşma ustalığı vardı. Gittiği her evde gözleri önce çocukları arardı. Çocuklara yemek yedirmeye bayılırdı. «Çocukların yemek yeyişleri güzeldir.» derdi. Onlara ilgi göstermeyi görev sayardı. Çocuklarla sağlıklı bir ilişki kurar ve bu ilişkiyi uzakta kalsalar da sürdürürdü.

Garip bir dönüş Antalya'ya gelmişti. 1975 teydi sanırım. Birlikte Akdenizde yüzmeye gittik. Benim küçük oğlum denize alışmamıştı, korkuyordu. Yüzdüremiyorduk. Ümit, ne yapıp etti Uzay'ı denize alıştırdı. Korkusunu geçirdi o sevecenliğiyle. Kıyı kıyı yüzerken Uzay'ı yanına alıyor ayaklarını çarpmasını istiyordu. O vurdukça Garip gülüşlü çığlıklar atıyordu ve «Ay bu çocuk gözlerime suları sıçratıyor, ay göremiyorum. Kaçacağım beni yakalıyamıyacak, of offf gözüm gözüm. Bu çocuk ne güzel yüzüyor yahu» diye diye çocuğu içe çekiyor ve denize alıştırıyordu. Bir oyun, bir sabır, bir sevgi derken çocukları kendine bağlıyordu. Bizim Uzay o günden sonra yüzer oldu, Denizi sever oldu.

Antalya'dayken «Çocuğun Gözüyle Büyükler» adlı yapımım için görüşlerini almıştım Ümit Kaftancıoğlunun. Çocuklara ilişkin görüş ve düşüncelerini ve çocukluktaki bir anısını anlatmasını istemiştim. Yayımladığım bu sesleri yazıya geçirerek çocuklarımıza ve çocukseverlere ulaştırmak istiyorum. Kaftancıoğlu şöyle diyordu:

«Hiç unutmadığım bir olayı burada anlatmayı gerekli görüyorum: Gerçi bir çok olay var ya, bunlardan biri bende çok etki yapmıştır. Ben çok yoksul bir ailenin çocuğuydum. Çok küçük yaşta okuma-yazma öğrenmiştim. Babam beni kucaklar ağanın odasına götürürdü. Orda onlara kitap okurdum. Köylüler dinlerlerdi. Her kış Ağa; bütün köylüye bir ziyafet verirdi 'Hayrat' adı altında. O kış ta o günde hayrat vardı. Kitabı okudum bitirdim. Ziyafet-hayrat evdeydi. Eve geçtik. Sofralar dolu... Benim yemediğim, görmediğim doluluk, bolluk... Sıcak sıcak etler. Ben hemen sofraya ulaştım, çöktüm. Kaşığı aldım ve ete saldırdım. O arada korkunç bir tokat elime vurdu. Elimden kaşık sıçradı. Ağladım ve oradan çıktım. Bir daha da o yemeği yemedim. Şimdi bu anıyı dile getirmemin nedeni var: Nerde olursam olayım çocuklarla çok ilgilenirim. Önce onlara yediririm. Sofranın başköşesine oturturum... Herkes bana der ki: 'yahu gel otur, çocuklara aldırma. Yer yemez çocuktur, şudur budur...'

Aradım taradım ki çocuklarla bu denli ilgilenmemin, onlara illede bir

şey yedirmek isteyişimin altında yatan gerçek: çocukluğumdaki bu sofradan, 'Hayrat-ziyafet' sofrasından kovuluşumdur...»

SORU: Peki sizi sanata iten ve çocuklar için ürün vermeye götüren etkenlerin başında geliyor mu bu tutum?

«— Etkenlerin başında geliyor denebilir. Yalnız buna ekliyeceğim nedenler var: Çocuklarımıza uzatacağımız güzel bir yayın yok. İkincisi, Türkiyemizde eleştirilse de yanlış ta sayılsa, benim kanım şu: Bizde çocuk yetiştirecek ana-baba az. Yani çocuğa iyi bakacak ana-babayı yetiştirmemişiz. Çocuğa bakacak, çocuğa yön verecek...

Bizde çocuk, çocuk değil ana-babanın adeta büyüklüğünü gösteren bir belge... Belge olması istenir.

Mesela şu cümlelere çok kızarım: «Aman oğlum ne derler? Felanın oğlu derler. Filanın kızı bak şöyle yaptı, böyle yaptı» Görüyorsunuz ki ortada çocuğun kişiliği-varlığı yok. Çocuk iyi veya kötü ise Ana-Baba kendini iyi veya kötü buluyor. Yani çocuk iyi olsun diye bir çaba yok. Ana-babaya bir ün gelsin. «Aaa, bak filanın çocuğu ne terbiyeli ne güzel yetiştirmişler» basit-ucuz bir etiket için çocuk harcanır gider. Mesela çocuk filen pantolonu sevmiyor, giymek istemiyor. Annenin itirazı şöyle «Ay bununla ben seni nasıl götüreyim? Nasıl gezdireyim? Ne derler görenler? 'Falanın çocuğunun giydiği pantalona bak?' demezler mi?» Böylesi saçmalıklar çocukları yok eder. Çocuk ne istiyorsa onu giymeli. Çocuk, bizim elimizde yontup yuvarlayacağımız, kırıp parçalıyacağımız, ekip biçeceğimiz bir nesne değildir. Çocuk, kendi bütünlüğü içinde, kendi yapısı, kendi kişiliği içinde gelişmeli Biz sadece yön verebilecek güçteysek yardımcı olmalıyız. O nedenle çocuklar için çok yazmak istiyorum. Yazdım. Yazacağım...»

Ümit Kaftancıoğlu böyle söylerken Anası Gülü şöyle diziyor:

«Yelatandan eser kesilmez yeller / Gözümden dizime iniyor seller.

«Çağırdım Erdağa, döndüm Ulgara / Dilerim yavruma uzansın eller»

Gülü'nün dilekleri ters döndü. Yavrusuna uzanan eller değerli yazarımızı yaşatmak için değildi bu kez. Canalıcı kanlı ellerdi.

Bu ünlü köy yazarımızı aldılar aramızdan. Canına kıydılar. Çocukların sevgilisi olacaktı yaşasaydı eğer. Kanını akıttılar. Aydınlığa kıydılar. Güneşi söndürmek istediler. Yanıldılar. Güneşler sönmez. «Işık geceyi öldürür.» Değişmez yasa budur. Bilginlerin, aydınların, yazarların kanı kötüleri eninde sonunda kahreder.

Ümit Kaftancıoğlu'nun düşünceleri, yazdıkları, yapıtları sürekli yaşıyacak ve kafaları aydınlatacaktır. Ülkemizin çocukları gibi yabancı dillere çevrilen yapıtlarından, öteki ülkelerin çocukları da yararlanacaklardır.

Halk yazarı, Hanaklı köylü dostumun, meslektaşımın anısı önünde saygıyla eğiliyorum. Unutulmıyacaktır. Aydınlık içinde rahat yatsın.

Çocuklarımız, gelecek güzel günleri özgürce yaşıyacaktır. Bir gün gelecek ülkemizde de; ne sömürü olacak, ne kan akacak, ne kin kalacaktır. Garip Tatar aslında inandığı güzel günler için savaşıyordu. Onu öldürenlerse güzel olan her şeye düşman olanlardı.

17 Nisan 1980 / Antalya

OLAYLAR_YORUMLAR

BİR MEVSİM DAHA...

HALİL SAY

Bir mevsim daha geçti. Alkışları, yergileri, acıları, yasakları ve kavgaları bırakarak gerisinde. Her yıl olduğunca. Ama bu kez biraz daha bilinçli, biraz daha örgütlü...

Spotlar sandıklara konuluyor şimdi, dekorlar toplanıyor. Birazdan başka kentlerde açılacak perdeler. Tiyatro olayını paylaşmak isteyenler gişelerin önünde kuyruklar oluşturacaklar gene. Bu kez daha çok para ödeyecekler. Belki de son anda oyunun kendileri için «sakıncalı» bulunduğunu öğrenecekler. Televizyonlarının başına, «sakıncasız» izlencelere dönecekler .Ya da başka şeyler yapacaklar .Kim bilir? Bu senaryo hiç değişmeyecek mi diye düşünecekler; gene de bilecekler ki bir yerlerde gerçek bir tiyatro olayı yaratılmakta o anda. Gerçek seyircisine ulaşamasa da. Bilecekler ki sanatı susturmak, sanatçının özgürlüğünü yok etmek için çabalayanlar kendilerini kandırıyorlar yalnızca

Tiyatro seyircisi, oynanan oyunları iyice bir tanıyor artık. Sahnedeki oyuncuları da. Onun için daha zor inanıyor eskisine oranla. Değişen iktidarların değişmeyen repertuarları karşısında ne isteyeceğini, ne ne istemiyeceğini biliyor. «Özerklik» diye gelip, «koşullar» diye gidenlerin ardından «kültür milliyetçiliği zihniyeti»nin getirdiklerine şaşırmıyor. Eski iktidarın kurduğu ama «göstermelik» olmaktan öte bir işlevi olmayan tiyatro yarkurulunun yeni iktidarca kaldırılıvermesini doğal görüyor. Sanatçılar karşılaştıkları baskıların, sansürlerin bir nitelik değil nicelik değişimi sonucu olduğunu görüyorlar, daha bir sarılıyorlar işlerine.

Tiyatro dünyamızın sorunları da bu genellemenin içinde elbet. Toplu bir değerlendirmesini yapmağa çalışacağımız geçen tiyatro mevsiminin iki yarısının iki ayrı siyasal iktidar dönemine rastlaması kaçınılmaz olarak bu soruları gündeme getiriyor. «Demokratik halkçı kültür» edebiyatını ağzından düşürmeyen CHP ağırlıklı hükümetin kültür-sanat alanımızın demokratikleşmesi doğrultusunda hangi adımları attığını sormaksızın, niteliği belli bir AP hükümetine yüklenmeyi haksızlık sayıyoruz. Özel tiyatroların karşısına dikilen ekonomik sorunları, siyasal nitelikli baskıları, tiyatro örgütlerimizin verdiği yaşam savaşımını ya da ödenekli tiyatro kurumlarımızda yeniden hortlayan dikta yönetimini gündeme getirirken, geçen iktidarın bu konularda neler yaptığını sormadan geçebilir miyiz?

«Arturo Ui'nin Önlenebilir Tırmanışı»nda Aktan Günalp, Işık Toprak, Zekai Müftüoğlu.

DEVLET TİYATROLARINDA BİR «TARİH TEKERRÜRÜ»

Konumuz tiyatro olduğuna göre, bu soruları sorarken bir gerçeği de gözardı etmemekte yarar var. Siyasal iktidarın bulanık ve ilkesiz politikasına karşın deneyli bir yöneticinin Devlet Tiyatrolarını kısa sürede hızlı bir başarı grafiğine kavuşturabildiğini, kurumun işlevini yerine getirebilmek için olağanüstü bir çaba harcadığını bilmeyen yok. Nicedir sözü edilen «özerklik» ve «yerinden özyönetim» gibi umutların hayata geçirilememesinin sorumlularını ise daha başka yerlerde aramak gerekir herhalde. Üstelik özerkliğin bir anayasal sorun olduğu ve günün parlamento aritmetiği içinde çözümlenmesinin olanak dışı bulunduğu da gözden kaçırılmadan.

Ne yazık ki Devlet Tiyatrolarında çalışanların elde ettikleri pek çok kazanım ellerinden bir çırpıda alınıverdi değişen siyasal iktidarla birlikte. Yönetim kurulundaki sanatçı temsilcisi ve teknik gözlemcinin çalışanların oylarıyla saptanması ve saptanan isimlerin Genel Müdür tarafından atanması gibi Orbey yönetiminin Devlet Tiyatrosu yasasının olanakları çerçevesinde getirdiği demokratik bir uygulama bile Cüneyt Gökçer - Bozkurt Kuruç yönetimi tarafından bir yazı ile geriye döndürülüverdi. Yasada temsilcinin Genel Müdür tarafından atanacağı savına yaslanan yönetim, yirmi yıllık saltanatın genç veliahtı Cihan Ünal'ı, bu göreve getiriverdi. Dahası, Devlet Tiyatroları çalışanlarının demokratik örgütleri TİSAN, DETÇA, Devlet Sahne ve Müzik Sanatçıları Birliği ve TÜMDER işyeri temsilciliği ile uğraşmaktan geri durmadı. Gökçer'e gönderilen ve çalışanların talepleri doğrultusunda kendisini istifaya çağıran telgraf nedeniyle örgüt yöneticileri Basın savcılığına, imza topladıkları savıyla aralarında Orbey yönetimi başdramaturgunun da bulunduğu bazı çalışanlar Emniyete ihbar edildi, pek çok yönetici görevlerinden alındı, bir sanatçının görevine bütünüyle, dört sanatçının ise süreli olarak son verildi. Bakanlı-

ğın hoşuna gitmeyen oyun ve provaları durdurmak için çeşitli oyunlar tezgâhlamaktan geri durmayan Türkiye'nin bu en uzun ömürlü Genel Müdürü sudan gerekçelerle ve kendince ince yöntemlerle —yöntemlerinin Bilgiç yönetimine göre incelikli olduğunu kabul etmemiz gerek— bazı oyunları repertuardan kaldırma yoluna gitti. Yeni yılın ilk aylarından bugüne dek süregelen bu sürece ana başlıkları ile de değinmekte yarar gördük. Çünkü kanımızca Devlet Tiyatrolarındaki yönetim değişikliği ve getirilen yönetimin çağ dışı uygulamaları, Devlet Operasında girişilen benzer nitelikli operasyon ve «Ferhat ile Şirin» balesinin yasaklanması ile birlikte mevsimin en önemli tiyatro olayı niteliğini taşıyordu. Yeni yönetim anlayışının ufak ama ilginç bir göstergesi de bugünlerde uygulamaya konulan sanatçıların girdiği kapının memurlara ve teknik elemanlara yasaklanması oluyor. Şimdi arka kapıdan görevine gelip de gözleri bir köşede duran «Ferhat ile Şirin» dekorlarına takılan teknik elemanlar Muhsin Hoca'nın şu sözlerini anımsamadan geçemiyorlar: «Tiyatro, Aristophanes zamanından beri topluma önderlik eder, devleti, hükümeti, idare edenleri denetler. Her konuda yol gösterir. Görevi, gerçeği, güzeli, iyiyi tanıtmaktır. Bunu nasıl yapar bilir misiniz? Şöyle: Gerçeği, yalancıların, mürairlerin, yobazların, dalaverecilerin, gözü doymaz midecilerin ahlaksızlığını, kapkaççılığını, kalpazanlıklarını ortaya koyarak gösterir. İşte bunları görmek istemeyenler, daha doğrusu kendilerini bunlar arasında tanıyanlar aynaya kızarlar, sahneyi basarlar, bu eski bir âdettir.»

VE SAHNEDEKİLER

Sahne gerisindeki oyunlardan sonra biraz da sahnedekilere dönelim. 1979-1980 tiyatro mevsimini Devlet Tiyatroları Orbey yönetiminin niteliği olduğu kadar niceliği de kollayan hızlı temposuyla başladı. Cevat Çapan, Vedat Günyol, Sevda Şener, Baş Dramaturg Gülşen Karakadıoğlu, Sanatçı Temsilcisi Yücel Erten ve Genel müdürden oluşan Edebi Heyetin saptadığı repertuar çoğulcu anlayışın bir göstergesiydi. Geçen yıldan devam eden «Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım», «Söz Veriyorum», «Eski Fotoğraflar» oyunlarının yanına Arden'den «Musgrave'in Dansı», Anouilh'den «Antigone», Brecht'ten «Arturo Ui'nin Önlenebilir Tırmanışı», O'Neill'den «İmparator Jones», Güngör Dilmen'den «Kırmızı Sokağın Suzanı», Oğuz Atay'dan «Oyunlarla Yaşayanlar» ve Ahmet Vefik Paşa'dan «Meraki» oyunları eklendi. Yabancı yönetmenlerle gerçekleştirilen «Musgrave'in Dansı» ve «Antigone» çalışmaları sahneleme ve oynanışlarındaki başarı ile yabancı yönetmenlerle çalışmanın tiyatromuz için yararlı sonuçlar getirebileceğini ortaya koyuyordu. «Arturo Ui» ise yönetmen Yücel Erten'in ve tüm kadronun katkısıyla Devlet Tiyatrolarında örneği az bulunacak bir yapım niteliğini taşıyordu. Devlet Tiyatrolarında ilk kez bir Brecht sahnelenmesinin onurunu paylaşan Genel Müdür, Dramaturgi bürosu, Edebi Heyet ve Sanatçılara hak ettikleri övgüyü seyirci vermekte gecikmedi. Vasfi Rıza Zobu'nun yönettiği «Meraki» de tiyatro tarihimizin bir klasiğini yeni kuşaklara tanıtma açısından işlevli ve iyi sahnelenmiş bir oyundu. Genç yaşta yitirdiğimiz Oğuz Atay'ın «Oyunlarla Yaşayanlar»ı

«Antigone»de Arsen Göze, Tülin Oral.

ise tiyatromuza yeni boyutlar getirebilecek ilginç bir metindi. Ne yazık ki yönetmen Bozkurt Kuruç metnin aksayan yönlerini toparlayacak yerde, iyice anlamsız bir çizgiye kaydırmakta olağanüstü başarılıydı. Sahnelemedeki eksikler, yetersizlikler ilk turun diğer oyunlarında da yer yer kendini gösteriyordu.

İzmir Devlet Tiyatrosu içerdiği toplumsal özle seyircinin ilgisini çeken «Tırpan» oyunundan sonra, Mrozek'ten «Sığıntılar»ı, Müsahipzade'den «Pazartesi Perşembe»yi sahneledi. Bursa Devlet Tiyatrosu da Adalet Ağaoğlu'ndan «Çatıdaki Çatlak»ı ve Turgut Özakman'ın «Kanaviçe»si ile seyircisini kendine bağladı. Orbey, Devlet Tiyatrolarının yurt düzeyinde yaygınlaşması doğrultusunda yoğun bir çaba harcayarak Antalya, Trabzon, Gaziantep ve Mersin illerine oyunların sürekli olarak götürülmesine çalıştı.

Devlet Tiyatrosu'nda yönetimin el değiştirdiği günlerde başlayan Nezihe Araz'ın «Öyle Bir Nevcivan» oyunu ise Orbey yönetiminin repertuar tutarlılığının en talihsiz yönünü oluşturuyordu. Yalın Tolga'nın yönettiği oyun çağ gerisi bir ideoloji ile yaramaz «eylemcilere» ahlak ve yaşam dersi veriyordu. Oyun boyunca toplumumuzdaki anarşinin kökünün sevgisizlik ve «geçmişin o manâlar dolu köprüsünden geçmemişlik» olduğunu öğrendik ve eylemci gençle birlikte kadeh elimizde vals yaparak çıktık salondan. Eh, toplumsal barış da olsa olsa bu kadar sağlanır. Ahmet Leventoğlu'nun yönettiği Kafka-Gide-Barrault'un «Duruşma»sı, Erdinç Dinçer'in pantomimleri ve Savaş Başar'ın sahnelediği «Öykülerden Oyunlar» oyun dizinine eklenen olumlu çalışmalardı. Ergin Orbey yönetiminin 2. tur oyunlarından, Eric Bentley'in Mc Carty döneminde sinemacılara yöneltilen komünistlik suçlamalarını sergileyen yapıtı «Hollywood Dosyası» ise seyirciye ulaştırılmadı. Dört oyuncusu Gökçer tarafından bir İngiliz Yönetmenin sahneleyeceği «Macbeth» oyununa verilerek, hem bu oyunun repertuardan kaldırılması, hem de ilk oyundaki görevlerinden alınmadıkları için provalarına devam eden yönetmen ve oyuncuların cezalandırılması gibi bir taşla iki kuş vurulması yoluna gidildi . Ama, yönetimin kendisini kullandığı kanısına varan konuk yönetmen ülkesine dönünce «Macbeth» projesi de gerçekleşmedi. Diğer üç oyun: Alpay İzbırak'ın sahnelediği Dürrenmatt'ın «V. Frank»ı, Ejder Akışık'ın sahnelediği Emanuel Robles'in «Monserrat - Özgürlüğün Bedeli» ve Ergun Uçucu'nun sahnelediği Turgut Özakman'ın «Sarıpınar 1914»ü Orbey yöneti-

minin oyun seçimindeki en tutarlı örnekler olarak seyirciye yansıdı. Gökçer-Kuruç yönetimi ise yeni oyunların seçiminde son derece dikkatli davranırken, yerli yazarların desteğini sağlamak amacına yöneldi. Asena'nın «Hürrem Sultan»ı, S. K. Aksal'ın «Sonsuzluk Kitabevi» ve «Bay Hiç», Oflazoğlu'nun «Elif Ana»sı, M. C. Anday'ın «Yarın Başka Koruda»sı ve Necati Cumalı.nın «Yaralı Geyik»i Devlet Tiyatrolarının yeni dönem oyunları olarak saptandı. Getirilen tek yabancı oyun ise Ionesco'nun «Kral Ölüyor»u... Oyunları sırasıyla Haldun Marlalı, Dinçer Sümer, Nihat Akçan, Yalın Tolga, Raik Alnıaçık ve İ. B. Ağlagül yönetti. Ahmet Kabaklı, Tarık Buğra, Ahmet Muhip Dranas'ın yer aldığı yeni «Edebi Heyet»çe oynanması kararlaştırılan Tarık Buğra'nın «Ayakta Durmak İstiyorum»undan ise henüz ses yok.

BİR KÜLTÜR EVİ OLARAK TİYATRO

Bu sözümüz yeni yöneticilere ne ifade eder bilemiyorum ama Orbey döneminde Devlet Tiyatrolarının yaşadığı devingen ortamda yeşeren bir filiz de tiyatroların birer kültür evi olarak kullanılması olmuştur. Özellikle Suat Taşer yönetimindeki İzmir Devlet Tiyatrosu gerçekleştirdiği Brecht haftası, sinema, halkbilim, «Politika-tiyatro ilişkisi», «Sanatta bireycilik ve Freud'cü görüş», «Bilimde Nesnellik ve Öznellik Sorunu», «Sanatta gerçekçilik» gibi konularda düzenlenen söyleşi ve açık oturumlarla bu alanda en güzel örneği verdi. Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nda kuruluşunun 100. yılı nedeniyle düzenlenen sanat ve kültür geceleri, İstanbul Devlet Tiyatrosu'nun düzenlediği «Sanat İnsanları» dizisi, oyunların birçoğu için değişik sahnelerde düzenlenen tartışmalar Devlet Tiyatroları ile seyircisi arasında sağlıklı bir iletişimin kurulmasına yol açtı. Yönetimin el değiştirdiği günlerde Yeni Sahne'de yer alan ve Onat Kutlar, Uğur Mumcu, Yılmaz Onay, Mahmut T. Öngören'in katıldığı «Sanatta Özgür Araştırma ve Özgür Yaratma» konulu panelde bir konuşmacı şöyle diyordu: «Bir balık kendini halik (yani tanrı) sanıyorsa ne yapalım? Hep birlikte ona gerçeği söyleyelim. Sen tanrı değilsin. Ve seni istemiyoruz. Seni kimsenin istemediği yerde niçin duruyorsun? Kim taşıyabilir istenmediği yerde zorla durma onursuzluğunu?» Aynı toplantıda söz alan demokratik kitle örgütleri temsilcisi Abdullah Nefes şu bildiriyi okudu:

«Bizler aşağıda imzaları bulunan Demokratik Kitle Örgütleri, Sendikalar, Kültür Sanat Örgütleri ve Çalışanları siyasal iktidarların somutlaşan sanat düşmanlığı politikası doğrultusunda Devlet Tiyatrolarında girişilen uygulamaların karşısında olduğumuzu ve Devlet Tiyatroları çalışanlarının özerk ve demokratik bir tiyatro için savaşımlarını desteklediğimizi kamuoyuna duyururuz.

DİSK I. Bölge Temsilciliği
TMMOB
HALKEVLERİ
Türkiye Yazarlar Sendikası
TİSAN
SİNE-SEN
TRT-DER
İşçi Kültür Derneği
Sanatçılar Birliği
Karikatürcüler Derneği
YÖN-SEN
FİLM-SES
Sinema Yazarları Derneği

Türk Sinematek Derneği
AFSAD
Görsel Sanatçılar Derneği
Arkeologlar Derneği
Çağdaş Gazeteciler Derneği
D.T.C.F. Tiyatro Kürsüsü Öğrencileri
Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro Bölümü
İstanbul Şehir Tiyatroları Çalışanları
Ankara Belediyesi Çalışanları»

Ergin Orbey yönetiminin gerçekleştirmeyi planladığı olumlu bir çalışma da Gökçer'in bu konuya yanaşmaması nedeni ile Devlet Tiyatroları dışında gerçekleşti. Her halde böylesi daha da sağlıklı oldu. Alman Kültür Merkezi, Ankara niversitesi D.T.C.F. Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü ve tiyatro örgütlerinin katkısı ile bir BRECHT haftası düzenledi. Aynı merkez, Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü ile birlikte Mart ayında da «Günümüzde Çocuk Tiyatrosunun Anlamı» konulu yararlı bir seminer düzenledi. Söz Tiyatro Enstitüsünden açılmışken kürsünün bu yıl sahnelediği dört yeni oyunun (Kozalar, Striptiz, Bir Melekle Yirmi Dakika ve Tütünün Zararları) Başkentin tiyatro yaşamına getirdiği tazeliğe, canlılığa da değinmek gerek.

Dünya Çocuk Yılı nedeniyle çocuk tiyatrosunu konu alan iki ilginç yapıt 1979'un son aylarında yayınlandı. Kültür Bakanlığı'nın çıkardığı Dr. Tekin Özertem'in «Türkiye'de Çocuk Tiyatrosu» ile Devlet Tiyatrosu yayını olarak çıkan ve Tiyatro Araştırmaları Enstitüsünün düzenlediği «Çocuk Tiyatrosu Simpozyumu»nda sunulan bildirileri derleyen «Çocuk Tiyatrosu» adlı yapıt. Devlet Tiyatrolarının Orbey döneminde başlattığı çok yararlı bir girişim de tiyatroya ilişkin kaynak kitaplar ve tiyatro metinlerinin yayınlanmasıydı. Bu diziden çıkabilen diğer kitaplar Oktay Arayıcı'nın «Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi» ve Refik Erduran'ın «Cengiz Han'ın Bisikleti» oyunları oldu.

Devlet Tiyatrolarının bu yıl sunduğu çocuk oyunları da geçen yıllarda bir kenara itilmiş bu alana gerçek önemin verildiğini kanıtlıyordu. «Yedi Köyün Yargıcı»,

Cüneyt Gökçer'in oyun dizisinden Ionesco'nun «Kral Ölüyor»undan bir görünüm.

«Kurnaz Avukat», «Keloğlan Ses Arıyor», «Pırtlatan Bal», AÇOK'un sunduğu «Leke, Çizgi, Benek, Renk» adlı kukla oyunu, Erdinç Dinçer'den «Çocuklar için açıklamalı sözsüz oyunlar», Karagöz kukla gösterileri gibi yararlı verimler oyun dağarının önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Gökçer yönetiminin yeniden açılacak Üçüncü Tiyatro için saptadığı çocuk oyunu ise yıllardır Devlet Tiyatroları sahnelerinde oynanan eski ve önemsiz bir oyun «İki Kova Su».

YARIŞMALAR - ÖDÜLLER

Geçirdiğimiz tiyatro mevsimi ödüller ve yarışmalar açısından oldukça verimli bir dönem oldu. Mevsim başında açıklanan Sanatsevenler Derneği, Ulvi Uraz, Avni Dilligil, İsmet Küntay, Tiyatro-79 ödülleri geçen mevsimin en başarılı yapımlarını ve sanatçılarını değerlendiriyordu. Türk Dil Kurumu'nun oyun ödülü geçen mevsim Devlet Tiyatrolarında sahnelenen «Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi» oyunu ile Oktay Arayıcı'ya verildi. Milliyet Sanat Dergisi'nin açtığı Çocuk Oyunları Yarışması'nda Bilgesu Erenus «Aklımda» oyunuyla birinciliği kazanırken, Engin Noyan ikincilik, Abbas Cılga üçüncülük ödüllerini aldılar.

Sermayenin tiyatroya ilgisinin iyice arttığına tanık olduk bu mevsim. Bir yandan bazı özel «kumpanya»lar desteklenir, Cüneyt Gökçer ve yakınlarının gayretiyle modası geçmiş görkemli müzikaller hazırlatılırken, öte yandan ilerici kültür birikimine çomak sokmaktan geri durulmadı. Hürriyet Gazetesi'nin açtığı «Muhsin Ertuğrul (!) Oyun Yarışması»nın seçici kurulunda görev önerilen bazı saygın tiyatro adamları nedense bu görevi reddetme yürekliliğini gösteremediler. Bu yarışmanın sonucunda Büyük Ödül, Nezihe Araz'ın «Öyle Bir Nevcivan», Necati Cumalı'nın «Yaralı Geyik», Erhan Bener'in «Kötü Bir Oyun» ve Güngör Dilmen'in «Deli Dumrul» oyunları arasında paylaştırıldı. Türkiye İş Bankası'nın «Tiyatro Oyun Yarışması»nda ise Turgut Özakman'ın «Fehim Paşa Konağı» adlı yapıt birinciliğe, Muratlan Mungan'ın «Mahmut İle Yezida» adlı yapıtı ikinciliğe ve Ülker A. Köksal'ın «Adem'in Kaburga Kemiği» adlı yapıtı üçüncülüğe değer görüldü.

Nisan ayında açılan bir başka oyun yarışması ise CHP'nin özerklik savını bir yana bırakarak Bakanlık eliyle kültür yaratma, yönlendirme politikasının ne denli sakıncalı boyutlara ulaşabileceğini göstermesi açısından ilginçti. Atatürk'ün doğumunun 100. yılı nedeniyle açılan Tiyatro Yarışması'nın şartnamesinde katılacak oyunların Atatürk'ün çağdaş dünya görüşüne ve düşüncelerine, milli kültür anlayışına uygun olmasını, sanat değeri taşımasını ve yaşayan Türkçe (!) kurallarına uygun olmasını isteyen yarışma bakalım tiyatro alanımıza ne değerler getirecek. Yarışmanın seçici kurulu da ilginç. Tarık Buğra, Ali Yörük (MC iktidarı Devlet Tiyatrosu edebi heyet üyesi, şimdi Bakanlıkta Sinema Dairesi Başkanı), Bozkurt Kuruç (Gökçer'in sanat işleri yardımcısı), Mahir Canova ve Turan Oflazoğlu (ilerici (!) tiyatro yazarı, şimdi TV'de Yücel Çakmaklı ile yapacakları IV. Murat'ın hazırlığında)...

ÖZEL TİYATROLARDAN

Yerimizin darlığı Ankara dışındaki tiyatro etkinliklerine de değinmemizi engelliyor. Oysa, İs-

tanbul Belediyesi Şehir Tiyatrolarında iki mevsimdir yerleşen durağanlığa ve verimsizliğe, buna karşılık özel tiyatrolarda üretilen ilginç yapımlara, özellikle Dostlar Tiyatrosu'nun Mehmet Ulusoy yönetiminde ortaya koyduğu başarılı «Kafkas Tebeşir Dairesi» çalışmasına, boyalı (Ahmet Yıldız'ın deyimiyle makiyajlı basının tiyatromuz için geliştirdiği yeni alternatif (!) «Harikalı Hisseler Kumpanyası»na, günden güne sayıları artan «Banka Tiyatroları»na değinmeden tiyatro dünyamızın tam bir panoramasını çizmek oldukça güç.

Başkentin tiyatro yaşamı içinde önemli bir yer tutan özel tiyatroların sayısı giderek azaldı son yıllarda. Bu yıl Çağdaş Sahnede hiç bir oyun sahnelenmezken iki yeni kültür merkezi açıldı. Eti Kültür Merkezi'nde Batı Alman yazarı F. Xavier Kroetz'in «İki Dünya» adlı oyunu Yılmaz Onay'ın yönetiminde sahnelendi. Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden Batı'ya kaçan bir çiftin öyküsünde iki toplumsal sistemin temel nitelikleri sergileniyordu. Maksut Göksu'nun müziği ve tüm kadronun katkısı ile oyun demecini seyirciyi sıkmadan verebiliyordu. Ankara Halk Tiyatrosu Kültür Merkezi'nde ise Haldun Taner'in «Eşeğin Gölgesi», Gogol'ün «Bir Delinin Hatıra Defteri» ve Erol Toy'un «Meddah»ı sahnelendi.

Çocuk Tiyatrosu alanında İstanbul'daki AÇOK ile birlikte önemli bir işlevi sürdüren AÇT (Ankara Çocuk Tiyatrosu) bu yıl da Salih Kalyon'un yönetiminde «Gelin Açalım» ve «Robenson» oyunlarını sundu. Onyedinci yılına basan ülkemizin en köklü özel tiyatro topluluğu AST bu mevsim iki oyunla seyircisinin karşısına çıktı. Vasıf Öngören'in yazıp, Rutkay Aziz'in yönettiği «Oyun Nasıl Oynanmalı?», «Küçük burjuva ideolojisinin düzenle bütünleştiği zaman varacağı çıkmazları sergileyen, sergilemekle de yetinmeyip, doğru seçeneği gösteren» (Emre Kongar - Sanat Emeği) bir yapıt. «Önemli rolleri oynayanlardan set işçilerine dek tüm AST oyuncuları oyun içindeki işlevlerinin bilincinde olan sanatçılara özgü bir titizlik ve güvenle kusursuz bir ekip oyunu koyuyorlar ortaya» (Ayşegül Yüksel - Cumhuriyet). Şimdilerde AST'da Nazım Hikmet'in «Ferhat ile Şirin»i oynanmakta. Devlet Balesi sahnesine çıkmasına izin verilmeyen Nazım seyircisine ulaşıyor yine de.

Bir mevsim daha geçti, başka mevsimlere benzeyen. Ve her gece sahneden sesleniyor Arzenliler : «Vur Ferhat Usta'nın gürzü vur, daha... daha...»

HALİL SAY

«FERHAT İLE ŞİRİN» ANKARA SANAT TİYATROSUNDA

ATAOL BEHRAMOĞLU

Sanat yaşamına 1960'lı yılların başlarında giren benim kuşağım için Ankara Sanat Tiyatrosu'nun özel bir yeri vardır. Bu tiyatroyu her zaman sevgi, saygı ve hayranlıkla düşünürüm. AST'ın (şimdi yeniden taşındığı) eski, geleneksel salonundaki sahnesinde izlediğim **Godot'yu Beklerken, Ayak Bacak Fabrikası** v.b. oyunların görüntüleri, aradan yirmi yıla yakın geçmiş olmasına karşın, belleğimde silinmezce duruyor. İlk gençlik yıllarımın Ankara'sıyla, o yılların siyasal ve sanatsal yaşamıyla perçinleşmiş, kişiliğimde derinliğine yer etmiş izlenimlerdir bunlar. Ankara Sanat Tiyatrosu'nun salonuna, kutsal bir yere girercesine girerdik .Çünkü bu sahneden, güncel siyasanın en yakıcı sorunlarına değinen ve bu sorunları en seçkin, öncü sanatsal biçimlerle veren bildiriler sunulacağını bilirdik. O yıllarda Ankara'nın sanat - kültür yaşamının yüreği, beyni Ankara Sanat Tiyatrosu'ydu. Aradan yıllar geçti. Asaf Çiğiltepe'nin, Güner Sümer'in ve arkadaşlarının yükselttiği onurlu sanat bayrağı, elden ele geçerek bugünlere ulaştı. Bu bayrağı bugün, Rutkay Aziz ve arkadaşları, ustalarına yaraşır bir seçkinlikle, onurla taşımaktadırlar. Bir kaç yıldır izlediğimiz ve her biri ülkemizin sanat yaşamında olduğu kadar siyasal yaşamında da yankılanan gösterilerden sonra Nisan ayı içinde izlediğimiz **Ferhat ile Şirin,** bunun, yeni bir kanıtı oldu.

AST'nda sergilenen oyunların, Ankara'nın ve buna bağlı olarak ülkenin siyasal yaşamıyla bir iç içeliği vardır demiştim. **Ferhat ile Şirin** de bu açıdan özellikler taşıyor. Bir kez, Nazım Hikmet'in bu tiyatroca sahnelenen ilk oyunu. Üstelik, balesi gerici yönetimce yasaklanmış bir oyun. Nazım Hikmet'in ve genel olarak tüm ilerici, devrimci sanatçıların, aydınların, yeniden alçakça saldırılara hedef olduğu bir dönemde sahneleniyor. Ve oyunu, Devlet Tiyatrosunun, gerici yönetimce görevinden alınan genel müdürü, Ergin Orbey sahnelemiş .Bütün bunların, bir arada düşünüldüğünde, bir anlamı var. Kurtların, uluma-

Ferhat ile Şirin'de Rutkay Aziz

Ferhat ile Şirin'de Meral Taygun ve Rana Cabbar

larını artık gizlemeye bile gerek duymadıkları, hava kararıktan sonra sokaklarda kimsenin dolaşmadığı puslu Ankara ortamında, duvarları boydan boya, Nazım Hikmet adını onurla taşıyan Ferhat ile Şirin afişlerinin donatmasının bir anlamı olması gibi...

İsmet Küntay'ın, Sermet Çağan'ın, Güner Sümer'in, AST'na emeği geçmiş ve artık aramızda olmayan yazar ve sanatçıların yanısıra Nazım Hikmet'in de kırmızı karanfillerle çevrelenmiş portresinin asılı olduğu girişten geçerek salona girerken, geçmiş yıllarda olduğu gibi en gözüpek nitelikte siyasal bir güncelliği içeren ve seçkin düzeyde bir sanat şölenine hazırlıklıydım yine. **Ferhat ile Şirin** gösterisi beni yanıltmadı. Açılış gecesinde Ankara'nın tanınmış sanat-kültür ve siyaset kişilikleri ile, (Ecevit dışında) CHP'nin hemen hemen tüm eski bakanlarının çoğunluğu oluşturduğu seyirciler de, sonuç olarak, beklediklerini buldular sanırım.

İlk bölümde, oyunun felsefi sorunsalı, sevgi-özveri ilişkisi ve sanatsal yaratıda ustalık sorunları, dramatik abartıya kaçmadan, yalınlıkla veriliyor. Bunda, sahneye koyucu kadar, başta (Mehmene Banu rolündeki) Meral Taygun olmak üzere, bu bölümde yer alan sanatçıların başarılarını belirtmek gerek. (İlk bölümde, dramatik dozu daha da azaltmak, oyunu sonuçtaki vurgulamaya daha da yakınlaştırmak için, oyuna, saray dışından, halkın yaşamından bazı sahneler eklenebileceği konusundaki düşüncemi, gösterinin sonundaki sohbetimizde Ergin Orbay'e ve ilgili arkadaşlara söyledim.) İkinci bölümde, ve özellikle (Ferhat rolündeki) Rutkay Aziz'in ağırlığı taşıdığı finalde, Nazım Hikmet'in bildirisi, gerçek sevginin iki kişi arasındaki sevgiden ya da kişisel bir özveriden de öte, ancak halk için yapılan bir özveride olduğuna ilişkin bildiri, dalga dalga yükselerek seyirciye ulaşıyor. Masalsı atmosfer birden bire ele tutulur bir güncelliğe ve gerçekliğe dönüşüyor. Finalin bu başa-

rısında, Ergin Orbey'in ve Rutkay Aziz'in yanısıra, oyunun müziğini yazan Timur Selçuk'un katkısını da övgüyle belirtmemiz gerekiyor.

Emperyalizm - tekelci sermaye, - faşizm bağlaşıklığının boğmaya, yoketmeye çalıştığı ülkemizde, gözüpekliği, direniş bilincini, insan ve gereçk sanatçı onurunu bir kez daha yükseltiyor Ankara Sanat Tiyatrosu. Ona omuz verelim, destek olalım. Herşeyin her alanda karartılmaya çalışıldığı bir ortamda direnen bu kıvılcımı gözümüz gibi korumayı bilelim.

ATAOL BEHRAMOĞLU

FERHAN ŞENSOY'UN «ŞAHLARI DA VURURLAR»I İLGİ GÖRÜYOR

Yapı Endüstri Merkezi Salonunda Ortaoyuncuları tarafından sergilenmekte olan Ferhan Şensoy'un «Şahları da Vururlar» adlı oyunu ilgi toplamaktadır.

İran'ın yakın tarihini ve özel olarak da İran şahının yaşamını konu alan oyunu Ferhan Şensoy yazmış ve yönetmiş. Müziklerini Fuat Güner yapmış. Halit Akçatepe, Ulvi Alacakaptan, Ayla Aslancan, Zafer Diper, Fuat Güner, Tarık Pabuççuoğlu, Ferhan Şensoy, Zeynep Tedü, Özkan Uğur oynuyorlar.

Oyun İran'ı anlatmasına karşın, Türkiye'nin güncel sorunlarını da işlenmiş. Zekice buluşlarla iki ülke arasında bağlar kurulmuş. Oyuncuların tümü, müzikçileri dahil başarılı oyunlar çıkarıyorlar. Güzel bir müziğin oyunun başarısına olan katkısı açıkça görülebiliyor.

Oyunda yadırganan tek nokta orospunun şarkısı. Şarkıdan cariyelik kötü, orospuluk iyidir gibi bir anlam çıkıyor. Cariyelik de bir tür orospuluktur denilecekse, şarkı bu çelişkiyi yeterince gösterememiş.

Şahları da vururlar, özellikle yoğun güldürü unsurlarıyla izleyiciyi sanat yapıtının eğlendirici özelliği üstüne de düşündürüyor.

«Şahları da Vururlar» oyunundan bir görünüm. Fotoğraf: Mustafa Dorsay

DON GIOVANNİ ALTIN ÇAĞIN BENCİL KAHRAMANI

ALİ TAYGUN

«Eski yok oluyor, yeni daha göremedi gün ışığını... Bu ara dönemlerde çok hastalık belirtileri çıkıyor ortaya.» Joseph Losey, Mozart'ın Don Giovanni'sini film alanına uyarlarken yapıtını Gramsci'nin bu sözleriyle başlatmış. Öylesine doğru bir saptama ki bu; geldi, dayattı kendini, bu yazının da başlığına girdi.

«Eski yok oluyor, yeni daha göremedi gün ışığını...» Tarihte böyle ara dönemleri var; toplumsal bunalım dönemleri. Bunlardan biri de İspanya'nın 'altın çağı' dediğimiz dönem. Sanatta, edebiyatta; tüm kültür alanında büyük ürünlerin yaratıldığı bu çağa yakıştırılan 'altın' sıfatı aslında başka bir anlama da geliyor.

15. yüzyıl sonunda Amerika kıtasının keşfi, bu kıtanın güneyindeki altın ve gümüş varlığının yağmalanmasına yol açtı. Yağmalanan altın İspanya'ya getirildi. Ve İspanya birden alt üst oldu. Ortaçağ pazarının mal arzı sabit kalırken, para (altın) akıl almaz bir hızla çoğalıyor, talebi yukarı fırlatıyordu. Geri üretim yapısı bu talebi karşılayamayınca da bugünkü dille 'enflasyon' dediğimiz olgu toplumsal yapıyı sarsmaya başlıyordu. Tarih boyunca toplumların zenginliğinin bir belirtisi olarak bilinen altın varlığı —böyle birdenbire çoğalınca— yoksulluğun nedeni oluyordu.

İspanya'dan tüm Avrupa'ya yayılan bu altın bunalımı zamanla, üretimin artmasıyla ortadan kalkacaktı. Ama bu arada toplumsal yapıda çok önemli değişiklikler —özellikle günümüz varoluşçu gerçekleşecekti. Bilimin, teknolojinin bu süre içinde ilerlemesiyle kentlerde yerleşmiş esnaf, zenaatkârlar giderek güçlenecekler; buna karşılık varlıkları topraklarından gelen ranta dayalı soylular bunlar karşısında zayıf düşeceklerdi.

Don Juan konusunun ilk olarak bir dram yazarı tarafından ele alındığı (Tirso di Molina'nın «El Burlador de Sevilla» oyunu) 1630 ile Da Ponte Mozart ikilisinin Don Giovanni operasını ilk sundukları 1787 tarihleri arasında geçen yaklaşık ikiyüz yılı belirleyen eski ile yeninin bu büyük iktidar mücadelesidir.

Bu iktidar mücadelesinde eski; soylular ekonomik zayıflıklarını örtmek için halkın düşüncesine hâkim olma çabası vermişler, bilimsel-teknolojik ilerlemeyi engellemek için kiliseyi kullanmışlar, katı bir baskı politikası uygulamışlardı. Buna karşılık yeni gelişen tüccar, banker, esnaf, zenaatkâr kesimi hürriyetten yana olmuş, eskilerin koyduğu kurallara karşı çıkmıştı.

Ne var ki soyluların toplumsal varoluşlarını sürdürebilmelerinin tek yolu olan katılıkları, onların kendi içlerinde yozlaşmalarının nedeni de oldu. Halka karşı kutsayıp savundukları değerlere kendileri önem vermeyen nice soylu türedi. Eskinin yok oluşunun farkına varan, bunu sezen ama yeninin ne anlama geldiğini kavrayamayan böyleleri orta yerde kaldılar. Nesnel durumu anlamaya güçleri yetmeyince temelinde aşırı öznellik yatan dünya görüşlerini benimsediler. Don Juan tipi bu tür insanlara ilk örneklerden biri, Marquis de Sade ise Mozart'ın çağdaşlarından başka bir tanesidir.

Don Juan'ın bu kural-dışı kişiliği bir çok eleştirmen tarafından

dünya görüşünü benimseyenlerce— çağına başkaldıran bir kahramanın temel niteliği olarak görülmüştür. Don Juan'ın çağdaşı soyluların değer sistemlerinin boşluğunu sezdiği, bunları reddettiği, kendi soylu sınıfına ters düştüğü doğrudur. Ne var ki onun bu başkaldırması başkaldırmanın ötesinde bir anlam taşımaz. O reddettiğini aşamamış, var olanı inkâr etmekle kalmıştır. O, bu kişiliğiyle nesnel durumu değişmez, koşulları altedilmez belleyenlerce bir kahraman sayılabilir, ama gerçekten öyle midir?

Bizce Don Juan, bir soylu olarak yitirdiği iktidarını bir erkek olarak kazanmanın peşindedir. Tek başına binlerce kadına sahip olacak, böylece 'iktidarını' kanıtlayacaktır. İşte 'altın çağın' altın çocuğunun bu iktidar hastalığı yazımızın başında sözünü ettiğimiz ara dönem toplumsal bunalımının bir belirtisinden başka bir şey değildir.

Bu hastalıklı tutumu kahramanlık sayanlar tıpkı insanların altın konusunda düştükleri yanılgıya düşerler. Altının değeri nasıl kendinde değilse —daha doğrusu; altın, nasıl değeri olan şeylerin birbirleriyle değiştirilmesinde kullanılan bir ölçü olmaktan öteye bir değer taşımazsa— tekil kahramanlık ta öyledir. İnsanlar nasıl aldanıp değeri altında aramışlarsa kahramanlığı da tekil çıkışların olağanüstülüğünde bulmaya çalışmışlar böylece gerçek kahramanlığın değerini gözden kaçırmışlardır. Ve günümüz varoluşçuları —ortaçağın simyacıları gibi— tekil başkaldırıları kahramanlık sanarak altın kadar değersiz bir şeyin ardına düşmüşlerdir. Oysa tek-adamın toplumsal zorunluluklarla boğuşması bir Don Juan'ın iktidarını kanıtlama hastalığından öte bir şey olamaz.

Tekillik kahramanlık değil, tam tersine; aşırı öznelciliğe, ben merkezciliğe, giderek bencilliğe dönüşmesi kaçınılmaz bir özelliktir. Don Juan bencilliğini hiç inkar etmez. Donna Elvira'nın son yalvarışında, «Kal sen şu buz gibi sapık dünyanda, Bat sen bencilliğin bataklığına!» diye ilenmesine verdiği karşılık, «Yaraşmaz başkası insanlığıma!» olacaktır. Çünkü kendisinden başka bir değer tanımayan bu adam —doğal ki— insanlığın zaferini «şaraptan, kadından, harcadığı bol paradan» aldığı tad ile ölçecektir.

Büyük Fransız İhtilalinden iki yıl önce sahnelenen bu yapıtında Mozart, Don Juan'ın kişiliğinde yok olmakta olan soyluların yozlaşmış bencilliklerini, hoşgörüsüzlüklerini eleştirmiş; «Viva la liberta!» haykırışlarıyla doğmakta olanı selamlamıştır

İkiyüz yıl öncesinin bu başyapıtını izlerken insan ister istemez gene aynı sorularla karşılaşıyor. Bencillik o günden bu güne dünya yüzünden yok olmadı. İnsanlar başkasının acısından tad almaya devam ettikçe ortadan kalkacağı da yok. Ama bir yolu olmalı bunun. Bencillik aşılabilmeli. Bu nasıl gerçekleşir? Yani bencillik nasıl alt üst olmalı ki insanlar kendi zevklerini düşünürken başkasının acısına neden olmasınlar; tersine, kişinin 'bencilliği' başkasına tad versin?

Bu ilk bakışta olamaz bir düş gibi görünüyor. Ama öyle mi? Örneğin üst düzeyde bir müzikçiyi ele alsak. Müzikçi sazıyla çalışırken, çalarken onun için dünyada en önemli, belki de tek şey yarattığı sanatsal taddır. Bu onun için herşeydir. Ve böyle düşündüğü için de bencildir. Ama o uğraşında ne kadar bencil olursa, alacağı tadı ne kadar arttırmaya çabalarsa

sonuçta ürünü de başkaları için o kadar büyük bir tad kaynağı oluyor. Sanatçının 'bencilliği', aynı zamanda karşıtını; kamunun yararını da içeriyor. Yani bencillik sanatta alt üst olabiliyor.

Sanat için geçerli olan bu durum genelde, hayat için geçerli olamaz mı? Üretmek yaratmaya dönüşemez mi? Mozart'ın Don Giovanni'si hep bu soruyu sorduruyor insana, «Bu nasıl gerçekleşir?»

ALİ TAYGUN

İRANLI HEYKELTRAŞ VE RESSAM RIZA OLYA, SANAT EMEĞİ OKURLARINA SESLENİYOR

Konuşan: FÜSUN DEMİREL

Şubat ayında Roma'da kişisel bir sergi açan İranlı ressam ve heykeltraş Rıza Olya ile sanatsal yaşamı ve görüşleri üstüne bir söyleşi yaptık. Rıza Olya 1939 Tahran doğumlu. Söylediğine göre ilk etkilenmeyi babasından almış. Babası o dönemler çok ünlü bir ressam olan Olya, lise çağlarında bir resim okuluna devam ediyordu. 1939'da Roma'ya gelir ve 1954'te Roma Güzel Sanatlar Akademisi heykel bölümünden mezun olur. Akademideki 6 yıl boyunca yurt dışındaki İranlı ve yabancı öğrencilerle birlikte antifaşist savaşımını sürdürür. Öğrenimi bittikten hemen sonra **Guttuso** ile çalışmaları başlar. Olya şöyle devam ediyor :

«Bu yıllarda ülkemdeki faşizme karşı, ilerici ve demokrat bir sanatçı olarak çalışıyordum. **Guttuso'yu** seçmemin nedeni politik ve sosyal bilinç düzeyinin yüksekliği ve sanatsal gücüydü. Artık anti-Şah mücadele için yolumu seçmiştim. Bence bir sanatçı halkının yanında daha aydınlık ve sağlıklı bir toplum yaratmak için yaşamazsa, sanatın da hiçbir anlamı kalmazdı. Ticari ve dekoratif anlayışta bir ressam olamazdım. Halkıma hizmet etmek en büyük ve en önemli uğraşım oldu. Ülkede her geçen gün baskı arttıkça, işim daha da zorlaşıyordu. İran dışında çalışmak istedim. çünkü orada kalırsam hiç bir şey yaratamayacaktım.»

Rıza Olya 1968'de İtalya'nın Rimini kentinde ilk kişisel sergisini açar. Fakat bu gösteriden hemen sonra ülkesine dönmek ister. Savak'ın kontrolu ve soruşturmaları altındadır artık. Tahran'da 9 aylık Fakülte hocalığı hep Savak baskısı altında geçer. Olya sanatsal çalışmalarına İtalya'da devam etmeğe karar verir. Ayrıca Şah rejimi ile politik mücadelesi için de bu gereklidir. Olya; «Resim aracılığı ile dünyaya olup biteni anlatmak istedim. İtalyan Komünist Partisi'nden (PCİ) kişilerle ilişkiler kurdum. 1976'da

Rıza Olya: İran Şahının Sonu

Napoli Ulusal Birlik (UNİTA) Festivaline çağırıldım. Orada işçi, köylü, öğrencilerle aynı özgürlük ve barış özlemini paylaşarak festivalde ülkemi temsil ettim. Bundan bir yıl önce Moskova gezim vardı. 76'da Fiano Belediyesi ve tüm demokratik İtalyan güçlerinin desteğiyle İranlı yoldaş Hisrov Ruzbeh adına bir hareketi gerçekleştirdim.»

SANAT EMEĞİ — Sayın Olia figuratif bir sanatçısınız. İçinde yaşadığımız çağın sanatı için neler düşünüyorsunuz? Kapitalist ülkelerdeki sanat anlayışı ne durumda sizce?

RIZA OLYA — Karşılaması güç bir soru. Yıllardır çok büyük ekonomik ve sosyal değişimlere uğradık. Sanatçılar yoğun bir çalışma verdiler zamanımıza. Chaplin'e sahip olduk örneğin. İçten ve gursuz bir dil ama derin bir anlatımı vardı. Herkese sinemanın ne önemi olabileceğini açıkladı. Ayrıca yalın ve alçakgönüllü bir şekilde nasıl yaşanabileceğini gösterdi. Ve nasıl savaşım verilebileceğini. Çok örnek var. Picasso'nun değerinden sözedebiliriz. İspanya'da 50 yıldan fazla süren faşist Franko rejimini anlatan ürünler verdi. Guttuso'yu anabilirim. O İtalyan faşizminde yaşadı. İtalyan resminde demokratik bir anlatım tarzı buldu. 20 yıl faşizmle yaşayan İtalyan halkına yüzlerce resim yaptı. 2. dünya savaşından sonra bir ticarethane bulduklar sanatçılar. Pek çoğu bağımsızdı artık. Onlarca sanatın anlamı güzellik, dekoratiflik, sosyal bağımsızlıktı. Oysa Meksikalı Siqueiros vardı örneğin ve bu sanatçı duvar resimleriyle herkesin ayağına gitti.

SANAT EMEĞİ — Devrimci İran'da Şah döneminde nasıl bir çalışma yapabiliyorlardı?

RIZA OLYA — Sanatın her türlüsü Şah döneminde olanaksızdı. Rejimin sanatı vardı. Sanat ve Kültür Bakanı 25 yıl boyunca Şah'ın kızkardeşinin eşi olarak kaldı. Sanatçıların bir kısmı kabullenemedi. Pek çoğu hapishane, işkence, ölüm gördü. Çoğu ülkeden kaçtı. Bununla birlikte İran'da demokratik sanat gelişmedi. Sanatçılar her şeye karşın gizliden halka yakınlaşma çabalarını gösterdiler. Bu çok değer taşıdı. Sanatsal çalışma yapabilecek olan yoktu. Çünkü bu ülkelerde din baskısı çok fazla. Din sanatın gelişimini önledi. Sanat ve kültürün gelişebileceği bir toplum yaratmak için halk demokratik bir şekilde yaşamalı. Demokratik sorumluluğu olmalı. Halkla birlikte, onların sorumluluğunu yüklenmiş sanatçılar bence en değerli olanları. Yoksa sanat bir ticari meta olmaktan öteye gidemez. Nazım Hikmet sadece Türk halkına değil, tüm dünyaya hizmet etti. Şiirleriyle Türk halkının nasıl yaşadığını tüm dünyaya duyurdu. Tüm bu hocalardan gençlere sanatsal eylemleri için çok dersler çıkacaktır. Her şeyden önce halkla birlikte yaşamak gerek. Böylece baskı rejimine karşı daha sağlam bir mücadele doğar.

haberler...

BARIŞ DERNEĞİ 2. GENEL KURULUNDA KÜLTÜR ADAMLARI YUVARLAK MASA TOPLANTISI YAPILDI

3, 4 ve 5 Nisan 1980 günlerinde İstanbul'da toplanan Barış Derneği Genel Kurulu sırasında sanat, eğitim, kitle iletişim ve bilim adamlarının katılımıyla 4 Nisan günü toplanan **Kültür Adam-**

ları Yuvarlak Masa Toplantısı'nda belirtilen görüşlerin ışığında aşağıdaki kararlar Genel Kurulca kabul edilmiştir.

— Başta Helsinki Nihai Senedi olmak üzere, Türkiye'nin altında imzası bulunan tüm anlaşmalarda yer alan kültürel önermelerin yaşama geçirilmesi,

— Kültür ve sanat kuruluşlarına, uluslararası kuruluşlara katılma olanakları sağlanması. Gazetecilere olduğu gibi bilim ve sanat adamlarına da serbest seyahat olanaklarının tanınması,

— Ulusal ve uluslararası barışçı kültür ürünlerine sahip çıkılması, tanıtılması ve yaygınlaştırılması,

— Ulusal kültürlerin özgürce gelişmeleri önündeki tüm engellerin kaldırılması ve ana dilde eğitimin sağlanması,

— Uluslararasında anlayış ve dostluğun geliştirilmesi için bölgesel ve uluslararası düzeyde ortak kültürel etkinliklerin geliştirilmesi,

— Kitle iletişim alanının demokratikleştirilmesi,

— Kitle iletişim araçlarından demokrasi güçlerinin yararlandırılması ve onlar tarafından denetiminin sağlanması, bu araçlar yoluyla yapılan savaş kışkırtıcılığı ve soğuk savaş, ırkçılık ve şovenizm propogandasının yasaklanması,

— Basın yayın alanındaki ekonomik baskıların ve anti-demokratik uygulamaların Politika, Yeni Halkçı Gazeteleri ve diğer demokratik basın üzerindeki yasakların kaldırılması,

— Bilimsel çalışmalarda açıklık ilkesinin benimsenmesi, bilimsel bilginin serbest dolaşımının sağlanması ve tüm bilimsel araştırmaların barışçı amaçlara yöneltilmesi,

— Kültür alanının ve eğitimin militaristleştirilmesine karşı konulması, tüm kültürel zenginliklerin en geniş kitlelere ulaştırılması için eğitimin alabildiğine yaygınlaştırılması,

— Düşünce ve örgütlenme özgürlüğü önündeki engellerin, 141-142. maddelerin kaldırılması doğrultusunda savaşım verilmesi,

— 1 Eylül 1980'de toplanacak olan Türkiye Barış Parlamentosu çerçevesinde kültür adamlarının en geniş katılımıyla bir Barış İçin Kültür adamları Forumu düzenlenmesi,

— Barış Derneği Kültür Komisyonu çerçevesinde bilim, sanat, eğitim ve kitle iletişim uzmanlık dallarında Türkiye'deki durumu incelemek ve bu alanlarda barışçı bir kamuoyu oluşturmak amacıyla çalışma yürütmek,

— Barış inancının yaygınlaşması ve derinleştirilmesi amacı ile her yıl tüm sanat dallarında Nazım Hikmet Barış Ödülü konması ve aynı amaçla yarışmalar düzenlenmesi,

— Barış savaşçısı ve Türkiye Barış Derneği kurucu üyelerinden Talip Öztürk'ün anısına her yıl dünya çocuklarına açık barış konulu bir yarışma düzenlenmesi.

Barış Derneği'nin 2. Kongresi ülkemizin demokrasi güçlerinin eylem ve cephe birliği yolunda da ileri bir adım olmuştur. Başkanlığa **Mahmut Dikerdem**'in, Genel Sekreterliğe ise **Enis Coşkun**'un yeniden seçildikleri Kongrede derneğin adı **Türkiye Barış Komitesi** olarak değiştirilmiştir.

GELENEKSEL 2. ODTÜ ŞENLİĞİ YAPILIYOR

Geleneksel «ODTÜ Sanat ve Kültür Şenliği»nin ikincisi bu yıl 1-31 Mayıs 1980 tarihleri arasında yapılacaktır. Şenliğe bu yıl, Bulgaristan, Yugoslavya, Irak, FKÖ, SSCB, Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, İtalya, Demokratik Almanya, Romanya, Yunanistan ve Fransa'dan 16 yabancı üniversite ve gençlik örgütü çağırıldı.

Şenlik, güzel sanatlar, kültürel ve sportif etkinliklerin tüm dallarını kapsayacaktır. Geleneksel Tiyatro Şenliği «Şenlik-80» de 10 gün boyunca 14 amatör tiyatro grubunun katılımıyla gerçekleşecektir. Her hafta çeşitli ülkelerin sinema sanatlarından toplu gösteriler düzenlenecek, ülkemizin tanınmış sanatçılarının katılacağı söyleşiler, dinletiler halka açık olacaktır. Etkinliklerin izlenebilmesi için Ankara Belediyesi'nin yanısıra ODTÜ otobüsleri de ulaşımda kullanılacaktır.

II. GELENEKSEL ÂŞIKLAR ŞENLİĞİ ERZURUM'DA YAPILDI

Atatürk Üniversitesi Mediko - Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı'nca ilki geçen yıl yapılan «Geleneksel Âşıklar Şenliği'nin ikincisi bu yıl 3-4-5 Nisan 1980 tarihlerinde Erzurum'da yapıldı.

Yedi kentten 29 Halk âşığının katıldığı şenlikleri Hikmet Dizdaroğlu, başkanlığında Doç. Dr. Bilge Seyidoğlu, Dr. Ensar Aslan, Yaşar Güney ve Metin Karadağ'ın oluşturduğu bir kurul yönetti.

Halk şiiri tür ve geleneğinin sürdürülerek, temiz - doğru türkçenin gelişmesinde saz şairlerinin işlevinin belirlenmesini amaçlıyan şenliklerde bu yıl; Atışma, Güzelleme Tecnis, Taşlama. Dudakdeğmez, Koçaklama dallarında örnekler verildi. Yarışmalar sonunda çeşitli dallarda ödüller dağıtıldı.

TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI HUKUK BÜROSU ÇALIŞMALARINI SÜRDÜRÜYOR

Yeni oluşturulan Türkiye Yazarlar Sendikası Hukuk Bürosu çalışmalarını sürdürmektedir. Hukuk Bürosu adına Avukat Murat Topçuoğlu çalışmalar hakkında dergimize şu bilgileri vermiştir

«1 — Hukuk bürosu, yazarların sosyal sigortalar ve BAĞ-KUR kapsamına alınmaları için çalışmalar yapacaktır.

2 — Yazarların TRT ile olan ilişkilerini düzenleyecek; TRT izlencelerine aktarılan yapıtlardan dolayı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasasına göre telif hakkının doğup doğmayacağı konusunda çalışmalar yapacaktır.

3 — Türkiye'nin de imzasının bulunduğu uluslararası telif sözleşmelerinden olan Bern Anlaşması'nda yer alan on yıllık koruma süresinin en az 50 yıl olarak kabul ettirilmesi için girişimde bulunulacaktır.

4 — Oyun yazarlarının telif haklarının korunması için yapılması gereken işlemleri saptanacaktır.

5 — 1963 yılında kabul edilen 10 bin liralık vergi bağışıklığının günümüz koşularına uygun duruma getirilmesine çalışılacaktır.

6 — Türkiye Yazarlar Sendikası Hukuk Bürosu'nun en önemli çalışması ise yazarlarla yayıncılar arasında tek tip bir telif sözleşmesi hazırlanmasıdır. Hazırlanan sözleşme taslağı TYS Yönetim Kurulu'nda da görüşülerek kabul edildi. Sözleşme yayıncı bir örgüt tarafından da benimsenince yürürlüğe girecektir.»

MADEN-İŞ SENDAKASI ÜÇÜNCÜ BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ KÜLTÜR VE SANAT ETKİNLİKLERİ SALONU TAHRİP EDİLDİ

Türkiye Maden-İş Sendikası'nın İzmir 3. Bölge Temsilciliği 25-26 Mart gecesi kapıları kırarak içeriye giren kişilerce tahrip edilmiştir. Sendika yetkilileri yaptıkları basın açıklamasında binadaki ve kültür etkinlikleri salonunda bulunan tüm eşyanın hasar gördüğünü, hasarı kimin yaptığı konusunda bilgi alabilmek için gerekli yerlere başvurduklarını ve cevap beklediklerini bildirmişlerdir.

Bilindiği gibi kısa bir süre önce açılan Maden-İş kültür ve sanat etkinlikleri salonunda genç işçilerden kurulu bir topluluk, Brecht'in «Faşizmin Korku ve Sefaleti»ni düzenli olarak sergilemekteydi. Aynı salonda film gösterileri ve müzik çalışmaları da yapılmaktaydı.

JEAN PAUL SARTRE ÖLDÜ

Yüzyılımızın en tanınmış sanat ve kültür adamlarından, varoluşçuluk felsefesinin kurucusu, Jean Paul Sartre Paris'te öldü. Yaşamı boyunca tutarlı bir demokrat çizgiyi sürekli koruyan Sartre, ilk kez İspanya İç Savaşı sırasında politik tavır içine girmiş. ülkesindeki Nazi işgaline karşı yürütülen direniş hareketine aktif olarak katılmış, savaştan sonra soğuk savaş döneminde Fransız Komünist Partisi'nin politikasını destekleyerek partiye girmiştir. Kurtuluş savaşı veren Cezayir'in desteklenmesi için düzenlenen eylemlere aktif olarak katılmış, Vietnam savaşı sırasında da B. Russel ile birlikte Amerikan emperyalizminin sembolik olarak yargılanmasını sağlamıştı. Sartre'ın kişiliği, dünya görüşü ve yapıtları üstüne ayrıntılı bir inceleme yazısını önümüzdeki sayımızda bulacaksınız.

Maden-İş Sendikası 3. Bölge Temsilciliği'nin tahrip edilen sanat ve kültür etkinlikleri salonu.

BÜYÜK BESTECİ GOMİDAS'IN 110. DOĞUM YILI KUTLANDI

Ermeni asıllı, Kütahyalı düşünür, ozan, besteci ve derleyici GOMİDAS, doğumunun 110. yıldönümünde Şan Sinemasında düzenlenen bir kutlama gecesiyle anıldı.

16 Nisan akşamı yapılan kutlama gecesinde Getronagen Lisesinden Yetişenler Derneği Korosu, Gano Arman'ın yönetiminde Gomidas'ın beste ve derlemelerinden oluşan bir program sundular.

1869 yılında doğan Gomidas, öğrenimini Berlin, Paris ve Leipzig'de sürdürmüştür. Ünlü keman ustası E. Yoahim'den dersler aldıktan sonra Richard Schimidt Konservatuvarı'nda uzmanlık bitirme tezi olarak «Kürt Müziği» incelemesini sunmuş ve tüm Avrupa'da dikkatleri üstüne çekmiştir. Frederik Wilhelm Kraliyet Yüksek Okulu'nda da müzik ve felsefe eğitimini geliştirerek sürdüren Gomidas, Anadolu'ya dönerek köy köy dolaşıp, türküler derlemiş, bunları çok sesli hale getirmiştir. 1. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Doğu Anadolu'daki acı olaylar karşısında derin bir ruhsal bunalıma düşmüş, ve bu bunalım sonucunda 1931 yılında çıldırarak ölmüştür.

Gomidas, Türk, Ermeni, Kürt müziklerini «çok sesli» hale dönüştürmenin gerekliliğini savunmuş ve kendi yapıtlarında da bu anlayışla insanları barışa çağıran duyarlıkları işlemiştir.

Gomidas bugün başta Sovyetler Birliği olmak üzere pekçok Avrupa ülkesinde Anadolu kültürüne yaptığı katkılarla anılmaktadır.

110. Doğum yılı kutlanan besteci Gomidas

ANTALYA SANAT DERNEĞİ (ASD), SANAT VE İŞLEVİ KONULU BİR SEMİNER DÜZENLEDİ

Antalya Sanat Derneğinde, 6 Nisan 1980 günü, dernek binasında Ozan Metin DEMİRTAŞ tarafından dernek üyelerine SANAT VE İŞLEVİ — Devrimci Sanat — Devrimci Şiir konulu bir seminer verilmiştir.

Metin Demirtaş özetle, sanatın tanımını yapmış, sanatın kaynağını irdelemiş, mağara devrinden bu yana sanat ile iş arasındaki ilişki üzerinde durmuş ve bu konuda resimden folklöre - halkoyunlarına kadar bütün sanat dallarından örnekler sunmuştur.

KİTAPLAR

Bekir Yıldız'ın romanı. Yazko Yayınları, 154 sayfa, 80 lira.

TURGAY FİŞEKÇİ

Değerli öykü yazarımız Bekir Yıldız, «Halkalı Köle» adlı ilk romanıyla okurlarının karşısına çıkıyor bu kez. Halkalı Köle'de içinde yaşadığımız toplumun aile yapısı, aile kişileri arasındaki ilişkiler, sevgi ve saygı olgularının insan yaşamındaki yerleri tartışılıyor.

Yazarın tartışmaya açmak istediği belli başlı düşünceleri şu ana başlıklar altında sıralayabiliriz

1 — İçinde yaşadığımız kapitalist düzende aile kurumu nedir? Bu kurumu oluşturan karı, koca ve çocukların kurum içindeki işlevleri nelerdir?

2 — Kuşaklar arasındaki çelişkiler ve ilişkiler.

3 — Bu düzen içindeki insanların sevgi gereksinimleri ve bunun yaratılma koşulları nelerdir?

Yazar tüm roman boyunca yukarıda sıralamaya çalıştığımız sorulara yanıt arıyor. Olay örgülerinin içinde yukarıdaki sorulara ilişkin görüşlerini açıklıyor. Örneğin yanlış bir siyasal çizgide bulduğu oğluna sevgi üstüne şunları söylüyor: «Üretime katmadığın emek, neden seni, sevgi adına da tembelleştirdi böylesi? İki insan arasındaki sevgi özen ister, emek ister... Sonunda iki can bir olunca, emeğin hakkı, bedenlerinizde sevgi kokusuna dönüşür... Kokladıkça birbirinizi doyamazsınız bakmaya, bakılmaya... Sen hiç sevişirken, sevdiğin insan kollarındayken, özlemeye başladın mı oğlum?.. Devrimci savaşımındaki gibi nasıl işin kolayını, ama çıkmazını seçmişsen, sevgide de kolayı, ömürsüz olanı mı seçiyorsun yoksa?» (S. 104 - 105)

Yine romanın 110 ve 111. sayfalarında yazar kapitalist toplumdaki aile yapısı üstüne görüşlerini

şöyle açıklıyor : «...toplumumuzda, özellikle küçük burjuva ailelerinin her biri, devrimci savaşımı engelleyen, evrimi geciktiren bir nitelikte... Bunu, bu gerçeği, çıkarları adına hazırlamış burjuvazi biliyor, ama bizler hâlâ anlamak istemiyoruz. Anlamamakta direndikçe, aileyi silkelemedikçe, devrimden çok burjuvaziye uşaklık etmiş oluruz. Mülkiyet tutkusu alabildiğine gelişiyor ailede. Ama üreten genellikle erkek olduğu için, inan ezilen hep o... Hele hele küçük burjuva ailelerinde çocuklar prensler, prensesler gibi yaşıyor. Anaya bir hizmetçi gözüyle bakıyor çocuklar...» «...Yattığınız yatağı bile analarınıza serdirip toplatıyorsunuz... Yemek sonrası tabaklarınızı bile, uşağın önüne iter gibi itiyorsunuz. Aslında anaların yapısı buna yatkın hani... Onun da evlenmeden önce bir hizmetçisi, bir kölesi vardı. Durum böyle olunca neden çalışasınız... Üstelik ta küçük yaştan beri insan kullanmaya alıştırıldığınız için, aslında insanın kullanılacağı işler arıyorsunuz kendinize... Ama unutma, insan kullanmayı, karşı olduğunuz burjuvalar yüzlerce yıldan beri yaptıra yaptıra öyle ustalaşmışlar ki...»

Yazar özlemini duyduğu sosyalist toplumun insan ilişkilerini ise 1 Mayıs Bayramını anarken şöyle düşünüyor «...Babalar, analar, çocuklar, devlet elele... Biz de ellerimizi uzatıyoruz onlara... Bu eller, bu bize sımsıkı yapışan eller, yeniden yaratılmış... Yaratılmış da kendi iktidarını, kendi devletini yazmış... Önce çocuk ananın, aile sömürü düzeninin elinden kurtulmuş... Çocuk bir gül... Kadın, bir insan... Erkek salt sevginin, güzelliğin, kardeşliğin, yoldaşlığın kölesi... Çocuklar, bir öpülüp bir tokatlanmayan... Bir öpülüp bir tokatlanmayan... Bir öpülüp bir tokatlanmayan... Kadınlar, birkaç çocuğun, bir erkeğin kölesi değil... Emekleri fabrikalar yaratmış... Çocuğu, çocukları devletin, ama kendi devletinin, ama kendi iktidarının kollarında yeşerip büyüyor.» (s. 121)

Doğrusu Bekir Yıldız'ın «aile» gibi üstüne pek çok düşünürün kitaplar yazdığı bir konuya romancı gözüyle yaklaşıp, irdelemeye girişinesi alkışlanacak yüreklilikte bir olgu. Görüşlerinin doğruluk ya da yanlışlıkları elbette uzun uzun tartışılacak, irdelenecek bir konudur. Edebiyatımızda ilk kez sorunun bu denli cesaretle üzerine gidilerek işlenmesi edebiyat tarihimiz açısından da bir kilometre taşıdır.

«Halkalı Köle», Bekir Yıldız'ın kendi ürünleri içinde de öncekilerden nitelik ve nicelikçe bir sıçramayı getirmiştir. Önceki yapıtlarında, özellikle de Güneydoğu Anadolu'yu anlatan öykülerinde yer yer ortaya çıkan doğalcılık eğilimi, Halkalı Köle'de sezilmiyor. Olay, gelmişi geçmişi ile tarihsel bir süreç içinde anlatılıyor. Yanlışlar sergilenmekle kalmıyor, okur bunlara karşı savaşıma da çağrılıyor. Onun da ötesinde roman, ele aldığı konunun geleceğini de —özellikle roman kahramanının 1 Mayıs Bayramını düşündüğü bölümde— okurlara sezdiriyor. Bu yanıyla da yoğun bir tarihsel iyimserlik taşıdığı söylenebilir.

Bunların sonucunda Bekir Yıldız'ın «Halkalı Köle» ile sosyalist gerçekçi bir yazar konumunu kazandığını da rahatlıkla söyleyebiliriz.

Son olarak «Halkalı Köle»nin yalın, akıcı anlatımı ve ilginç kurgusuyla bir solukta okunuveren bir yapıt olduğunu da ekleyelim.

BOYUN EĞMEYEN ÜLKE

ADNAN ÖZER

«Sırtı yerdeyken yürüyemez
hiç kimse»

Bir halk düşünün insanlığın en büyük uygarlıklarından birini kurmuş, üretken elleriyle yıllar boyu o uygarlığın ölümsüz yapıtlarıyla ülkesini süslemiş sonra da emperyalist kuklası, işbirlikçi vatan hainlerince en kanlı komplolara defalarca kurban olmuş bir halk. Barış, demokrasi, eşitlik düşmanlarıyla dişe diş boğuşmanın heyecanıyla soluk soluğa kalmış, kesin ve büyük yenginin utkusunu sosyal eyleminin her türlüsünde olanca coşkusuyla dile getiren bir halk. İşte Ritsos böyle bir halkın ozanı.

Ne söylenebilir bu yaşayan, destansı ozanın şiirlerine ilişkin:

Ritsos halkın içgüdüsüdür;

Bu içgüdü halkın zorba düşmanlarını her zaman alt edeceğine ilişkin inancını kanıtlamak amacıyla kâğıda dökülmüştür.

«.....kalkmanın zamanıdır
sırtı yerdeyken yürüyemez
hiç kimse
ve bekleme ki biri gelip
kandıracak seni. Zamanıdır

Ritsos halkın coşkusudur;

Bazan omuz omuza verdiği yoldaşı halkına başını iki omuz başına çevirerek «cesaret» diye fısıldamakta bazan da bir sancaktarın gürleyen sesiyle;

«Bükemez seni rüzgâr. Bu yüz
ayak diretiyor
Ülke ayak diretiyor. Işık ayak
diretiyor.»

diye haykırmaktadır.

Ritsos da coşku dörtnala giden şiir atının savrulan yelesi gibi bir taram direnç, bir taram koyu toprakçıl sevgi, bir taram bilgelik olup rüzgârla söyleşmektedir. Bu coşku ayyuka çıkan kolektif bir coşku ile dile getirilmektedir.

Ritsos en zorlu yılları, iç savaş, Alman işgali, ard arda kanlı cuntalar görmüş bir kuşağın, acısının, mücadelesinin, düşlerinin ve düş kırıklıklarının sesidir. Ritsos'u Aragon'un sözleriyle «bugün dünyanın en büyük ozanı» yapan da bu özellikleri olmuştur.

Ritsos'un şiirlerini daha bir onurlandıran, «boyun eğmeyen» yaşamı ülkemiz aydını için bilinmez olmaktan uzak artık. Kırk kitabı kapsayan bir şiir deltası oluşturan Ritsos dalgasından şimdiye değin üç kitabıyla (Umarsız Penelope, E Yayınları, çev. Cevat Çapan, Taşlar Yinelemeler, Parmaklıklar, Cem Yayınları, çev.: Özdemir İnce, Boyun Eğmeyen Ülke, Çark Yayınları, çev. Özdemir İnce) birkaç yudum tatmak ülkemiz şiir okurunun payına düştü. Yayımlanmış kitaplarda onun

yaşamına ilişkin kronolojik bilgiler var. Bu yüzden yazını onun yaşam öyküsünün dışında tutmak istiyorum.

«Boyun Eğmeyen Ülke»de üç uzun şiir var. «Kararmış Çömlek», «Boyun Eğmeyen Ülke», «Ay Işığı Sonatı».

«Kararmış Çömlek» 1948'de tutuklandığı zaman Lemnos adasının Kondopouli kampında yazılmış. Güneş, sevgi ve inanç kaynata kaynata dibi kararmış bir çömlek Ritsos'un «Kararmış Çömleği».

.....şimdi geniş, kil bir
çömlektir yüreğim
kaç kez ateşlere sürülmüş
binlerce kez yemek pişirmiş
yoksullar için
emekçiler, gezginler için
işçiler için ve küçük birimleri için
aç güneş için, dünya için
—tüm dünya için—

Kitaba adını veren «Boyun Eğmeyen Ülke» 1952-1953 yıllarının ürünü .Ritsos'un bu hayli uzun şiirinde tarihsel bir lirizm, dış gerçekliklerle atbaşı giden bir coşku ve olağanüstü bir duygu renklendirmesi var. Ritsos akademik şiir diline yüz vermiyor. Yaşam gibi sonsuz kaynaklı bir şiir dili var. Çevresindeki her şey duygu ile donatılmış savaş erleri gibi girebilmektedir onun şiirine.

«ışığın içinde denizaltı gibi
yükselen ülke»

«güneşin krikosu» gibi dizeler bunun açık örnekleri olmuş.

1956'da yayınlanan «Ay Işığı Sonatı» Yunanistan ulusal şiir ödülünü almış bir yapıt. Şiiri okuyunca ozanın bir müzik terimini şiirine neden başlık yaptığını anlıyacağız. Theodorakis'in Bizans ayin müziğinden yararlanması gibi Ritsos da ortodoks ayinlerinin müzik temalarıyla duygu bağları kuruyor.

Kitaptaki ilk iki şiirin çevirisi Özdemir İnce ve Herkül Millas'ın övgüye değer ,özenli, coşkulu bir Türkçe ile yaptıkları çalışmanın bir ürünü. Son şiirin çevirisini ise Özdemir İnce tek başına yapmış.

Bu değerli çalışmalar sonucu Ritsos'a alışıyoruz. ona doyamıyoruz ve haklı olarak kırk yapıt vermiş kapı komşumuz bir ozanın daha çok çevrilmesini idiliyoruz.

Ritsos'un kendi deyimiyle «mis gibi kavrulmuş mısır kokan» ve «Boyun Eğmeyen Ülkesi»ni okuyun.

EN SON ÇIKAN ŞARKILAR

VEDAT YAZICI

— I —

Geçtiğimiz 79 şiirce verimli bir yıl oldu. Sanat, yazın dergilerinin yanısıra kimi ekin dergileri de şiire yer ayirdılar. Şiir dergileri yayınlandı üstelik. Kâğıt ederlerinin onca tırmanışına karşın

kitaplaşmaktan geri durmadı şairler. Bu ürün bolluğunun nedenlerini:

- **şiir yazımının kolaya kaçan arayışı,**
- **yaşanan keskin duyarlıkları kovalayıp uca ulaştırma kaygısı,**
- **tam tersi, kabuğuna çekilişi, bir kaçışı yeğleme,** biçiminde sıralamak olası. İlkini zayıf bir etken olarak varsayarsak son iki olgu usa daha yatkın görünüyor. «Elbette her yazar kendi toplumsal yaşantısının dayandığı sınıfı içerden yansıtma eğiliminde olacaktır.» (1) **Kabuğuna çekilişi, bir kaçışı yeğleme** olgusuna sokabileceğimiz şairler de yaslandıkları sınıfı içerden yansıtmışlardır. Ne ki bunlar gerçekleri yansıtıyoruz diye ondan soyutlanıp **hüzün duyarlığının pembe tülü ardına gizlenmeyi** yeğlemişlerdir. 'Şiirde hüznün yeri yoktur' denemez ama bunu yeğin duruma getirmek duyarlığı örseler; şiir sanatını doğru sözlü olmaktan çıkarır bir bakıma. Oysa, «çürüyen bir toplumda, sanat doğru sözlüyse, çürümeyi de yansıtmak durumundadır.» (2)

Çürümeye yüz tutmuş gerçek değerlerin, kağşamış olguların apaçık şiirini hüznün pençesinden çekip çıkaran Erdal Alova ilk şiir kitabı «En Son Çıkan Şarkılar» (*) ı okuruna getiriyor. (3)

— II —

Erdal Alova kitabına «divan şiirinin kendi kendini tekrar geleneğini aşarak —çağdaşı Nedim gibi— öz ve biçim yönlerinden getirdiği yeniliklerle bu şiir anlayışına katkıda bulunan» (4) 18. yüzyıl divan şairi Şeyh Galip'in bir şiiriyle başlıyor.

«...
Ve yazacağım
her zaman acemi bir şair
olacağımı bile bile
nasıl yaşıyorsam
sonsuz bilgisizliğimi bilmemin
sevincinde
...»

Bu önsöz dizeleriyle izleyeceği yolu alçakgönüllü kararlılıkla çizen Alova hemen ardından halka karşı yöneticileri taşlayan gerçekçi halk ozanı Seyrani'den iki dize aktarıyor .18. yüzyılın 2. yarısıyla 19. yüzyıldan kalkarak etkilerini günümüzde sürdüren divan-halk şiir geleneğinin yenilikçi, toplumsal gerçekçi tutumun özdeş iki ustasını anarak kaynağını gösteriyor. Bu kaynaktan çıkışla Alova şiirinin ne olması gerektiğini de kimi dizelerinde ipucu olarak verir.

«...
Bütün şâirlere âşığım
sonuna dek götürebilmiş
girdiği ölüm-kalım savaşını.
Zindan karşılığı!
Budalalık karşılığı
...» (Âşığım)

«...
Bir çığlık olmasa da şiir
çığlıkların koynuna
girebilmeli.
Gizli gizli ağlamasa da
bütün ağlayışları duyabilmeli.
...» (Şiir)

«Şimdi Şiirin Zamanıdır» başlıklı şiire notlar bölümünde belirtildiği gibi faşistlerce öldürülen Rodoynov ve Vaptsarov'un yaşadıkları bir olay konu alınmıştır. Burada Rodoynov'un **faşizme karşı savaşta şiir sanatı anlamlı, büyük bir silahtır** sözü şairin toplumculuk anlayışına koşut olarak öteki şiirlerindeki imgelerde de uç verir. Bir Mayakovski bir Nazım Hikmet şiir öğretisinin kitleleri kucaklayan sesinden faşizme karşı savaşlarda nasıl yararlanıldığını Pablo Neruda ve Ritsos örnekleriyle kotarır. Bu şiirlerinde artık

estetikle yoğrulan politik duyarlığını bulmuştur Alova. (Şili'ye Acı Türkü, Pablo Neruda Diyor ki, Sürgün Adası Leros).

Alova'nın şiir yorumunu şöyle özetleyebiliriz Sevinç dolu yüreğiyle yola çıkan şair, yedicanlı, ölümsüz şiirin peşindedir. Ereği çığlıkların koynuna girebilen, bütün ağlayışları duyabilen bir şiire varabilmektir .Bunu gerçekleştirirken yüreğindeki şair, girdiği ölüm kalım savaşını zindan karşılığı da olsa budalalık karşılığı da olsa sonuna dek götürebilen kişidir, böyle olabilmelidir.

— III —

Erdal Alova kitabında yer alan öteki şiirleriyle de dikkat eçker. Örneğin «Gül Çiçeğinin Anlattıkları» şiirinde halk şiirinin söz gücünü kullanır. «Komşu Kızı Ferhunde»de bir Karadeniz halk türküsünden kaynaklanır.

Kitabın son bölümünü oluşturan «Yapma Çiçekler Sergisi» için yeterli açıklama kitap sonundaki notlar başlığı altında yer alıyor. Buradan aktaracak olursak, «...şiir karikatürler, içinde yaşadığımız kapitalist sistemin kaçınılmaz sonucu olan değerler karmaşasını, bu karmaşanın fabrikalardan sızan arseniklerden hızla çoğalan birahanelere kadar insanı yavaş yavaş tüketen, insana düşman yan ürünlerini sergiliyor.»

Ergönül Taş'ın karikatürleri kısa, vurucu şiirleri görüntüleyerek daha anlamlı duruma getiriyor. Ancak, özgün bir biçim getiren bu bölüm şiirlerinin çoğalması beklenerek ayrı kitaplaşmasında yarar vardı .Şiirler bu durumuyla kitap bütünün öz ve biçim anlayışına ters düşüyor.

— IV —

Kitabın son bölümünü yukarıdaki sözümün dışındaki ayrı tutarsam ilk üç bölümde toplanan şiirlerinde Alova şiirinin gelişim basamaklarını sergiler .1. bölümde «Çay İçerken» başlığında toplanan şiirlerde dağınık imgelerle sesini arayan şair, 2. basamakta «Gül Çiçeğinin Anlattıkları» bölümünde ustalığa eriştiğini kanıtlar. «Uzaktan Gelen Sesler» Erdal Alova'nın gelişim çizgisinde ulaştığı son aşamadır. «Sürgün Adası Leros, Peru'dan Bir Kız Sevdim, Ölümden Önce İlk Sözüm» şiirlerinde evrensel ağırlığını duyurur, başarı grafiğini yükseltir.

- Genç kuşak şairlerinden Erdal Alova bu ilk kitabıyla okuruna kalıcı, doyurucu şiirler getirmiştir.
- Çok yönlü atağı soluğunu sürdüreceğinin sağlıklı bir işaretidir.
- Alova esinlendiği şairleri aşarak özsesine kavuştuğunu belgelemiştir.
- Yaratımının aracı olarak tutumluca kullanmasını bildiği dili yalın ve akıcıdır.

(*) Erdal Alova, En son Çıkan Şarkılar (Birinci Basım. İstanbul : Sanat Emeği Yayınları, 1980)

(1) György Lukacs, Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı (Birinci Basım. İstanbul Payel Yayınları, 1969), s. 109.

(2) Ernst Fischer, Sanatın Gerekliliği (Üçüncü Basım. İstanbul : E Yayınları, 1979), s. 62.

(3) Altı şiirinden beşini bu kitabına aldığı için olacak «Uzaktan Gelen Sesler» kitapçığını ilk kitap saymıyor Alova.

(4) Şükran Kurdakul, Şairler ve Yazarlar Sözlüğü (İkinci Basım. Ankara Bilgi Yayınevi, 1973)

in this issue

p. 3 The Working Class and Literature

In order to maintain a suitable platform to discuss the problems of of the topic, Sanat Emeği opens its pages to the opinions of the progressive writers and the representatives of the working class. In this issue Demirtaş Ceyhun, the well-known novelist and the vice presedent of the Writers' Syndicate of Turkey and Kemal Akar, secratary of the Marmara Region of OLEYİS (Union of hotel and restaurant workers) write on the subject.

p. 5 A poem by Ataol Behramoğlu

p. 17 A poem by Abdülkadir Bulut

p. 18 A poem by Hüseyin Yurttaş

p. 25 Poems by Ozan Telli

P. 29 The staff writer and the well-known theatre director Ali Taygun put Mozart's Don Giovanni on stage in the state Opera. In his talk. he points out the obstructions made by the reactionary circles and shows the ways of struggling agains them.

p. 37 A poem by Turgay Fişekçi

p. 38 A poem by Suat Vardal

p. 39 Short story writer and translator Mustafa Balel writes on the famous Bulgarian writer Georgi Karaslavov who died this year.

p. 46 A short story by Georgi Karaslavov with the designs of the Turkish painter Cihal Aral.

p. 51 The article of the well known poet Hasan Hüseyin Korkmazgil on literature for children in Turkey.

p. 62 The article of Mahmut Makal about education institute for peasant children (which was banned by the governement) on the 40th. anniversary of its foundation.

p. 66 Ümit Kaftancıoğlu the Writer and producer in Istanbul Radio was killed by fascists in the last mounth. We publish the memories of his friend Nuri Erkal.

BU TOPRAK ONLARI UNUTMAZ

sanat emeği

YAYINLARI